

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN SOSYAL
MEDYA PLATFORMLARINDA
KİŞİLİK HAKKI İHLALLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman Hazırlayan
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel MACİT Kübra GEYLANİ AK**

Malatya-2023

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN SOSYAL MEDYA PLATFORMLARINDA KİŞİLİK HAKKI İHLALLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
Kübra GEYLANİ AK

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel MACİT

Malatya 2023

YEMİN METNİ

Hazırlamış olduğum “İslam Hukuku Bakımından Sosyal Medya Platformlarında Kişilik Hakkı İhlalleri” başlıklı yüksek lisans tezinin bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı bir yola başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içerisinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Kübra GEYLANİ AK

ÖNSÖZ

İnsan, sosyal bir varlık olması nedeniyle çevresinde bulunan kimselerle iletişim ve etkileşimde bulunmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç insanlığın varoluşu ile başlamış, çoğalarak devam etmiş, zamanın ve imkanların değişmesiyle birlikte bu ihtiyacı karşılamak üzere kullanılan yöntemler gelişmiştir. Bir süre sonra bireysel olan iletişim kitlesel hale dönüşmüştür. Dolayısıyla insanların iletişim kurarken ve etkileşimde bulunurken yapmış oldukları kişilik hak ihlalleri geniş kitlelere ulaşmakta ve ortaya çıkan zarar alanı da genişlemektedir. İslam dininde “zarurât-ı diniyye” denilen insanın canının, malının, ırz ve namusunun, şeref ve itibarının korunması her zamankinden daha önem arz etmektedir. Gelişen teknoloji ile ortaya çıkan sosyal medya platformlarının sınır aşan yapısı, denetimindeki zorluklar, sanal oluşu İslam’ın önem verdiği ve “eşref-i mahlukat” diye isimlendirdiği insanın kişilik haklarının korunmasını zorlaştırmaktadır.

Sosyal medya üzerinden paylaşılan içerikler, mevcut güvenlik problemleri ve bilişim suçları yoluyla kötü niyetli ve bilinçsiz kullanıcılar tarafından kişilerin özellikle mahremiyet alanları, hürriyetleri, şeref ve haysiyetine saldırılar yapılmaktadır. Sosyal platformların sınır aşan doğası gereği etki alanı geniş olması dolayısıyla bazen hak ihlalleri meydana getirmektedir. Bu platformların yeterli denetime tabi tutulmaması, geniş kitlelerce ulaşılabilir olması, teknik birtakım özellikleri, bu platformlar üzerinden yapılan fiillerin tanımlanması, ispat edilmesi ve hak ihlalinin tespiti konusunda hangi yaptırımların uygulanacağı hususu önem arz etmektedir.

İslam hukukunda kazf gibi had niteliğindeki suçlar ile kişilik haklarının ihlal edilmesi durumunda ayetle belirtilen cezalar verilmektedir. Had suçları dışında kişilik hak ihlallerinin meydana geldiği durumlarda ise genellikle tazir ile tazmin yolunu benimsenmiştir. Bunlar; suçluyu te’dip ve teşhir edilmesi, suçlunun kınanması, mağdura cevap hakkının tanınması ve mali bir bedel ödetmek suretiyle suçlunun tazir edilmesi gibi müeyyidelerdir. Bu hususta hâkime takdir yetkisi tanınmıştır.

Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde kişilik haklarının neler olduğu arz edilmekte; ikinci bölümünde başlıca sosyal medya platformlarından ve kullanım alanları anlatılmakta; üçüncü bölümde ise sosyal medya platformlarında hangi nedenlerle kişilik hak ihlallerinin meydana geldiği, günümüz hukuku bu ihlalleri engellemek için hangi

yaptırımları öngördüğü ve İslam hukuku kişilik hak ihlalleri neticesindeki müeyyideleri açıklanmaktadır.

Çalışmamı hazırlama sürecimde bilgi birikimi ve tecrübeleriyle bana rehberlik eden, yol gösteren değerli hocam ve danışmanım Dr. Öğretim Üyesi sayın Yüksel Macit'e, bu süreçte desteğini eksik etmeyen Prof. Dr. Mehmet Birsin'e ve ilmi eserlerinden yararlandığım bütün hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Tezimi yazarken her aşamada destek olan sevgili eşim ve dualarını eksik etmeyen muhterem anneme çok teşekkür ederim.

Kübra Geylani Ak

ÖZET

Kur'an-ı Kerim insanın, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve yaratılmışların en şerefli olduğunu bildirmekte ve İslam dinindeki konumunu belirlemektedir. İnsanların hayatları, beden bütünlüğü, hürriyetleri ve mahremiyetleri, şeref ve itibarları dinen ve hukuken korunmuştur. İslam dini, insanların kişilik haklarını oluşturan bu unsurları belirli emir ve yasaklarla koruma altına almış, ihlali durumunda hem uhrevi hem de dünyevi müeyyideler öngörmüştür. Hukuken öngörülen müeyyideler; kısas, diyet, kazf haddi gibi naslar tarafından belirlenen yaptırımlar olabildiği gibi; hakkında nass bulunmayan hususlardan hâkimin takdirine bırakılmış tazir cezaları da verilebilmektedir. Bunlar; suçluyu uslandırma maksadıyla dayak, hapis, kınama, sürgün, teşhir veya mal ödetmek suretiyle verilen tazir cezalarıdır.

Sosyal medya platformlarının herkesin elinin altında olması, bilinçsizce kötü niyetli kimselerin bu platformları kullanmasıyla çok fazla hak ihlalleri meydana gelmektedir. Bu platformlar üzerinden yapılan paylaşımlar, güvenlik zafiyeti, bilişim suçları nedeniyle bireylerin ruh sağlığının bozulması, mal varlığına ve manevi varlığına karşı saldırıların yapılması ile kişilik hak ihlalleri meydana gelmektedir. Bu saldırılar platformların doğası gereği geniş yankı uyandırmakta, her zamankinden daha fazla meydana gelmektedir.

Sosyal medya platformlarının yeterli denetime tabi tutulmaması, çok sayıda kişinin kolayca erişim sağlayabilmesi, bilinçsiz kullanıcıların bulunması, sosyal medyanın teknik özellikleri ve sınır aşan doğası nedeniyle işlenen suçların tanımlanması, ispatı ve hangi yaptırımın uygulanacağı hususunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Öte yandan eşref-i mahlûkât olarak nitelendirilen insanın haklarının korunması İslam hukuku açısından büyük öneme haizdir. Bu zorluklara rağmen hangi platform üzerinden olursa olsun bir saldırı söz konusu ise bunun tespit edilmesi ve hangi yaptırımın uygulanacağının belirlenmesi zorunluluk arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Kişilik Hakları, Sosyal Medya, Mahremiyet, Şeref.

ABSTRACT

The Qur'an informs that humanity is the vicegerent of Allah on Earth and the most honored of His creations, thereby establishing its position in the Islamic faith. The religion of Islam safeguards various aspects of human life, including physical integrity, liberty, privacy, honor, and dignity, both religiously and legally. Islam has protected these elements that constitute individual rights through specific commandments and prohibitions, accompanied by both spiritual and worldly consequences in case of violations. Legally prescribed consequences can include sanctions defined by scriptural sources, such as retribution (qisas), blood money (diyah), and the punishment for false accusation of adultery (kazf hadd), among others. In cases where explicit scriptural guidance is absent, discretionary penalties (tazir) determined by a judge can also be imposed. These tazir penalties are intended to reform the offender and may involve actions like flogging, imprisonment, reprimand, exile, public humiliation, or fines.

Social media platforms being readily accessible to everyone has led to a significant increase in violations of rights due to the indiscriminate use of these platforms by malicious individuals. The shares made on these platforms, along with security vulnerabilities and cybercrimes, result in the deterioration of individuals' mental well-being. Attacks on their material and spiritual assets, as well as violations of personal rights, occur frequently. These attacks, inherent to the nature of the platforms, garner extensive attention and are more prevalent than ever.

The insufficient regulation of social media platforms, the ease of access for numerous individuals, the presence of uninformed users, and the transnational nature of social media, along with its technical characteristics, complicate the identification and proof of committed crimes, as well as determining the appropriate sanctions. Moreover, safeguarding the rights of humanity, which are deemed noble, holds significant importance in terms of Islamic law. Despite these challenges, it is imperative that any attack, regardless of the platform, is identified and the appropriate measures and sanctions are established.

Keywords: Islamic Law, Personal Rights, Social Media, Privacy, Honor.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Yöntemi	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA KİŞİLİK VE KİŞİLİK HAKLARI

1.1. Kişilik Kavramı.....	4
1.1.1. İslam Hukukunda Kişi ve Kişilik.....	4
1.1.2. Kişiliğin Çeşitleri ve Özellikleri	5
1.1.3 Kişilikle İlgili Kavramlar.....	8
1.1.3.1. Ehliyet	8
1.1.3.2. Zimmet.....	11
1.2. Kişilik Hakları.....	12
1.2.1. Muhtevası ve Özellikleri	14
1.2.2. Kişinin Bedeni Üzerindeki Hakları	18
1.2.2.1. Hayat Hakkı	19
1.2.2.2. Beden Bütünlüğü Hakkı	20
1.2.2.3. Sağlık Hakkı	21
1.2.3. Kişinin Malvarlığı Üzerindeki Hakları	22
1.2.3.1. Mülkiyet Edinme Hakkı	22
1.2.3.2. Meslek İcra Etme Hakkı.....	23
1.2.4. Kişinin Manevi Varlığı Üzerindeki Hakları	24
1.2.4.1. Şeref ve Haysiyet	24
1.2.4.2. Hürriyet	27
1.2.4.2.1. Şahsi Hürriyet.....	28
1.2.4.2.2. Din ve Vicdan Hürriyeti	28
1.2.4.2.3. Fikir ve İfade Hürriyeti	29
1.2.4.3. Mahremiyet	30

1.2.4.3.1. Mesken Dokunulmazlığı	32
1.2.4.3.2. Namus Dokunulmazlığı	33
1.2.4.3.3. Haberleşme Hürriyeti	34
1.2.4.3.4. Sırlar	35

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA VE BAŞLICA SOSYAL MEDYA PLATFORMLARI

2.1. Sosyal Medya.....	37
2.1.1. Tanımı	38
2.1.2. Gelişimi.....	39
2.1.3. Özellikleri ve İşlevleri	41
2.1.4. Başlıca Sosyal Medya Platformlarının Sınıflandırılması	42
2.1.4.1. Sosyal Ağ Siteleri.....	43
2.1.4.2. Bloglar	44
2.1.4.3. Mikrobloglar	45
2.1.4.4. Forum Siteleri (Mesaj Panosu)	46
2.1.4.5. Medya Paylaşım Siteleri	46
2.1.4.6. Podcasting.....	48
2.1.4.7. Vikiler.....	49
2.1.4.8. Sosyal İşaretleme (İmleme) Siteleri	49
2.1.4.9. Sanal Oyun Platformları	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL MEDYADA KİŞİLİĞE YÖNELEN HAK İHLALLERİ VE İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN TAZMİNİ

3.1. Sosyal Medya Platformlarında Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hak İhlalleri	54
3.2. Sosyal Medya Platformlarında Güvenlik Problemleri Nedeniyle Kişilik Hak İhlalleri	58
3.3. Sosyal Medya Platformlarında Bilişim Suçları Nedeniyle Kişilik Hak İhlalleri	60
3.4. Sosyal Medya Üzerinden İşlenen Fiilin Gerçekliği ve Sorumluluk Boyutu	62
3.5. Günümüz Hukuku Bakımından Kişilik Haklarının Korunması	66
3.5.1. Sosyal Medya Düzenlemesi ve Sosyal Medya Yasası	70
3.6. Sosyal Medya Platformlarının Almış Olduğu Önlemler Bakımından Kişilik Haklarının Korunması.....	75
3.7. İslam Hukuku Bakımından Kişilik Haklarının Korunması.....	76

3.7.1. Tazir Edilmek Suretiyle Manevi Tazminat	80
3.7.1.1. Suçlunun Te'dip Edilmesi	82
3.7.1.2. Suçlunun Teşhir Edilmesi	83
3.7.1.3. Suçlunun Kınanması.....	84
3.7.1.4. Mağdura Cevap Hakkının Tanınması	84
3.7.2. Mali Bir Bedel Ödetmek Suretiyle Manevi Tazminat	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
b.	: Bin (oğul)
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
m.	: Maddesi
nşr	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TMK	: Türk Medeni Kanunu
trc.	: Tercüme eden
vb.	: Ve benzeri
www	: World Wide Web

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

“Zarûrât-ı diniyye” ve “mekâsıdu’ş-şeria” canın, malın, aklın, neslin ve dinin korunmasını şamil en üst değerlerdir. Dinin zaruri olarak koruma altına aldığı hakları ifade eden kişilik hakları bu kavramlarla temellendirilmektedir. Evrensel bir niteliği bulunan dinimiz tarafından kişilik haklarının sınırı keskin bir şekilde çizilmemiştir. Bunun yerine genel ilkeler öngörülmüştür. Şüphesiz bu haklar zaman, mekân ve örfe göre değişkenlik göstermektedir. Dinin zaruretleri ve maksatları göz önünde bulundurularak formu değişen kişilik haklarının korunması gerekmektedir.

Web 2.0 teknolojisinin gelişmesiyle birlikte sosyal platformlar dinamik, interaktif, devamlı güncellenebilen bir oluşum haline gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte herhangi tasarım bilgisi gerekmeyen karşılıklı etkileşimlerin kurulduğu sosyal platformlar oluşturulmuştur. Böylece insanlar kendi oluşturdukları içerikleri yayınlamaya ve yayınlanan diğer içeriklere de yorumlar yapmaya başlamışlardır. Ayrıca sosyal medyadaki herkese açık profillerin paylaşımlarıyla eskiden yalnızca yakın çevremizin ulaşabildiği bilgilere artık, paylaşımları takip eden ve kişinin profilini ziyaret eden herkes tarafından ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu husus bireylerin haklarının ihlaline zemin hazırlamaktadır.

Kişilik haklarına saldırı insanlığın tarihi kadar eski olmakla beraber bu tip zararlar hukuken de ahlaken de yasaklanmıştır. Günümüzde bu tip saldırılara yeni boyutlar eklenmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle sosyal medya ve basın-yayın organları manevi bütünlüğün sağlanmasının ne kadar da ehemmiyetli olduğunu göstermiştir. Nitekim dünya küresel bir köy halini almış, kişinin şerefine, itibarına vs. yapılan haksız fiiller daha geniş kitlelere ulaşmakta ve eskiye nazaran daha büyük yankı uyandırmaktadır. Böylece günümüzde insanların kişilik hakların korunarak manevi bütünlüğün sağlanması daha büyük önem arz etmektedir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte gün geçtikçe önemi artan kişilik hakları hususu özellikle insanların şeref ve haysiyetleri, hürriyetleri, dini ve vicdani inançları, toplum içindeki itibarları, isim ve resimleri, fikri faaliyetleri gibi manevi varlıklarını korumak

noktasında önem arz etmektedir. Nitekim iletişim araçlarının gelişmesi ve sosyal medya araçlarının yaygınlaşmasıyla insanın maddi ve manevi değerleri saldırıya daha açık hale gelmiştir. Nitekim teknolojinin gelişmesiyle insanlar sabit bir yere bağlı kalmadan ceplerindeki akıllı telefonlarla internete bağlanabilmekte, yüksek çözünürlüklü fotoğraf ve videolar çekilebilmektedir. Hatta bazen telefona bile ihtiyaç duymadan akıllı saat ve gözlük gibi giyilebilir teknolojik aletlerle sanal ortamlara ulaşılabilir. Kötü niyetli kimselerin de bu denli kolay ulaşabildiği internet ortamlarında denetim eksikliği ve güvenlik açıkları kişilerin maddi ve manevi bütünlüğünün korunmasını zorlaştırmaktadır.

İslam hukuku tarafından müminlerin maddi varlıkları olan mameleki hakları korunmuştur. Tıpkı maddi varlıkları gibi insanın kişiliğini oluşturan ve insanı insan yapan manevi varlıkları da İslam Hukuku tarafından korunmuştur. Çalışmamızın amacı kişiye sıkı sıkıya bağlı olan kişilik haklarının İslam hukuku tarafından nasıl korunduğunu açıklamak, bunun için ne gibi yaptırımlar öngörüldüğünü hem Kur'an-ı Kerim ve sünnet hem de müçtehitlerin görüşlerine değinerek ortaya koymak, günümüz şartlarında sanal bir dünyanın varlığını göz önünde bulundurarak sosyal medyada hangi yollar aracılığıyla kişilik hak ihlalleri yapıldığını belirlemek ve değişen şartlarda kişilik haklarının korunması hususunda değerlendirmelerde bulunmaktır.

2. Araştırmanın Sınırları

Araştırmamızın birinci bölümünde kişi ve kişilik terimleri, kişiliğin çeşitleri ve özellikleri, kişiliğe ilişkin sıkı bağı bulunan ehliyet ve zimmet kavramları açıklanmış ve insana sırf insan olması hasebiyle tanınan kişilik hakları “kişinin bedeni üzerindeki hakları”, “kişinin malvarlığı üzerindeki hakları” ve “kişinin manevi varlığı üzerindeki hakları” olmak üzere üç başlık altında açıklanmıştır.

İkinci bölümde sosyal medyanın tanımı gelişim süreci, bazı özellik ve işlevleri ve başlıca sosyal medya platformları açıklanmış olup günümüzde hangi amaçlarla kullanıldığı ve ne gibi tehditler barındırdığına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise öncelikle sosyal medya platformları üzerinden işlenen fiillerin sorumluluk doğurup doğurmayacağı hususu tümevarım yöntemiyle sonuçlandırılmıştır. Öte yandan sosyal medya üzerinden işlenen suçların hangi yöntemler kullanılarak

meydana geldiği “paylaşılan içerik nedeniyle”, “güvenlik problemleri nedeniyle” ve “bilişim suçları nedeniyle” başlıkları altında incelenmiştir. Daha sonra sosyal medya platformlarında kişilik haklarının korunması hususu günümüz hukuku açısından ele alınmış, son dönemlerde çıkan kanun ve yasalar incelenmiştir. Devamında kişilik haklarının korunması hususu İslam hukuku açısından açıklanıp karşılaştırması yapılmıştır. Klasik dönem alimlerin görüşleri ile çağdaş dönem alimlerin görüşüne yer verilerek dayanarak hangi müeyyidelerin öngörüldüğü ortaya konulmuştur.

Sosyal medyada meydana gelen hak ihlallerinin tazmini konusu sanal alemin yapısı gereği daha çok manevi zarar söz konusu olması dolayısıyla daha çok bir kimsenin manevi varlığı üzerindeki hakları olan şeref ve haysiyet, hürriyet ve mahremiyetine karşı yapılan hak ihlallerine değinilmiş, bir saldırı olması durumunda hak ihlallerinden ve bu hakların birtakım müeyyidelerle korunmuş olduğundan bahsedilmiştir. Maddi zararı tazmin hususu konumuz dışındadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızı yaparken tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Günümüz hukuku ile İslam hukukunun bakış açısı karşılaştırarak analizlerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA KİŞİLİK VE KİŞİLİK HAKLARI

1.1. Kişilik Kavramı

1.1.1. İslam Hukukunda Kişi ve Kişilik

Hukukun süjesi insandır. Çünkü insan hukukla yakın bir ilişki içindedir. Hukuk, bir kişi olarak insanların birbirleriyle ve amme ile karşılıklı ilişkilerini ve menfaatlerini düzenler. İslam Hukuku, İslam dininin hem insanların birbirleriyle olan hem de Allah ile olan ilişkilerini düzenleyici olarak getirdiği esasları, birer kural haline getirerek tanzim etmiştir. Bu duruma göre her iki münasebette de insan, hukukun nesnesi durumuna koymaktadır.¹

Kişi, hak ehliyetine sahip olan, haklardan yaralanabilen varlıklara denmektedir. Kişilik kavramı ise, kişi kavramını da içine alır ve kişinin kişisel değerlerinden oluşan bir bütünü ifade eder. Yani kişinin maddi ve fiziksel boyutu olan yaşam ve sağlığı, yine manevi boyutu olan onuru, saygınlığı, özgürlüğü, ayrıca mesleki ve ticari manevi değerleri ticari onur ve saygınlığı gibi değerler kişilik kavramını oluşturmaktadır.²

Kişi kavramı şahıs kavramıyla, kişilik kavramı ve şahsiyet kavramıyla da ifade edilmektedir.³ Kişi kelimesinin Arapça karşılığı olan şahıs sözcüğü lügatta büyümek, yükselmek, bir yerden başka bir yere gitmek, kararsız davranmak, görünmek gibi anlamlara gelmektedir.⁴ Hukuki anlamda şahıs haklardan yararlanabilen ve hak sahibi olabilen varlıklardır.⁵ Kısacası hukuk sistemlerinin ona birtakım haklar sunduğu ve bazı sorumluluklar yüklediği hukuk süjesine kişi veya şahıs denmektedir. Hukuki anlamda kişi

¹ Mustafa Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Şahsiyet ve Hakiki Şahıs”, *İslam Hukuku Araştırma Dergisi* 1/7 (2006), 57; Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1991), 33.

² Ömer Ergün, “Kişi Kavramı ve Çeşitleri”, *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi* 1/1 (2017), 4-5.

³ İbrahim Kafi Dönmez, “Şahıs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010).

⁴ Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabiyye* (Beyrut: Daru'l-İlim li'l-Melâyîn, 1981), 3/1043.

⁵ Hıfzı Veled Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku* (İstanbul: Evrim, 1960), 1/252.

addedilmesi için ana unsur ona hakların tanınmış olmasıdır. Bununla beraber kişiye bazı hakların tanınmış olması birtakım sorumlulukları beraberinde getirmektedir.⁶

İslam hukuku kitaplarında kişi kavramı, bir bab başlığı şeklinde yer almamıştır. Ancak bu durum hukukun temel kavramlarından biri olan şahıs anlayışının bulunmadığı anlamına gelmemektedir. İslam hukuku eserlerinde kişi kavramıyla benzer bazı kavramlar kullanılmıştır. Bunlar; insan, racul- mer' (kişi), mükellef veya mahkûmun aleyh gibi terimlerdir. İnsan kelimesi hukuki bir terimden çok daha geniş bir anlamda kullanılmıştır. Fıkıh kitaplarında daha çok hakiki şahıslardan bahsederken mer' veya racul kelimeleri kullanılmıştır. Mahkûmun fi ve mükellef kelimeleri ise kendisine hüküm vaz' edilen, belirli sorumlulukların yüklenildiği kimse kastedilmektedir.⁷

Kişi veya şahıs kavramı haklardan yararlanabilen, hukuki tasarruflarda bulunabilen, borç ilişkisi içerisinde bulunabilen kimseyi ifade ederken kişilik veya şahsiyet kavramı bunları yapabilme ehliyetini ve yeteneğini, kişinin muhafaza edilen maddi ve manevi değerlerini ifade eder. Bir mana ismi olan kişilik özellikle de insanların şahıs olarak kabul edilmesini sağlayan ayrı bir anlayışın olduğunu göstermektedir.⁸

1.1.2. Kişiliğin Çeşitleri ve Özellikleri

Hukuki bir kavram olan kişi kelimesiyle ifade edilen bazı maddi isimler değil, haklara ve sorumluluklara ehil olabilme yeteneğine sahip olan, sosyal hayatta bir rolü bulunan varlıklar olarak tanımlanır. Kişi kavramı suni bir kavram olduğundan hangi varlıkların şahıs sayılacağı meselesi kanun koyucuların kararına ve hukuk sistemlerine bırakılmıştır.⁹

Hukuk sistemlerinin çoğunda şahıs; hakiki şahıs ve hükmi şahıs olmak üzere iki çeşit olarak ele alınmaktadır. Hakiki şahıs gerçek kişi; hükmi şahıs ise tüzel kişi kavramlarıyla da ifade edilmektedir. Bu ayrım hukuksal bir zorunluluktan meydana gelmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere hukuk alanının süjesi insandır. Ancak bu

⁶ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 33.

⁷ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 38-43.

⁸ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 52.

⁹ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 44.

durum insanın doğal bir yaşam sürdüğü zamanlar için yeterli olmakla birlikte, yerleşik düzene geçilmesi, ihtiyaçların artması ve değişmesi, bu ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar sebebiyle, insanlar arasındaki hukuksal ilişkiler günlük ihtiyaçları karşılamaz olmuştur. Yani işler trampa düzeyini aştıkça yeni arayışlara gidilmiş ve soyut olan hukuk kavramlarını zorunlu kılan bir gelişim süreci başlamıştır. İşte hakiki kişi ve hükmi kişi ayrımı bu zorunluluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰

Hakiki şahıslar; ehliyet ve zimmet sahibi, hakları ve sorumlulukları olan insanın bizzat kendisidir. Ancak bu yalnızca insanın fiziki varlığını değil, aynı zamanda manevi varlığını da ifade etmektedir. Bu hak çeşidine göre hak sahibi olmak için yalnızca insan olmak yeterlidir.¹¹

İslam hukukuna göre hakiki şahıs, sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğü andan itibaren başlamaktadır. Çocuğun sağ doğmuş olarak kabul edilmesi için çocuğun yarısından fazlasının sağ olarak çıkmış olması gerekmektedir. Bu bebek tamamı çıktığında ölmüş olsa bile sağ doğmuş gibi hukuki sonuçlar doğurur. Herhangi bir darbe veya benzeri müdahalelerle düşürülen bebek de sağ doğmuş sayılır.¹² İslam hukuku anne karnındaki cenine bile birtakım haklar tanımıştır. Bu da İslam hukukunun cenini bir şahsi varlık, kişi olarak gördüğünü göstermektedir.¹³

Hakiki şahsiyetin sonlanması iki şekilde meydana gelir. Birincisi kişinin hakiki ölümü. Yani ruhun bedenden ayrılması olan biyolojik ölüm denilen olaydır. İkincisi ise hükmi ölüm. Yani kaybolmuş, kendisinden uzun bir süre haber alınamayan ve yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen bir kişinin, mahkeme kararıyla ölü sayılmasıdır.¹⁴ Bir kimse öldükten sonra artık ehliyet ve zimmeti o kimse için yeni birtakım haklar kazanmaya elverişli değildir.

¹⁰ Ergün, “Kişi Kavramı ve Çeşitleri”, 6.

¹¹ Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhal ilâ Nazariyyeti'l-İltizâmi'l-Âmmeti fi'l-Fıkhi'l-İslâmi* (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1999), 3/240; Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Şahsiyet ve Hakiki Şahıs”, 59-60.

¹² Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 56.

¹³ Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Şahsiyet ve Hakiki Şahıs”, 62.

¹⁴ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 1/174; ez-Zerkâ, *el-Medhal ilâ Nazariyyeti'l-İltizâmi'l-Âmmeti fi'l-Fıkhi'l-İslâmi*, 3/240.

Hükmi şahıslar ise; sosyal hayatta kişilerin dağılmış olan güçlerini bir araya toplayan, belirli bir amaç için kurulmuş, müstakil bir varlık halinde teşkilatlanmış olan, haklara ve borçlara sahip olabilme hakkının hukuk sistemi tarafından kendilerine verilmiş olan şahıs ve mal topluluklarına denilmektedir. Hükmi şahıs kavramını ifade etmek üzere tüzel kişilik, manevi kişilik, kollektif şahıs, hukuki şahıs, itibari şahıs gibi kavramlar da kullanılır.¹⁵

Hükmi şahıslar hayal gücüyle oluşturulmuş sanal varlıklar değillerdir. Toplumun ihtiyaçlarından doğmuş, bu ihtiyaçlar çerçevesinde gelişmiş, sonra da hukuk düzeni tarafından kendilerine hukuki bir şahsiyet tanınmış varlıklardır. Mevcut hukuk düzeni kendilerini kişi sayması hasebiyle tıpkı hakiki kişiler gibi hak ehliyetine sahip olabilirler. Hukuki muameleler yapabilir, borç altına girebilirler, haksız fiil sebebiyle başkalarına dava açabilir, başkaları da kendilerine dava açabilir ve diğer kişilik haklarından da istifade edebilirler.¹⁶

Devlet, beyt'ül mal, vakıflar ve şirketler hükmi şahıs olan müesseselerdir. Hükmi şahıslar gerçek kişiler olmadığı için cins, yaş, hısımlık gibi insana özgü niteliklerden başka, haklar elde edip bu haklardan istifade edebilir ve borçlanabilirler.¹⁷

Hükmi şahıslarda kişiliğin başlangıcı veya sona ermesi hakiki şahıslardaki gibi doğum veya ölüm gibi fizyolojik bir olaya bağlanması imkansızdır. Dolayısıyla hükmi şahısların ne zaman başlayıp ne zaman sonlanacağı ancak hukuk düzeni tarafından tespit edilebilir. Hükmi şahısların başlangıç anı; kanun koyucunun yetkili makamları vasıtasıyla bu oluşumun tanınması ve oluşuma izin verilmesi, teşekkülün üçüncü kişilere ve devlete bildirilmesi ve tescil ettirilmesi, kurucuların bu doğrultudaki iradelerini açıklamaları suretiyle gerçekleşmektedir.¹⁸

¹⁵ Hasan Hayri Çırak, *İslam Hukukunda Hükmi Kişilik (Tüzel Kişilik)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2001), 28-30.

¹⁶ Çırak, *İslam Hukukunda Hükmi Kişilik (Tüzel Kişilik)*, 29-30.

¹⁷ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 48-49.

¹⁸ Çırak, *İslam Hukukunda Hükmi Kişilik (Tüzel Kişilik)*, 71-72.

Hükmi şahısların sona ermesi ise; hükmi şahsın belli durumlarda kendiliğinden sona ermesi¹⁹ veya şahsın kendisi veya yetkili makamlar tarafından verilen bir kararla ortadan kaldırılması şeklinde gerçekleşmektedir.²⁰

1.1.3. Kişilikle İlgili Kavramlar

1.1.3.1.Ehliyet

Arapça’da ehl kökünden türemiş bir mastar olan ehliyet kelimesi sözlükte “yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik” gibi anlamlara gelmektedir.²¹ Şari’nin kişide takdir etmiş olduğu, kişiyi hem dini anlamda hem de hukuki anlamda muhatap kabul etmeyi sağlayan bir vasıftır.²² Hukuki anlamda ise hukukun nesnesi olan kişinin haklara sahip olma, haklarını kullanma, görev ve sorumluluk yüklenebilme kabiliyetidir. Yani kişi haklardan yararlanır, hakları kullanır ve borç altına girer. Kişilerin sahip oldukları bu imkanlar ehliyet kavramıyla ifade edilebilir.²³

Ehliyet kişinin fiziki ve psikolojik bazı aşamalara bağlı olarak farklı hukuki neticeler ortaya çıkmasına neden olan kişiyle ilgili bir haldir. Hukuk sistemleri bir varlığı kişi olarak tanısa bile kişinin birtakım vasıflara sahip olmayışı sebebiyle hukuki işlemlerini her zaman geçerli saymayabilir. Kişinin bu hukuki işlemlerinin geçersiz veya hükümsüz sayılması demek, o kişinin şahsiyetini inkâr edilmesi anlamına gelmemektedir. Aksine hukuk düzeni tarafından kendilerinin hukukun süjesi oldukları kabul görmüş ve bunun sonucunda kişilerin istediği biçimde hukuki ilişkilerini sonuçlandırmıştır.²⁴

Ehliyet kişilerin akıl ve beden açısından geçirdikleri tekamüle bağlı olarak gelişir. Ehliyet vasfıyla kişi önce lehine sonra da aleyhine olan haklardan istifade imkanına, daha sonra bazı tasarruf ve muamelelerin geçerliliğine, daha sonra da hukukun emirlerinin ihlalinden doğan sorumluluklara, akitler nedeniyle borç altına girmeye ehil olur. Bu hususta tekâmül eden merhalelerin tayin yetkisi yasama yetkisine sahip Şarî’ye aittir.²⁵

¹⁹ ez-Zerkâ, *el-Medhal ilâ Nazariyyeti 'l-İltizâmi 'l-Âmmeti fi 'l-Fıkhi 'l-İslâmi*, 3/318.

²⁰ Çırak, *İslam Hukukunda Hükmi Kişilik (Tüzel Kişilik)*, 104-106.

²¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab* (Beyrut: Daru's-Sadr, ts.), 11/30.

²² Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhu 'l-İslâmî fi sevbihi 'l-cedid* (Dımeşk: Daru'l-Kalem, 1965), 2/737.

²³ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 61; Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 2/30.

²⁴ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 61.

²⁵ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/31.

İslam hukukunda ehliyet, kişinin birtakım haklara sahip olabilmesi, tasarrufta bulunabilmesi, birtakım sorumluluklara muhatap olması ve hukuka aykırı fiillerinden mesul olması açısından vücûb ehliyeti ve eda ehliyeti şeklinde iki kısımda değerlendirilmiştir.²⁶

Vücûb ehliyeti kişiyi lehinde ve aleyhinde hak sübutuna elverişli kılan vasıftır.²⁷ Kişinin lehine haklar, alacaklı ve hak sahibi olmayı; aleyhine haklar ise borçlu ve sorumlu olmayı ifade etmektedir.²⁸ Vücûb ehliyetinin dayanağı insan olarak hayatta olmaktır. Vücûb ehliyetinin yaş, rüşd veya akılla ilgisi yoktur. Hatta ana rahmindeki cenin ve mecnun bile bu ehliyete sahiptir.²⁹

Vücûb ehliyeti bulunan kişi hem lehine hem de aleyhine hakların sübutunu sağlayabiliyor, alacaklı veya borçlu olabiliyorsa buna tam ehliyet; sadece kendi lehine hakların sübutunu sağlayabiliyor, alacaklı ve hak sahibi oluyorsa nakıs ehliyetten bahsedilir. Misal, ana rahmindeki cenin hak sahibidir ancak borçlu ve sorumlu olması imkansızdır.³⁰ Cenin, lehine sonuçlanan haklardan yararlanabilmektedir, ancak aleyhinde borçlu durumuna giremeyeceği için kendisinde nakıs ehliyet vardır. Mümeyyiz çocuk ve mecnun hukuki işlemler yapmasalar da borç altına sokucu fiillerde bulunabildikleri için bu nitelikteki hukuki işlemlerini veli veya vâsileri sürdürdükleri için vücûb ehliyetleri tamdır.³¹

Eda ehliyeti, kişinin yaptığı fiillerin dinen ve hukuken geçerli olması vasfına denir.³² Hak ve borç doğuran veya borcu ortadan kaldıran fiilleri kişinin bizzat kendisinin yerine getirebilme yetkisidir. Eda ehliyetinin dayanağı rüşd ve akıldır. Kişi yaptığı tasarrufların sonucunu idrak edebildiği için sözle veya fiille olan akitler gibi medeni tasarrufları geçerlidir. Ayrıca namaz, oruç gibi ibadetlerden de sorumludur. Bu ehliyet yapılan tasarrufların neticelerini idrak edebilmeye bağlıdır. Bu nedenle vücûb ehliyeti

²⁶ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 64.

²⁷ ez-Zerkâ, *el-Fıkhu'l-İslamî fî sevyihi'l-cedid*, 2/739; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/179.

²⁸ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, çev. Abdulkadir Şener (Ankara: Fecr Yayınları, 1994), 269.

²⁹ Mustafa Uzunpostalcı, "İslam Hukukunda Ehliyet", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 157; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/32.

³⁰ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/32; Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 63-64.

³¹ Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, 270; Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 66.

³² Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Serahsî, *Usul'ul-Serahsî* (Beyrut: Daru'l-Marife, 2010), 2/340.

insan olmaları hasebiyle herkeste bulunduğu halde, eda ehliyeti cenin ve mümeyyiz çocukta bulunmamaktadır. Çünkü çocuklar ve mecnun kimseler yaptıkları şeyleri ve neticelerini kavrayamazlar. Bu kavrayış çocukta temyiz çağından itibaren başlar.³³

Yapılan tasarrufların dinen ve hukuken geçerli sayılabilmesi, tasarrufta bulunan kişinin kasıt ve iradesine bağlıdır. Bu nedenle kişide akıl ve temyiz şarttır. Eda ehliyeti insanın fiziki ve akli gelişimiyle birlikte olgunlaşır ve kişinin buluğa ermesi ve reşit olmasıyla tamamlanır. Böylece kişi rüşde erince bütün dini teklifin muhatabı olur ve bundan sonra bu kimseye bütün dini ve hukuki sorumluluklar yüklenir.³⁴

Eda ehliyeti vücûb ehliyetinden farklı olarak sırf insan olmanın sonucu değil, bunun yanında akıl melekesinin bulunması gerektiği için her insan eda ehliyetine sahip olmaz. Yalnızca hukuki işlemlerde lehine ve aleyhine olan hususları fark edebilen yani mümeyyiz olanlar bu ehliyete sahip olur. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi bu ehliyetin esası akıldır. Kişi, aklın kemaline göre lehine olsun aleyhine olsun bütün tasarruflara ehil ise tam eda ehliyetine, bunların bir kısmına ehil ise nakıs eda ehliyetine sahip olur.³⁵

Vücûb ehliyeti sağ doğmak şartıyla anne karnına düştüğü andan itibaren başladığı halde, eda ehliyeti insandaki aklın tekamülüne göre kişinin temyiz gücüne sahip olmasıyla eksik olarak başlar. Bu halin devamıyla beraber rüşdüne ermesiyle tamam olur.³⁶

Vücûb ehliyeti yalnızca haklara ve borçlara sahip olabilme kabiliyetini ifade ettiği için pasif ve durgun bir ehliyettir. Bunun karşısında eda ehliyeti ise vücûb ehliyeti sayesinde kazanılan haklar üzerinde tasarruf edebilme ve bu hakları harekete geçirme salahiyetine sahip olması bakımından aktif ve dinamik bir ehliyettir.³⁷

³³ Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Ehliyet”, 165; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/33.

³⁴ Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, 272; Uzunpostalcı, “İslam Hukukunda Ehliyet”, 165-166.

³⁵ Serahsî, *Usul’ul-Serahsî*, 2/340.

³⁶ Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, 272.

³⁷ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 67.

1.1.3.2.Zimmet

Söz vermek, anlaşma, güvence verme, ahdetmek, uhde gibi anlamlara gelen zimmet,³⁸ fıkhi bir terim olarak insanın hukukî anlamda kişi olma özelliği ve bunun bir sonucu olarak hukuki kişinin borçlarının belirli bir süre sabit olduğu bir yer ve mahaldir.³⁹ Zimmet ahit ve antlaşmanın bulunduğu nefis ve öz,⁴⁰ varlığı veya gerekliliği şeriatla bilinen vücubun yeri ve mahalli,⁴¹ kişide bulunan -hukukun neden olduğu itibari mahal olarak tanımlanmakta ve “insanda bulunmasının, fikhî ahkâmın mantığına uygunluğu zarurî olarak şart olmasını gerektiren takdirî zorunlu bir emir (olgu)”⁴² olarak da tanımlanmıştır. Zimmet, borçlanma ehliyetinin kişide zorunlu kıldığı, bu nedenle hukukun var saydığı bir yer veya kap gibidir. Bir kimse borçlu ise bu kap dolu, borçsuz ise boştur.⁴³

İslam hukukçularının deyn için kullandığı “zimmette sabit olmak, zimmette yer almak, zimmeti işgal etmek, zimmeti boşaltmak” gibi yargılardan zimmetin kişiyi borçlara ehil kılan bir kap olduğu anlaşılmaktadır. Zimmet sadece mali bir borcu ifade etmez. Aynı zamanda namaz ve oruç gibi deyn olarak nitelenen ibadetler vb. hususlar da zimmette sabit olmaktadır.

Bazı hukuk alimlerine göre zimmet, vücûb ehliyetinden ibaret kabul edilmiştir. Bunun sebebi ise zimmetin insanın zatında bulunan bir nitelik olarak düşünülmüş olması ve bu niteliği tanımlamak yerine bulunduğu yeri yani kişiyi işaret ederek tanımlar yapılmış olmasıdır.⁴⁴ Fakat zimmet ile vücûb ehliyeti birbirinin aynı değildir. Bunlar arasında sebep- sonuç ilişkisi vardır. Kişi kendisinde var olan takdiri ve itibari mahal ya da kap nedeniyle vücûb ehliyeti bulunur.⁴⁵

Ehliyet, zimmetten sonra var olmuş, zimmetin üzerine bina edilmiş bir kavramdır. Çünkü zimmet hak ve borçlara ehil olmayı sağlayan bir özellik ve bunların varlık

³⁸ el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, 5/1926.

³⁹ Eyyüb Said Kaya- Hasan Hacak, “Zimmet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), 44/424.

⁴⁰ Fahu'l-İslâm Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Huseyn el-Pezdevî, *Usûlü'l-Pezdevî* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997), 4/396-397.

⁴¹ Ebu Zeyd Ubeydullah b. Umar b. İsa ed-Debûsî, *Takvîmü'l-Edille* (Beyrut: Dârü'l-Kutub'il-İlmiyye, 2001), 417.

⁴² ez-Zerkâ, *el-Fıkhu'l-İslamî fî sevbihi'l-cedid*, 3/187-189.

⁴³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/32.

⁴⁴ Kaya- Hacak, “Zimmet”, 44/425.

⁴⁵ Serahsî, *Usul'ul-Serahsî*, 2/333.

zeminini oluşturmaktadır. Zimmet farazi bir mahali, insan zatının bir yönünü oluşturuyorsa, ehliyet bu mahal ile alakalı en önemli vasıflardan bir tanesidir. Zimmetin varlığı ve yokluğundan bahsedilirken ehliyetin insanın aklî ve bedenî gelişime göre peyderpey oluşmasından söz edilir. Ehliyet için akıl ve temyiz gücünün bulunması aşamalı olarak gerekmekte iken zimmetin varlığı için insanın sağ ve fiziki anlamda var olması yeterlidir.⁴⁶

Zimmet kişinin ölümüyle birlikte sona erer. Ölümle birlikte doğal olarak kişiliğin ve buna bağlı olarak borçların sabit olduğu mahalin varlığının sona ermesi gerekir. Ancak kişinin ölümüyle zimmetin keskin bir şekilde sonlandırılması bazı hak kayıpları meydana getirebilir. Bu sebeple İslâm hukukunda bazı hakları korumak için cenine istisnai hükümler getirildiği gibi ölümle birlikte zimmetin ani bir şekilde sonlanmadığı ilkesi benimsenmiştir. Bunun en mühim nedeni kişinin hayattayken ortaya koyduğu bazı hak ve borç doğurucu fiillerinin neticelerini ölümünden sonra ortaya çıkabilecek olmasıdır. Ayrıca ölen kimsenin borçlarına birilerinin kefil olmasına olanak sağlayarak zimmetinin borçtan kurtarılmasını sağlamak gibi birtakım hukukî zorunlulukları bulunmaktadır.⁴⁷

1.2. Kişilik Hakları

Hak kavramı; hukukun kişilere bir yetki veya yükümlülük olarak tanıdığı aidiyet,⁴⁸ bir kimseye ait olan ve kişiye tasarruf yetkisini veren manevi bir kudret ⁴⁹ olarak tanımlanmış ve korunması, gözetilmesi veya sahibine ödenmesi gereken maddi ya da manevi imkân, görev, sorumluluk ve borç gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁵⁰

Modern hukukta insanın sırf insan olması sebebiyle kazandığı birtakım temel hak ve hürriyetleri vardır. Temel hak ve hürriyetler; Negatif Statü Hakları, Pozitif Statü Hakları ve Aktif Statü Hakları olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Negatif Statü Hakları; koruyucu nitelikte olup kişinin devletin bile dokunamayacağı özel alanını ifade eden haklardır. Bu hak ve hürriyetlere din ve vicdan hürriyeti, fikir ve ifade hürriyeti, mesken

⁴⁶ Kaya- Hacak, “Zimmet”, 44/426.

⁴⁷ Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Mısır: Daru'l-Marife, 1993), 7/209.

⁴⁸ ez-Zerkâ, *el-Fıkhu'l-İslamî fî sevbihî'l-cedid*, 3/9-10.

⁴⁹ Ömer Nuhu Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985)1/13.

⁵⁰ Mustafa Çağrı, “Hak”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997), 15/151.

dokunulmazlığı örnek verilebilir. Pozitif Statü Hakları ise; kişinin devletten talep edebildiği ve devlete belli sorumluluklar yükleyen hak ve hürriyetlerdir. Sağlık hakkı, eğitim-öğretim hakkı, meslek icra etme hakkı, sosyal güvenlik hakkı bu nevidendir. Aktif Statü Hakları da kişinin devlet işleyişinde söz hakkı elde etmesi, seçme, seçilme hakları gibi kişinin siyasal alanda rol almasını sağlayan hürriyetlerdir.⁵¹

Hukukta “kişi” olarak tanımlanan şahısların şahsiyetlerinin gereği olarak birtakım tasarrufla bulunma ve sorumluluk isteme yetkileri vardır. Kişilik hakları; “kişinin bedeni, manevi ve fikri varlığının tamlığı üzerindeki hakkıdır.”⁵² şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir tanımda ise “insanın kişiliğini oluşturan, kendisini insan kılan maddi ve manevi tüm değerleri, özel olarak yaşamına, beden bütünlüğüne, sağlığına, onuruna, saygınlığına, özel yaşamın gizliliğine, sözüne ve resmine, adına, eserine, özgürlüğüne, bu alanda ekonomik serbestliğine ilişkin hakkıdır.” şeklinde ifade edilmiştir.⁵³

Pozitif hukukçular kişilik haklarına “kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini temin eden, varlıkların tümü üzerindeki hakkı”⁵⁴, “hak sahibinin hayatının, sıhhatinin, vücutta ve toplum içindeki durumunun korunmasına yarayan haklardır.”⁵⁵ şeklinde tanımlar yapmışlardır.

Modern hukukçular kişilik haklarını üç bölüme ayırmışlardır. Bunlardan birincisi; kişinin bedenine ve vücut bütünlüğüne yönelik haklarıdır. İkincisi; kişinin duygusal kişilik değerlerini oluşturmaktadır. Bunlar kişinin duygusal bağ kurduğu ailesi ve akrabaları ile ilgili olan haklarıdır. Üçüncüsü ise kişinin şeref ve haysiyeti, ırz ve namusu, itibarı, özel hayatının gizliliği gibi haklardır.⁵⁶ Buradan hareketle kişilik haklarının, pozitif ve negatif statü hakları içerisinde yer alan temel hak ve hürriyetlerden olduğu anlaşılmaktadır. Kamu hukuku alanında korunmaya çalışılan insanın hak ve hürriyetlerine paralel olarak özel hukukta kişilik hakları teorisi geliştirilmiştir.⁵⁷

⁵¹ Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 6.

⁵² Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, 1/107.

⁵³ Rona Serozan, “Kişilik Haklarının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi* 14 (1978), 113.

⁵⁴ Mustafa Dural, *Türk Medeni Kanunu'nda Gerçek Kişiler* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 1995), 21.

⁵⁵ Aytekin Atay, *Şahıslar Hukuku* (İstanbul: Amerikan Neşriyatı Bürosu, 1978), 122.

⁵⁶ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 389-390.

⁵⁷ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 79.

Kişilik haklarının ihlali başta haksız yere tutuklamak, şerefe, aile ilişkilerine, kişinin mahrem hayatına, inançlarına yapılan saldırılar gelir. Bir kimseye haksız yere suç isnat etme, bir kimse hakkında şeref ve itibarını zedeleme gayesiyle neşriyat yapma, bir gerçeği başka türlü göstererek bir kimsenin şeref ve itibarına ilişkin yayın yapma, küfretme, herhangi bir millî görevin yerine getirilmesi ve kamu faydası ile ilgili olmaksızın, şahsî kinin etkisiyle yapılan ağır hakaretler edilerek bir kimsenin meslekî ve ticarî itibarının saldırıya uğraması da bu alana girer. Şahsın kişisel hayatına yapılan saldırılara bitişik odadan yapılan telefon konuşmalarını dinleme, bir hastanın haberi olmadan onun hakkında doktor raporu düzenleme, ağır ithamları barındıran bir mektubu isim göstermek suretiyle yayınlaması muhtemel bir kimseye verme, bir resmin etiket üzerinde kullanılması kişilik haklarının ihlaline örnek verilebilir. Bu gibi durumlarda yasalar manevî tazminata hükmeder.⁵⁸ Nitekim bu saldırılar manevî tazminat talebini haklı gösterecek kadar ağırdır.

1.2.1. Muhtevası ve Özellikleri

Klasik fıkıh kitaplarında günümüz hukukçularının zikretmiş olduğu “kişilik hakları” şeklinde bir kavrama rastlanmamıştır. Modern hukukun “kişilik hakkı” kavramına İslam hukuk kaynaklarında zikredilmese de kişilik hakkı içerisinde yer alan hak ve değerlere yer vermediği söylenemez.⁵⁹

Kur'an-ı Kerim “Biz hakikaten insanın şan ve şeref sahibi kıldık ... yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.”⁶⁰ ayeti ile İslam'ın bu konudaki ilkesini belirtmektedir. İnsanın sırf insan olması hasebiyle kişilik hakları din tarafından korunmuştur. Yüce Allah, zarurat-ı diniyye dediğimiz insanın canını, malını, ırzını, şeref ve itibarını her türlü zarara karşı koruma altına almıştır. İslam evrensel bir din olduğu için kişilik haklarının neler olduğunu keskin çizgilerle zikretmemiş bunları daha çok genel ilkeler şekline ortaya koymuştur. Nitekim zaman ve mekâna hatta örfe göre kişisel haklar değişkenlik gösterebilmektedir.⁶¹

⁵⁸ Kemal Tahir Gürsoy, “Mali Zarar ve Tazmini”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 30/1 (1973), 22-23.

⁵⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 8/800.

⁶⁰ *Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-İsrâ 17/70.

⁶¹ Abdullah Benli, *İslam Hukukunda Manevî Tazminat* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1997), 6.

İslam dini kişilerin mallarını ve canlarını koruduğu gibi şahsiyet hakları olan şeref, haysiyet, ırz ve namus, birtakım özgürlüklerini ve mahremiyetlerini de korumuştur. İslam dini bu hakların korunmuşluğunu belirli emir ve yasaklarla sağlamış, ihlali durumunda belirli yaptırımlarla hukuken teminat altına almıştır. Bununla birlikte İslam dininde insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi, yaratılmışların en şerefli olduğu açıklandığı olmasa, ne olursa olsun başkalarına eziyet etmenin yasaklanmış olması genel anlamda bir kişilik hakkı mefhumunun var olduğu anlamına gelmektedir.⁶²

Günümüz beşerî hukuk sistemlerinin kişiye sunduğu kişilik hakları ile muhafaza edilen değerlerin neredeyse hepsinin İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icmâ hükümleriyle korunmuştur. Bu husus ilerleyen başlıklarda temellendirilmeye çalışılmıştır.

Kur'an'da genel olarak temiz ve güzel şeyler, insanların menfaatine olan şeyler helal ve mübah kılınmış, zararlı ve faydasız olan şeyler de haram kılınmıştır. Araf Suresi 157. ayetin temiz ve güzel olan şeylerin helal, pis ve zararlı olan her şeyin de haram olduğu belirtilmektedir: “Yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyanlar (var ya), işte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz (ve güzel) şeyleri helal, pis (ve zararlı) şeyleri de haram kılar.” Dolayısıyla şayet bir hakkı kullanmaksızın, meşru müdafaa gibi haklı bir sebep olmaksızın madden veya manen zarar vermek haramdır.

Zarar konusunda yalnızca maddi zararın kastedilmediği manevi zararın da yasaklandığını şu ayetlerden anlaşılmaktadır. “Onlardan peygamberi inciten ve “O her söylenene kulak veriyor” diyenler var. De ki: “O sizin için hayırlı olana kulak veriyor; Allah’a inanıp müminlere güveniyor. Ve o içinizden iman edenler için bir rahmettir. Allah’ın Resulünü incitenler için elem verici bir azap vardır.”⁶³ ayetinde Resulullah’ı incitenlerden kastın manevi zararı kapsadığı muhakkaktır. Yine “Allah’ı ve Resulünü incitenleri Allah, dünyada ve ahirette lânetlemiş ve onlar için alçaltıcı bir ceza hazırlamıştır. Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınları incitenler apaçık bir bühyan ve günah yüklenmiş olmaktadır.”⁶⁴ ayetiyle Resulullah’ın ve müminlerin

⁶² Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 78.

⁶³ Tevbe 9/61

⁶⁴ Ahzab 33/57-58

manen rencide edilmesi durumunda cezayı hak ettikleri açıkça ifade edilmiş ve uhrevi bir ceza takdir edileceği bildirilmiştir.

Müminlere değil hakaret etmek, onlara manen rahatsızlık dahi verilmemelidir. Nitekim “Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girip de yemeğin hazırlanmasını beklemeyin; fakat yemeye çağırıldığınızda girin, yemeğinizi yiyince de hemen dağılın, söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez. Peygamber hanımlarından bir şey istediğinizde, onlar perde arkasında iken isteyin; bu sizin kalplerinizin de onların kalplerinin de temiz kalması için en uygundur. Resulullah’ı üzme hakkınız yoktur, kendisinden sonra ebedî olarak eşleriyle de evlenemezsiniz, sizin bunu yapmanız Allah katında büyük bir günahdır.”⁶⁵ ayetiyle insanlara bir iş üzerindeyken, evlerinde istirahat ederken onlara emri vaki yapıp eziyet vermenin yanlışlığı vurgulanmıştır. Müminlere değil hakaret etmek, herhangi bir rahatsızlık verilmemesi emredilmiştir.

İslam dini muhtaç durumdaki kimselere yardımda bulunurken bu kimselerin onurlarının zedelenmemesi için bu konuda hassasiyet gösterilmesini, aksi takdirde yapılan yardımın boşa gideceğini bu ayetlerle ifade etmiştir. “Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için Rablerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir. İyi sayılan bir söz ve bir bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah Gani ve Halim’dir. Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın. O kimsenin misali, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın bir kayadır; kayanın üzerine şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak halde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez.”⁶⁶ ayeti muhtaç durumdaki insanların şereflerini, onurlarını ve şahsiyetlerini korumaya yöneliktir.

Kur'an-ı Kerim müminlere maddi veya manevi olarak eziyet etmeyi, incitmeyi, zulmetmeyi yasaklanmıştır. Aksi takdirde faillerinin cezalandırılacağı bildirilmiştir.

⁶⁵ Ahzab 33/53

⁶⁶ Bakara 2/262-264

Kişilik haklarının maddi boyutunu kısas ve diyeti meşru kılarak; kazf haddi dışındaki manevi boyutunda ise ise ahlaki ilkeler doğrultusunda uhrevi yaptırımlarla korumaya çalışmıştır.⁶⁷

Peygamber Efendimizin Veda Hutbesinde söylediği “Bu beldeniz, bu şehriniz bu gününüz haram olduğu gibi kanlarınız ve mallarınız da birbirinize haram kılınmıştır.”⁶⁸ hadis-i şerifi kişilik haklarını topluca koruma altına almış ve şahsiyet haklarına yönelik saldırıları yasaklamıştır. Nitekim Peygamber Efendimiz peygamberliğinden öncesinde bile mazlumun hakkını adaletle iade etmek ve Mekke'deki zulmü yok etmek maksadı ile kurulan Hilfü'l-fudûl Cemiyetine katılmış ve daha sonra “Ben ona İslamiyet döneminde bile çağrılısam yine icabet ederdim.” buyurarak her daim zulmün eziyetin haksızlığın karşısında durmuştur.⁶⁹

Peygamber Efendimizin Veda Hutbesinde Müslümanların hem canlarını mallarını hem de ırzlarını koruma altına alarak hem maddi hem de manevi zararı yasaklamıştır. “Başkasına zarar vermek ve zarara zararla mukabelede bulunmak yoktur.”⁷⁰ şeklindeki hadisi ile maddi manevi ayrımı yapmadan bütün zararları yasaklanmıştır.

“Mevrid-i nassta içtihadı mesağ yoktur.”⁷¹ temel ilkesinden hareketle Kur'an ve sünnette hükmü açık olan hususlarda müctehidlerin farklı görüşler ileri sürme hakkı bulunmamaktadır. Müctehitlerin görüşleriyle naslar arasında zıtlık bulunmamaktadır. Müctehitler naslara uygun olarak bir takım külli kaideler ortaya koymuştur. “Zarar ve mukabele bizzarar yoktur.”⁷² “Zararlar izale olunur.”⁷³ “Bir zarar kendi misliyle izale olunmaz.”⁷⁴ “Zarar-ı ammi def için zarar-ı has iltizam olunur.”⁷⁵ “Zarar-ı eşed zarar-ı ehaf

⁶⁷ Benli, *Manevi Tazminat*, 58.

⁶⁸ Buhârî, “İlim”, 38; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mace, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) “Menasik”, 76.

⁶⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 60-62.

⁷⁰ Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) 5, 327; İbn Mace, “Ahkâm”, 17.

⁷¹ Ali Haydar Hoca Eminzade, *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam* (İstanbul: Tevsi-i Tabaat Matbaası, 1330), Md.14.

⁷² Hoca Emin Efendizade Ali Haydar, *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam* (İstanbul, 1330), 1/73.

⁷³ Mecelle, md. 75.

⁷⁴ Mecelle, md. 81.

⁷⁵ Mecelle, md. 83.

ile izale olunur.”⁷⁶ Bu kaideler müçtehitlerin maddi ve manevi zararlara bakışını ortaya koymaktadır.

Manevi bir zarar söz konusu olduğunda dört büyük mezhep imamının da zararın def edilebilmesi için verdikleri hüküm genel itibariyle suçlunun tazir ile cezalandırılması şeklinde olmuştur. Bu konuda ittifak edilmiştir.⁷⁷ Ancak zaman, mekân ve örfe göre hangi fiil veya sözün manevi zarar meydana getireceği konusunda ihtilaf edilmiştir.

Kişilik hakları suni bir kavram olmayıp gerçekten mevcuttur. Kişiye maddi- manevi değerlerine sahip olabilme ve bunları herkese karşı koruyabilme salahiyeti vermektedir. Bu haklara sahip olan kişiler üzerinde başkalarının müdahalelerinden uzak, hür bir hakimiyet tesis edilebiliyor olması kişilik haklarının temel özelliklerindendir.

Kişilik hakları insana sırf insan olması hasebiyle tanınan haklardır. Bu haklar insanlara toplumda saygın bir statü sağlama ve kişiliği geliştirme gibi faydalar sağlayan temel bir haktır. Bu haklar kişiye sıkı sıkıya bağlı olan, kişiden ayrılması mümkün olmayan değerlerdir.⁷⁸

Kişilik haklarını oluşturan değerler çok çeşitlidir. Bu haklara keskin bir çerçeve çizmek mümkün değildir. Toplumdan topluma, zamandan zamana, mekândan mekâna değişiklik gösterebilmektedirler. Daha önce olmayan bir değer, teknoloji ve hayat standartlarının gelişmesiyle birlikte kişilik haklarına söz konusu edilebilir.

Çalışmamızda kişilik hakları; kişinin bedeni üzerindeki, malvarlığı üzerindeki ve manevi varlığı üzerindeki hakları şeklinde üç ana başlık altında ele almaya çalışılmıştır.

1.2.2. Kişinin Bedeni Üzerindeki Hakları

Kişilik haklarının maddi boyutunu içeren, insanın sağlıklı ve eksiksiz bir bedene sahip olmasını ve hep türlü haksız fiilden uzak olmasını temin eden değerleridir. Kişinin hayat hakkı, vücut bütünlüğü ve sağlığı bu kategoride ele alınmaktadır.⁷⁹

⁷⁶ Mecelle, md. 84.

⁷⁷ Vehbe Zuhayli, *Fıkhu'l-İslami ve Edilletuh* (Dımeşk: Daru'l-fikr, 1985), 7/196.

⁷⁸ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 70-71.

⁷⁹ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 85.

1.2.2.1.Hayat Hakkı

Hayat hakkı, kişinin maddi değerlerinden en mühim olanıdır. İslam hukukuna göre kişi hayatını devam ettirme hususunda hak sahibidir hem de bununla sorumludur. Meşru bir sebep olmaksızın hiç kimse başkasının hayatına son verme hakkına sahip değildir. Aynı zamanda bir kimse kendi hayatından da vazgeçemez. Bu konuda İslam dininin aslı kaynakları olan Kur'an ve sünnette çok kesin hükümler bulunmaktadır.

İslam dininde zarurat-ı hamseden biri olan canın korunması esasına büyük önem verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Kim bir kimseyi öldürürse tüm insanları öldürmüş olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların canını kurtarmış olur." ⁸⁰ ayetiyle bir insanı öldüren kimsenin tüm insanlığı öldürdüğü addedilmiştir. Bunun yansıması olarak hayat hakkının ihlali durumunda kısas, diyet ve tazir gibi ağır nitelikteki cezaları uygun görmüştür. "Ey iman edenler, Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa ona elem verici bir azap vardır. Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri umulur ki sakınırsınız." ⁸¹ "Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın, çünkü o yeterince yardıma mazhar olmuştur." ⁸² "Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." ⁸³ ayetlerinden de anlaşıldığı gibi bir kimsenin hayat hakkına haksız bir müdahalede bulunulması durumunda hem dünyevi hem de uhrevi birtakım cezaları beraberinde getirmektedir.

Peygamberimizin Veda hutbesinde birtakım kişilik haklarının önemine dikkat çekmiştir. Bunlardan biri de canın korunmuşluğu ilkesine dayanan hayat hakkıdır. "Ey insanlar bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay, bu nasıl

⁸⁰ el-Mâide 2/32.

⁸¹ el-Bakara 2/178-179.

⁸² el-İsrâ 17/33.

⁸³ el-Nisâ 4/93.

mukaddes bir şehir ise canlarınız, mallarınız, namuslarınız da ölünceye kadar öyle mübarektir (korunmuştur).”⁸⁴ buyurmuştur.

Bir kimse başkasının hayat hakkına tecavüzden men edildiği gibi kendi canına da zarar verecek davranışlar sergileyemez. Nitekim “Kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın.”⁸⁵, “Kendinizi katletmeyin. Allah size çok merhametlidir.”⁸⁶ bunu net bir şekilde yasaklamaktadır.

İslam hukukunda kişinin kendisine zarar vermesi yasak olduğu gibi kişi hayatını koruma ve devam ettirme hususunda mesuldür. O kadar ki açlık ve susuzluk nedeniyle öleceği endişesine kapılan biri bu zaruret durumunda domuz eti veya murdar eti yemek, şarap içmek vacip olur.⁸⁷

1.2.2.2.Beden Bütünlüğü Hakkı

İslam dininin korunmasını teminat altına aldığı beş temel esastan biri olan “canın korunması” ilkesi bir kimsenin hayatını idame etme hakkını içermez. Aynı zamanda bedeninin uzuvlarının tam ve sağlıklı olmasını, başkalarının haksız fiillerinden korunmasını da ifade eder. İslam hukukunda beden bütünlüğüne karşı yapılan tecavüzler karşısında belirli müeyyideler uygulanarak bu hak korunmaya çalışılmıştır. Bu hakkı ihlal eden kimseye kısas, diyet, tazir gibi cezalar uygulanmakla birlikte uhrevi cezalar alacağı da açıkça belirtilmiştir.

Doğrudan kişinin fiziki varlığına yönelik olan beden bütünlüğünün ihlali; yaralama, herhangi bir uzvun koparılması, uzvun bedende kalmasına rağmen işlevini kaybetmesi şeklinde tezahür edebilmektedir.⁸⁸

Beden bütünlüğü hakkı tıpkı hayat hakkı gibi kişinin maddi varlığı üzerindeki haklarından biridir. Her şahıs maddi varlığı olan bedenini oluşturan uzuvları, organları, kemikleri, dokuları ve en küçük parçası dahil tüm bedeni üzerinde kişilik hakkına sahiptir. Geçerli bir sebep olmaksızın kişinin bedeninden küçük bir parçanın koparılması veya

⁸⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992) “Kasılme”, 29; Ebû'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh* nşr. Mehmed Zihni Efendi, (İstanbul: Dârü't-Tibâ'ati'l-Âmire, 1992) “Hac”, 147.

⁸⁵ el-Bakara 2/195.

⁸⁶ en-Nisâ 4/29

⁸⁷ el-Bakara 2/83, el-Mâide 5/13, en-Nahl 6/115.

⁸⁸ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 104-105.

tahrip edilmesi, kişinin hayatını tehlikeye sokmasa bile kabul edilebilir bir durum değildir. Çünkü beden tüm parçalarıyla bir bütündür. Kişilik hakkı da bu bütünlük üzerinde geçerlidir. Bu sebeple kişiyi öldürecek ağırlıkta olmasa bile herhangi bir biçimde rahatsız edecek her türlü haksız fiil hukuka aykırıdır.⁸⁹

İslam hukukunda beden bütünlüğüne yapılan haksız fiiller “ölümle neticelenmeyen saldırılar” (el-Cinaye alâ mâ düne’n-Nefs) ya da “kişinin organlarına yapılan saldırılar” (el-Cinaye fi’l-Etraf) şeklinde ifade edilmektedir.⁹⁰ İslam hukukunda cismani bir zarar söz konusu olduğunda, ölüm gerçekleşmiş ise cenaze giderleri, ölüm hemen gerçekleşmemiş ise tedavi giderleri tazmin ettirilir. Kişi verilen cismani zarar neticesinde iş gücünü kaybettiği veya çalışma günü azaldığı durumlarda ise hem doğan kayıplar hem de bu zarar sebebiyle mağdurun desteğinden yoksun kalmış olan kişilerin uğramış olduğu kazanç kayıpları tazmin ettirilir. İslam hukukunda ise bedene karşı yapılan zararlarla kısas esas olmakla birlikte, diyet, erş, hükümet-i adl gibi mali müeyyideler de tatbik edilmiştir.⁹¹

1.2.2.3.Sağlık Hakkı

Bir kimsenin hayatını sağlıklı bir şekilde idame ettirmesi kişilik haklarından biridir. Sağlık hakkı hem beden sağlığını hem de ruh sağlığını içermektedir. Beden sağlığının korunması “canın korunması ilkesine; ruh sağlığı ise “aklın korunması” ilkesine dayanmaktadır. Bu durumda bir kimsenin beden ve ruh sağlığını bozacak, tehlikeye düşürecek müdahale veya fiillerde bulunmak kişilik hakkı ihlalidir.

Bir kimse sağlığı bozacak bir yerde zorla tutulamaz, üzerinde beden ve ruh sağlığını bozacak deney ve müdahalelerde bulunulamaz, psikolojik şiddet ile ruh sağlığı bozulamaz. Nitekim bunlar, sağlık hakkını dolayısıyla kişilik hakkını ihlal edici durumlardır ve hukuka aykırıdır.

Suç teşkil eden bu davranışlar için duruma uygun olarak hâkimin takdir edeceği tazir cezalarına hükmedilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan birinin sağlığını ifsat edici

⁸⁹ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 106.

⁹⁰ Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Marife, 1993), 26/59.

⁹¹ Yunus Araz, “İslam Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/5 (2016), 127.

davranışlarda bulunmanın uhrevi boyutta sorumlulukları vardır. İslam dininde sağlık hakkının korunmuş olması kişiye tanınmış bir hak olduğu kadar kişiye yüklenmiş bir sorumluluktur. Bu nedenle kişi kendi sağlığını bozacak her türlü tutum ve davranışlardan da uzak durmalıdır.⁹²

1.2.3. Kişinin Malvarlığı Üzerindeki Hakları

Kişilik haklarının maddi boyutu olan, kişinin bir şahıs olması hasebiyle mülkiyet edinme ve bir mesleği icra etme hakkını temin eden değerlerdir. İnsan Hakları Beyannamesi md. 17'ye göre bütün şahısların tek başına veya başka şahıslarla birlikte mal ve mülk sahibi olma hakkına sahiptir. Önemli bir kişilik hakkı değeri olan mülkiyet edinme ve çalışma hakkının mesleki onur bakımından da büyük önemi arz etmektedir.

1.2.3.1. Mülkiyet Edinme Hakkı

Kişinin ahlaka ve kanuna uygun olarak dilediği biçimde ekonomik faaliyetlerde bulunması temel haklardan bir tanesidir. Mülkiyet edinme hakkı insanlara bir şahıs olmaları nedeniyle tanınmış şahsiyet haklarındanıdır.

Mülkiyet, kişiye sahip olduğu eşya üzerinde mutlak tasarruf yetkisi veren ve başkalarının tasarruflarına engel teşkil eden hukuk terimidir. İslam hukukuna göre ehliyet noksanlığı bulunan kimselere tam mülkiyet hakkı; köleye de mülkiyet hakkı verilmemiştir. Bunun dışında kalan herkese sırf şahıs olmaları sebebiyle bu hak tanınmıştır.⁹³

“Allah’ın göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkanları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?”⁹⁴ “Gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü türlü ürünler çıkaran Allah’tır. İzni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize veren, nehirleri sizin için faydalı olacak şekilde yaratan O’dur”⁹⁵ ayetlerinden dünyadaki rızıkların insanlar için yaratıldıkları ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu rızıkların temiz olanlarından

⁹² Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 121-122.

⁹³ Recep Özdemir, “İslam Hukukuna Göre Mülkiyet ve Mülkiyetin Temellendirilmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/31 (2019), 264.

⁹⁴ el-Lokmân 31/20.

⁹⁵ el-İbrâhîm 14/32

faydalanılması, helal yolla elde edilmesi ve haksız ve batıl yollarla sahip olmaktan kaçınmak gerektiği muhtelif ayetlerde belirtilmektedir.⁹⁶

Mülkiyet hakkı kişilere verilmiş bir hak olmakla beraber sahip olunan malın israf edilmemesi, savurganlıktan ve cimrilikten kaçınılması, malın haramlara harcanmaması istenmiştir.⁹⁷

İslam hukuku mülk edinmeyi ve mal üzerinde tasarruf hakkını insani bir hak olarak görmüştür. Kişi ahlaka ve hukuka uygun biçimde dilediği biçimde ekonomik faaliyetlerde bulunabilir. İslam hukuku bu hakkı birtakım müeyyidelerle koruma altına almıştır. Mülkiyet hakkına yapılacak herhangi bir tecavüzde hâkime takdir edeceği tazir cezasıyla cezalandırılır.⁹⁸

1.2.3.2.Meslek İcra Etme Hakkı

Meslek edinme ve ticaret yapma hakkı insanların dinen meşru sayılan bir meslek sahibi olması, ticaret yapmasına imkân tanıyan kişisel haklarındanandır.

İslam dinine göre işe ehil olmak şartıyla bir işe girmek, İslam'ın helal kıldığı usullere uygun olan ticari faaliyetlerde bulunmak ve geçimini aln teriyle kazanmak teşvik edilmiştir.⁹⁹

Kişi ancak çalışarak kimseye muhtaç olmadan şerefli bir yaşam sürdürebilir. Kişilerin bu hakkına engel olan davranışları men etme görevi devlete aittir. Devlet, kişilerin meşru olan çalışma hakkını sınırlayan ve engelleyen her türlü tutum ve davranışları caydırıcı müeyyidelerle önlemesi gerekmektedir.¹⁰⁰

Kişinin mesleği, iş ahlakı hakkında asılsız haberler yaymak, insanlar arasında itibarını zedeleyip maddi ve manevi hak kayıplarına sebep olmak kişilik hakkını ihlal etmekte, mesleki onurunu zedelemektedir. Mesleki onur, şeref ve haysiyetin alt dalları

⁹⁶ el-Bakara 2/57-168, el-Mâide 5/88, el-Enfâl 8/69. En-Nahl 16/114, en-Nisa 4/29.

⁹⁷ en-Nisa 4/6-37, el-Mâide 5/32, et-Tevbe 9/34-76, el-Bakara 2/19.

⁹⁸ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 158.

⁹⁹ en-Nisâ 4/58, el-Hicr 15/20, en-Necm 53/39, el-Cuma 62/10.

¹⁰⁰ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 158.

arasında bulunmasıyla birlikte ekonomik hayattaki ilişkiler nezdinde kişinin saygınlığını ifade etmektedir.¹⁰¹

İşinde dürüstlüğü ilke edinmiş kimseler aleyhine asılsız iddialarda bulunarak, insanların geleceği ile oynayarak yapılan kişilik haklarının ihlali dinen ve ahlaken suçtur. Örneğin; bir doktorun hastalarına karşı kötü davrandığı ve işini bilmediği gibi asılsız haberler yaymak, o doktorun mesleki onurunu zedeleyip manevi yönden zarara uğratabileceği gibi vatandaşların artık o doktora gitmesini engelleyeceği için maddi kayıplar da yaşatacaktır. Kendi alın teri ile çalışıp kazanan bu kimselerin hem maddi hem de manevi zararları tazmin edilerek kişisel hakları korunmuş olur.¹⁰²

Günümüz hukukunda, mobbing, kişinin mesleğini kötüye kullandığı söylentisini yayarak iftira niteliğinde beyanda bulunmak, mesleğinde iyi olmadığı veya basiretsiz davrandığı gibi yalan beyanda bulunmak, mesleğini icra ederken genel ahlak ve sağlık kurallarına uymadığı gibi söylentileri çıkarmak veya bu yönde paylaşımlarda bulunarak kitlelere yaymak TMK.md.23'e göre kişilik hakkına saldırı teşkil etmekte, TBK.m.49-58 anlamında haksız fiil ve olayın özelliklerine göre TCK.m.125 hükümlerine göre suç teşkil etmektedir.¹⁰³

1.2.4. Kişinin Manevi Varlığı Üzerindeki Hakları

Kişinin manevi boyutu daha çok içinde yaşadığı toplumla kurduğu ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında insanın diğer mahlukattan farklı yaratılmış olması nedeniyle manevi bütünlüğünü koruyucu haklar tanınmış ve birtakım müeyyidelerle korunmuştur. Kişinin manevi varlığı üzerindeki hakları şeref ve haysiyet, hürriyet, mahremiyet başlıklarıyla açıklanabilir.

1.2.4.1.Şeref ve Haysiyet

İnsanların sırf insan olması hasebiyle kazandığı bir haktır. Onur ve saygınlık anlamlarına da gelebilen şeref ve itibar insanın sosyal ilişkilerinde kazandıkları manevi

¹⁰¹ Sinan Sami Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 80.

¹⁰² Benli, *Manevi Tazminat*, 22.

¹⁰³ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 81; Rümeyza Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2022), 18.

bir değerdir.¹⁰⁴ İslam dini insanların şeref, itibar ve haysiyetlerine dil uzatılmasını yasaklamıştır. Nitekim Kur'an'da "Biz hakikaten insanoğlunu mükerrerem (şan ve şeref sahibi) kıldık. Onu karada ve denizde taşıdık. Ona temizlerinden rızık verdik ve yarattığımız birçok şeyden onu gerçekten üstün kıldık."¹⁰⁵ buyrularak insanın sırf insan olması sebebiyle şerefli bir varlık olduğundan bahsedilmektedir. "Bir kavim başka bir kavmi alaya almasın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayınız."¹⁰⁶ "Kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin gıybet etmesin."¹⁰⁷ buyrularak insanların şeref ve haysiyetini zedeleyecek davranışlarda bulunulmaması gerektiği emredilmiştir. Kur'an ve sünnette insanlarla alay etmenin, gıybetin, kötü lakaplarla çağırılmanın yasaklanmış olması insanın şeref ve haysiyetini korumaya yöneliktir.

İnsanların birbirlerini renkleri, ırkları, cinsiyetleri, dilleri ve görünüşleri nedeniyle küçümsememeleri, bunu bir üstünlük saymamaları emredilerek şeref ve haysiyetin zedelenmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) kölelerin aşağılandığı bir toplumda siyahi bir köle olan Bilal-i Habeşi'yi müezzin edinmiş, bir zamanlar köle olan Usame b. Zeyd'i İslam ordusunun başına getirmiştir. Böylece insanların sosyal statüleriyle, rengiyle, ırkıyla horlanmaması gerektiğini göstermiştir.¹⁰⁸

Bir kişinin şeref ve haysiyetine sözler, yazılar, birtakım hareketler ile tecavüzde bulunulabilmektedir. Asılsız suçlamalarda bulunmak, iftira atmak, dedikodu yapmak, küfür etmek, hakaretler savurmak kişinin şeref ve haysiyetini zedeleyici fiillerdir.

İnsanın şerefli bir hayat sürebilmesi onun en temel haklarından biridir. Bir insanın şeref ve haysiyet sahibi olması onun insanlar nezdinde sosyal statülerini belirleyecektir. Şeref ve itibari yönden haksızlığa uğrayan kimseler küçük düşebilmekte, toplumdaki saygınlığını kaybedebilmekte, hakkında asılsız kanaatler oluşabilmektedir. Dolayısıyla toplumda istemedikleri muamelelerle karşı karşıya kalabilmektedir. İnsanların toplum

¹⁰⁴ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 147.

¹⁰⁵ el-İsrâ 17/70.

¹⁰⁶ el-Hücurât 49/11.

¹⁰⁷ el- Hücurât 49/12.

¹⁰⁸ Benli, *Manevi Tazminat*, 16.

içinde küçük düşürülmesi, itibarının sarsılması ahlaken de hukuken de suçtur. Bu suç ister toplum içinde yüz yüze ister sosyal medyada gıyaben işlenmiş olsun fark yoktur.¹⁰⁹

Gökmenoğlu şeref ve haysiyeti ihlal eden fiilleri “kazf” ve “diğer iftira ve hakaretler” şeklinde ikiye ayırmıştır.¹¹⁰

Kazf; bir kimseye açıkça zina isnadında bulunmak ve nesepsizlik atfetmektir.¹¹¹ Kazf bir şahsın şeref ve haysiyetine yapılmış çok ağır saldırılardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.”¹¹² buyrulmaktadır. Bu iftira kadınlara ya da erkeklere yapılmış olsun bir fark olmadığı ittifakla kabul edilmiştir.¹¹³ Şeref ve haysiyete yapılmış bu tecavüzün cezası açıkça zikredilmekte aynı zamanda bunu yapan kimsenin sosyal açıdan saygınlığını ve güvenilirliğini kaybedeceği açıkça anlaşılmaktadır. Sonuç olarak; hem maddi bir ceza terettüp edilmekte hem sosyal ve toplumsal bir yaptırım uygulanmakta hem de kazf yapan kimsenin uhrevi açıdan sorumluluğu bulunmaktadır. Görüldüğü gibi İslam hukuku ırz ve namus hakkında söylenen asılsız iftiralar konusunda titiz davranmış; toplumun bozulmasını önlemeyi, huzurlu ve mutlu bir toplumun oluşturulmasını amaçlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de kazf niteliği taşımayan diğer iftira, hakaret, sövme gibi davranışlar için “Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınları incitenler apaçık bir bühtan ve günah yüklenmiş olmaktadır.”¹¹⁴ buyrulmaktadır. İslam hukukuna göre kazf niteliği taşımayan diğer iftira, hakaret, sövme, lakap takma gibi insanlara eziyet veren fiiller ise tazir cezasını gerektirmektedir.¹¹⁵ Bir kimsenin onurunu, haysiyetini zedelemenin hem dünyevi hem de uhrevi sorumluluğunun olduğu açıktır.

İftira, hakaret, sövme, lakap takma gibi şeref ve haysiyeti zedeleyen davranışlar kişiyi hem manevi yönden incitebilmekte hem de insanlar arasındaki saygınlığını ortadan

¹⁰⁹ Muhammed Ahmed Sirâc, *Damanü'l-Udvan fi'l-Fıkhi'l-İslami* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Camiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 1993), 1/193.

¹¹⁰ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 148.

¹¹¹ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/209; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddû'l Muhtar a'la Dürrü'l-Muhtar* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1966), 3/230.

¹¹² en-Nûr 24/4.

¹¹³ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 3/229.

¹¹⁴ El-Ahzâb 33/58.

¹¹⁵ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/321-322.

kaldırabilmektedir. Bu neviden saldırılar neticesinde maddi hak kayıpları da yaşanabilmektedir. Bir kimseye işiyle ilgili iftira atıldığında mesleki onuru yani iktisadi hayattaki muhatapları ve müşterileri nezdinde gördüğü saygınlığı ve güvenilirliği zedelenmiş olacaktır.

Günümüz Türk hukukuna göre bir kimsenin şeref, haysiyet ve onuruna karşı yapılmış mobbing uygulanması, mesleğini yaparken basiretsiz davrandığı, mesleğini genel ahlak ve sağlık kurallarına uygun biçimde yapmadığı, haksız ve yalan yere kişinin mesleğini kötüye kullandığı, yalan beyanlarda bulunduğu gibi iddiaların ortaya atılması TMK.m23 ile kişilik haklarına bir saldırı olarak addedilmiştir. Bu haklar TBK.m49-58 ile TCK.m125 maddeleri hükümlerince korunmuştur.¹¹⁶

1.2.4.2.Hürriyet

Hürriyet, bir kimsenin başka kimselere maddi veya manevi olarak zarar vermeden tutum ve davranışlarda bulunabilmesidir.¹¹⁷ Mecelle'nin "Beraet-i zimmet asıldır."¹¹⁸, gibi maddelerinden hareketle İslam hukukuna göre aslolan hürriyettir. İslam insanlara geniş bir özgürlük alanı sunmaktadır. Ancak bu hürriyet İslami hükümlerle tahdit edilmiştir. Yani sınırsız bir hürriyetten bahsedilemez. Bu maddeye göre kişilerin özgürlükleri meşru bir sebebe dayanmadıkça sınırlanamayacak, ortadan kaldırılamayacak ve kişiler yalnızca şüphe ve zan ile cezalandırılmayacaktır. Ancak kesin olan delillere dayanarak cezalandırılabilir.

İslami hükümlerle tahdit edilmiş ve İslam hukukuna göre koruma altına alınmış hürriyete "şer'i hürriyet" denmektedir. Şer'i hürriyet; şahsa bağlı, başkalarına devredilemeyen, vazgeçilemeyen, mutlak olmayan, Allah'ın bahsettiği bir nimettir.¹¹⁹

İslam dininde şahısların hürriyetlerine önem verilmiştir. Cahiliye döneminde kölelik sisteminin kökleşmiş sosyal bir adet halinde geldiği zamanı ile, içerisinde köle

¹¹⁶ Sinan Sami Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 81; Rümeyza Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2022), 17.

¹¹⁷ Benli, *Manevi Tazminat*, 10; Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 126.

¹¹⁸ Ali Haydar Hoca Eminzade, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam* (İstanbul: Tevsi-i Tabaat Matbaası, 1330), 1/48-50.

¹¹⁹ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 128.

bulunmayan günümüz Müslüman toplumları mukayese edilirse İslamiyet'in hürriyete verdiği önem daha iyi anlaşılacaktır.¹²⁰

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da insanın birtakım hürriyetlerini koruma altına almıştır. Buna göre herkes vicdan, dini inanç ve kanaat, yerleşme ve seyahat, haberleşme, düşünce, bilim ve sanatı öğrenme, istediği alanlarda çalışma ve anlaşmalar yapma hürriyetine sahiptir.¹²¹

Şahsi hürriyet, din ve vicdan hürriyeti, fikir ve ifade hürriyeti, eğitim ve öğretim hürriyeti, seyahat ve yerleşim hürriyeti, haberleşme hürriyeti İslam'ın insanlara tanıdığı ve koruma altına aldığı özgürlükler arasında sayılabilir.

1.2.4.2.1. Şahsi Hürriyet

Kişinin, diğer kimselerin haksız fiilde bulunmadan serbest bir şekilde gezip hayatını idame ettirebilme hakkıdır. Bu hakla birlikte kişinin hayat ve şahsiyeti her türlü saldırıdan korunmuş olur. Kişinin suçsuz olması durumunda cezalandırılmayacağı, hapis edilemeyeceği bu hakla teminat altına alınmıştır.¹²² İslam'da şahsi hürriyet önemli bir kişilik hakkı kapsamındadır. Şahsi hürriyet bir kimsenin dokunulmaz kişilik haklarından olup dinen ve hukuken korunmuştur.¹²³

İslam hukukuna göre bir kişi kendisine ve başka kimselere zarar vermemek şartıyla geniş bir hürriyet alanına sahiptir. Bu alan hukuka aykırı olan tutum ve davranışlar veya kişinin bazı psikolojik ve biyolojik bazı durumları nedeniyle sınırlandırılabilir. Belli bir sebebe binaen kişi, hapisle cezalandırılabilir, birtakım fiillerini kısıtlamak anlamına gelen hacr altına alınabilir.¹²⁴

1.2.4.2.2. Din ve Vicdan Hürriyeti

Din, manevî bütünlüğü oluşturan unsurlar içerisinde en temel öğelerdendir.¹²⁵ İslam bireylere din ve vicdan hürriyeti tanımıştır. Bu kapsamda günümüz hukuk metinlerinde din ve vicdan hürriyetinin kapsamına bakıldığında, bunlar; iman etme, inandığı dininin

¹²⁰ Benli, *Manevi Tazminat*, 10.

¹²¹ Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*, 9.

¹²² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 113.

¹²³ Benli, *Manevi Tazminat*, 11.

¹²⁴ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 129.

¹²⁵ Ayhan Ak, "Manevî Bütünlük Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 1/22 (2013), 212.

esaslarına göre amel etme, dinini öğrenme, öğretme, yayma ve dinin emirlerini yerine getirmenin kastedildiği görülmektedir. Nitekim İslam dini gayrimüslimlere de toplumun yapısını bozmayacak biçimde hareket etme, dinlerini yaşama özgürlüğü tanımıştır.¹²⁶

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) insanlara Allah'ın hükümlerini, doğruyu ve yanlışını açıklamış, insanlara yol göstermiştir. Kimseyi inanmaya ve inancını değiştirmeye zorlamamıştır. İslam tarihine bakıldığında gayr-ı müslimlerin cizye vermek şartıyla İslam topraklarında istedikleri gibi yaşayabildikleri, ibadetlerini yerine getirebildikleri görülmektedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) Necranlı Hristiyanlarla yaptığı sözleşmede “Necranlılar ve tâbîleri için malları, din ve cemaatleri, kiliseleri ve sahip oldukları diğer şeyler hususunda Allah'ın himayesi ve Muhammed'in teminatı vardır.”¹²⁷ maddesini kabul etmiştir.¹²⁸

Kişilerin kutsal değerlerine, kalplerinde kıymet verdikleri değerlere saygı göstermek bir zorunluluktur. Aynı zamanda özgürce bu değerlere uygun yaşamak her insanın ihtiyaçlarından ve kişilik haklarından. Bu hak bir dine inanma, dini yaşama, dinin gerektirdiği gibi amel etme, din eğitimi öğretiminde serbest olma, dini tebliğ etme bu hürriyetten yararlanmayı gerektirir.

1.2.4.2.3. Fikir ve İfade Hürriyeti

Fikir hürriyeti, “insanların serbestçe bilgi edinebilmeleri ve bu elde edilen bilgilerden meydana gelen kanaatlerini, dilediklerinde hiçbir engellemeye maruz kalmaksızın söz, yazı ve diğer haberleşme ve iletişim araçlarıyla başkalarına aktarabilmeleri imkânı”¹²⁹ şeklinde tanımlanabilir.

İslam dini insana seçme, istişare, denetleme, ictihad, iyiliği emredip kötülükten sakındırma gibi belirli hak ve görevler vermiştir. Bu görevler fikir ve ifade hürriyetini zorunlu kılmaktadır. İslam dini bir kimsenin kişilik haklarına, devletin ve ümmetin

¹²⁶ Ak, “Manevi Bütünlük”, 215-216.

¹²⁷ Ebû Yusuf Yakub b. İbrahim b. Habib el Ensarî, *Kitabu'l-Harâc* (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyyetü Li't-Turâs, 1397), 1/78.

¹²⁸ Benli, *Manevi Tazminat*, 12.

¹²⁹ Ali Duman, *İslam Hukukuna Göre Siyasi Fikir Hürriyeti* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999), 9.

birliğine zarar vermeksizin iyi niyetle, İslam inancına saygı duyarak, İslam ahlakına uyarak kişilere fikrini ifade edebilme hürriyeti tanımıştır.¹³⁰

Fikir ve ifade hürriyetinin gerçekleşebilmesi için birtakım hak ve özgürlükleri de gerektirmektedir. Araştırma ve öğrenme hürriyeti, haber alma hakkı, seçme hürriyeti düşünce faaliyetinin gerçekleşebilmesi kendine bağlı olan hürriyetlerdir. Konuşma hürriyeti, söz yazı hürriyeti, tartışma hürriyeti, örgütlenme hürriyeti de düşüncenin ifade edilebilmesi için gerekli olan hürriyetlerdir.¹³¹

Fikir hürriyeti yalnızca kişinin manevi varlığı üzerindeki hakların değil, neredeyse bütün temel hak ve hürriyetlerin konumlarını belirlemede rol oynamaktadır. Fikir hürriyeti olmadan din ve vicdan özgürlüğü, söz ve yazı özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, tartışma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, basın özgürlüğünden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bütün temel hak ve hürriyetlerin temeli ve dayanak noktasıdır.¹³²

1.2.4.3.Mahremiyet

Bir kimsenin özel hayatı, başkalarının bilmesini görmesini istemediği gizlilik alanı ve bu alan üzerindeki haklarıdır.¹³³ Başkalarının bu gizli alanı araştırması öğrenmesi ve başkalarına teşhir etmesi kişilik haklarına aykırıdır. Çünkü temel bir kural olarak, eşyada aslolan ibaha iken insaniyette asıl olan hürmettir.¹³⁴ Bir şeyin haram olduğuyla alakalı açık bir hüküm yargı yoksa o şey helalken; insanın hayatıyla ilgili olan bir şeye şayet o kimse bunu açıklayıp paylaşmadıysa ulaşmaya çalışmak, tecessüs etmek haramdır. Bu insanın özel hayat alanına saygının gereğidir.

Çağdaş İslam hukuku kitaplarında başkalarının bilmesini görmesini istemediği özel hayat alnına Arapça'da "el-Hayâtü'l-hassa" kelimesi kullanılmıştır.¹³⁵ Mahremiyet tabiri de özel hayat anlamında kullanılmaktadır. Klasik İslam hukuku eserlerinde özel hayat kavramı bir başlık şeklinde ele alınmamıştır. Ancak ayet ve hadislerden hareketle birtakım ilkeler ortaya konmuştur. Kişilik haklarının korunması bağlamında özel hayatın

¹³⁰ Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 134; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 116.

¹³¹ Duman, *İslam Hukukuna Göre Siyasi Fikir Hürriyeti*, 10.

¹³² Duman, *İslam Hukukuna Göre Siyasi Fikir Hürriyeti*, 12-13.

¹³³ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 103.

¹³⁴ Ak, "Manevi Bütünlük", 218.

¹³⁵ Abdullah Karaman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği -Mahremiyet-* (Ankara: Ebabil Yayıncılık, 2008), 58.

gizliliği, haberleşme hürriyeti, mesken dokunulmazlığı gibi alanlarda hem ahlaki hem de hukuki bir bakış açısıyla işlenmiştir.¹³⁶ Mahremiyet, kişilerin başka insanlardan gizlemeye hakları olan özel hallerini ifade eder. Bu terimle yalnızca hak ve ilkeler değil; bunların harmanladığı, kişiye imkanlar sunan statü kastedilmektedir.¹³⁷

Mahremiyet hükümleri sadece İslam'ın hukuk alanını değil, aynı zamanda İslam'ın ahlak alanını da kapsamaktadır. Fakat beşerî hukuk düzenleri ahlak normlarının yaptırımlarını sadece vicdanlara bıraktığı halde, İslam'da ahlak normları hukuk normlarından ayrı düşünülmemiştir. Bu nedenle kasten yapılmış bir ihlal durumunda en azından hafif de olsa tazir cezasıyla cezalandırılmalar söz konusu olmuştur. Bu ihlaller hakkında naslarda açıklanan uhrevi cezalar gibi bu cezalar da önleyici bir müeyyide teşkil eder.¹³⁸

Zamana, mekâna, kişiye göre farklılıklar arzettiği için mahremiyet alanını çizmek kolay değildir. Genellikle haklar bazında mesken dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti ve gizliliği, özel durumların gizliliğini kapsamaktadır. İslami ilkeler bazında bakıldığında tecessüs etmenin yasaklanması, gıybetin yasak olması, kusurları affetmenin gerekli olduğu, laf taşımanın yasaklanmış olması, evlere kapılarından ve izin isteyerek girilmesinin emredilmesi, sır saklama, haram şeylere bakma yasağını kapsamaktadır.¹³⁹

TCK “Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar” kısmında, “Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz” denilmekte ve bu dokunulmazlığın ihlali durumunda verilecek cezalar düzenlenmiştir. Haberleşme hürriyetinin ihlali suçu, kişiler arasında yapılan gizli konuşmaları dinleme ve kayda alma suçu TCK 132, 133, 134. maddeleri uyarınca düzenlenmiştir.¹⁴⁰

¹³⁶ Muhammed Necat Artukoğlu, “İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (2021), 293.

¹³⁷ Servet Armağan, “İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği (Mahfuzi-yet'i)-Bir İzah Tecrübesi-”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 6 (1976), 142.

¹³⁸ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 137.

¹³⁹ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 104-121.

¹⁴⁰ Said Nuri Akgündüz, “İslam Hukuku Açısından Hukukun Mahremiyeti Koruyucu İşlevi”, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* (Samsun: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016), 1/462.

1.2.4.3.1. Mesken Dokunulmazlığı

Bir kimsenin kendi evinde müstemilatında özgürce dolaşabilmesi kişilik haklarındandır. Kur'an-ı Kerim sahibi olunması halinde dahi evlere kapılarından girilmesini emretmiştir.¹⁴¹ Dolayısıyla bir kimsenin evine girmeden önce izin isteme, isti'zan İslam'da büyük önemi haizdir. Nitekim Kur'an'da "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere sahiplerinden izin almadan ve selam vermeden girmeyin. Düşünürseniz bunun hakkınızda daha hayırlı olduğunu anlarsınız. Şayet bu evlerde bir kimseyi bulamazsanız müsaade edilinceye kadar girmeyin, size geri dönün denilirse, dönün. Bu hareket hakkınızda daha hayırlı ve daha nezihtir. Allah işlediklerinizi hakkı ile bilir."¹⁴² buyrulmuştur. Yüce Allah evlere girmeden önce ev sahibine haber verilmesi gerektiğini ancak ev sahibinin izniyle eve girilebileceğini emretmiştir. Peygamberimiz de bir kimsenin evine girmek istendiğinde kapının üç defa çalınmasını izin verilmediği takdirde geri dönülmesini emretmiştir.¹⁴³ Böylece ev halkı özel hayatlarına ait birtakım sır ve gizliliklerini koruyabileceklerdir.¹⁴⁴

En genel anlamıyla mesken dokunulmazlığı bir kişiye ait olan konuta yabancıların izinsiz giremeyeceğini, müdahil olamayacağını ifade eder.¹⁴⁵ Bu hak başkalarının konutlarına izinsiz girmeme, başkalarının evlerinden içeri bakmama, eve kapı haricinde girmemeyi içerir.¹⁴⁶

Mahremiyet konusunda önemli bir terim olan "yabancı" kavramıdır. Mahremiyet söz konusu olduğu zaman kan ve kayın hısımlığı önemli olmamakla birlikte tüm kişiler yabancı olarak değerlendirilir. Yakın derece akraba bile olsa bu konuda yabancı kabul edilir. Karı- koca, çocuk, köle ve cariyeler genellikle yabancı olarak sayılmamaktadır. Ancak yine de kendileri için özel olan bazı durumlarda yabancı kabul edilirler. Örneğin, kişinin annesi bile odasına girerken yabancı sayılmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴¹ Bakara 2/189

¹⁴² en-Nûr, 24/27-28.

¹⁴³ Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvud, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Edeb", 138; Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh "Adab"*, 33; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İsti'zân", 3.

¹⁴⁴ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 111.

¹⁴⁵ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 103.

¹⁴⁶ Artukoğlu, "İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği", 303.

¹⁴⁷ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 115.

Bir evde olanları ev sahibinin izni olmaksızın öğrenmeye çalışmak, bir evin içini gözetlemek, olup bitenleri dinlemek yasaktır. Çünkü bu tecessüstür. Tecessüs, kişinin bilinmesini istemediği bir konuyu araştırmak, bilgi elde etmeye çalışmaktır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in hükmü açıktır. "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın!"¹⁴⁸ buyrulmaktadır. Peygamberimiz de bir kimsenin kendisine izin verilmeden evinin içine bakılmasının yasaklamıştır.¹⁴⁹ Peygamberimiz bu konuda yaşantısıyla örnek teşkil etmiştir. O başkasının evine gittiği zaman kapıdan içeriyi görecektir. Tam karşısında durmaz, kapının sağına veya soluna geçip selam verir ve izin isterdi.¹⁵⁰

İslam hukukunda bir kimsenin evine izin almaksızın girilmesi durumunda ev sahibinin bu kişiye zarar vermesi meşru müdafaa olarak görülmüştür.¹⁵¹ Kişinin evi kendisinin ve ailesinin karargahıdır. Özel anlarının, sırlarının örtüldüğü yerdir. Buraya saldırmak, izinsiz girmek, dikizlemek kişilik hakkına tecavüz etmektir.¹⁵²

1.2.4.3.2. Namus Dokunulmazlığı

İrz ve namusa yapılacak olan her iftira veya teşhir kişinin itibarına ve şerefine dolayısıyla kişiliğine karşı işlenmiş bir suçtur. Kur'an'da özellikle namuslu, hür bir kadına zina isnadında bulunup bunu ispat edemeyenler için şöyle buyrulmaktadır. "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksenler sopa vurun ve artık onların şahitliklerini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar fasık kimselerdir. Ancak tövbe edip halini düzelterler müstesna. Allah çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir."¹⁵³ buyrulmaktadır. Yine Hz. Peygamber buyurarak Müslümanların namus emniyetine zarar verecek her türlü davranışın yasak olduğunu bildirmiştir. Bunun gibi ayet ve hadislerden de anlaşıldığı üzere namusa iftira suçunun hem dünyevi hem uhrevi cezası vardır.

Kişinin şeref ve itibarına yapılan saldırılar zina iftirasında bulunmak şeklinde olabileceği gibi aynı zamanda insanların şerefini olumsuz yönde etkileyecek, onun

¹⁴⁸ El-Hücrât 49/12

¹⁴⁹ Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvud, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "Edeb" 136.

¹⁵⁰ Ebu Dâvud, "Edeb" 138.

¹⁵¹ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 141.

¹⁵² Abdülkerim Zeydan, *İslami Uyanışa Doğru İslam Şeriatında Fert ve Devlet*, çev. Osman Zeki Soyyiğit (İstanbul: Hikmet Gazetecilik, 1969), 60; Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 110.

¹⁵³ en-Nûr 24/4-5.

saygınlığını düşürecek şeyler isnat etmek şeklinde de yapılmaktadır. Bunlardan kazf suçu için uygulanacak olan cezayı Kur'an-ı Kerim ortaya koymuştur. Şeref ve itibara yapılmış olan ancak kazf içermeyen saldırılara da hâkimin ön göreceği bir tazir cezası verilecektir.¹⁵⁴

1.2.4.3.3. Haberleşme Hürriyeti

Haberleşme hürriyeti insanlara bilgilenme, bilgilendirme, iletişim sağlama gibi durumlarda haberleşmenin gizlilik çerçevesinde yapılmasını temin eden bir haktır. Birinin herhangi bir iletişim aracıyla yapmış olduğu görüşme o kimsenin izni olmaksızın başkaları tarafından dinlenemez, paylaşılamaz.

Haberleşme hürriyeti İslam hukuku tarafından korunmuş bir haktır. Haberleşme hürriyetinin korunmasıyla alakalı birçok ayet ve hadis mevcuttur. “Her kim rızaları olmaksızın bir kavmin konuştuklarını dinlerse, kıyamet gününde kulaklarına kurşun dökülecektir.”¹⁵⁵ hadisi bu hakkın önemine ve ihlal durumunda uhrevi sorumluluğa dikkat çekmektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte haberleşme araçları da geniş bir yayılım göstermektedir. Telefon görüşmelerinden sosyal medya, basın yayın organları, birtakım uygulamalara kadar çeşitli haberleşme organları türemiştir. Haberleşme araçlarının şekli değişse bile biçimi fark etmeksizin bu hürriyet alanı gizli konuşmaların dinlenmesini ve başkalarına aktarılmasını diğer insanlara karşı yasaklamıştır. Bu yasak tecessüsün haram olmasına kıyasen kabul edilmiştir. Nitekim bununla ilgili “Tecessüs etmeyiniz.”¹⁵⁶ emriyle insanların başkalarının gizli hallerini araştırması yasaklanmıştır. Daha önce de başkalarının evinde yapmış olduğu konuşmaları gizlice dinlemenin, evlere izinsiz girmenin yasak olduğunu açıklamıştık.

Özel hayatın gizliliğinin haberleşme yoluyla ihlal edilmesi, kişilerin kendi aralarında yapmış oldukları konuşmalarının dinlenmesi ve başka kişilerin işitmelerine rıza göstermeyecekleri özel konuşmalarının ifşa edilmesi şeklinde vuku bulmaktadır. Özel hayatın korunmasını sağlayan prensiplerden olan başkalarının gizli konuşmalarını

¹⁵⁴ Benli, *Manevi Tazminat*, 18.

¹⁵⁵ Buhari, “Tâbîr”, 45; Ebû Dâvûd. “Edeb” 88.

¹⁵⁶ el-Hücûrât 49/12.

dinlememek, tecessüsten kaçınmak bu hakkın korunmasını sağlamak amacıyla ortaya konulmuştur.¹⁵⁷

1.2.4.3.4. Sırlar

“Özel hayat kişinin hayat alanı içerisinde başkaları tarafından bilinmesi yahut bilinmemesi noktasında şahsi tasarruf hakkına sahip olduğu ve hukuk düzeni tarafından korunması gereken temel bir kişilik hakkı olarak kabul edilmiş alan” şeklinde tanımlanabilir.¹⁵⁸ Her insanın başkaları tarafından bilinmesini istemedikleri sır olan durumları vardır.

Modern hukukçular kişinin hayat alanını üç kategoride tasnif etmişlerdir. Bunlar; kişinin kamusal hayatı, özel hayat alanı ve gizli olan sır alanı olmak üzere üç kategoridir.¹⁵⁹ Kişinin kamusal hayatı; herkesin bildiği, başkalarından gizlenmeyen, yabancıların öğrenmesinin kişilik haklarına zarar vermediği, kamuya açık mekanlarda gerçekleşen olay ve olgulardır. Medeni hukuka göre kişinin kamusal hayat alanı hukuksal açıdan koruma altında değildir. Özel hayat alanı; kişinin yalnızca yakın bulduğu insanlarla paylaştığı alanı ifade eder. Sınırlı kişiler tarafından bilinmesine rıza gösterdiği ve kamudan gizlediği hayat alanıdır. Gizli olan sır alanı; Kişinin kendisinde saklı tutmak istediği, uzak yakın fark etmeksizin diğer kişilerce bilinmesini istemediği hayat alanıdır.¹⁶⁰ Özel hayat alanına ve gizli sır alanına yabancı birinin erişmeye çalışması kişilik hakkı ihlali meydana getirmektedir.

Kişinin yalnızca kendisine ait olan şifreleriyle giriş yaptığı telefon, sosyal medya ve mail hesapları, birtakım uygulamalar kişinin gizli olan sır alanına ait unsurlardır. Kişiye ait hesaplar, banka şifreleri, telefon şifreleri gibi özel bilgilerin bulunduğu alanların ele geçirilmesi, mesajlarının okunması, özel bilgilerinin öğrenilmesi bu alana tecavüz teşkil etmektedir.¹⁶¹

¹⁵⁷ Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, 119-120.

¹⁵⁸ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 60.

¹⁵⁹ Hüseyin Öresin, *Günümüz Hukukuyla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Özel Hayatın Korunması* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 12.

¹⁶⁰ Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*, 14-15.

¹⁶¹ Tamer Soysal, “Elektronik Posta Yoluyla Kişilik Haklarına Müdahaleden Doğan Hukuki Sorumluluk”, *Ankara Barosu Dergisi* 65/1 (2007), 149.

İnsanların başkaları tarafından bilinmesini istemediği sırları, gizlilikleri, bilinmesini duyulmasını istemediği her şey insanın temel kişilik haklarından. Nitekim başkalarının bunlara ulaşması kendisini üzer, manen yıpranır. Bu gibi durumların araştırılması, tecessüs edilmesi Hz. Peygamberin de haber verdiği gibi¹⁶² insanların ve toplumların bozulması bakımından tehlikelidir. Bu nedenle devlet, vatandaşların itibarlarına saygı gösterilmesi, ırzlarının herkese karşı korunması için kanunlar hazırlaması gerekir. Nitekim birine ait mektuplar, belgeler ve fotoğrafların sahibinin izni olmadan ele geçirilmesi ve teşhir edilmesi kişilik haklarına karşı yapılmış ihlallerdendir.¹⁶³

İslam hukukunda kişinin özel hayatındaki gizli, sır alanlarının araştırılması yasaklanmış ancak bu konuda muayyen bir ceza belirtilmemiştir. Bu nedenle kişilik hakkı ihlal edilen kimselerin şikâyet etmeleri durumunda, toplumun huzurunu bozan bu kimseleri te'dip etmek amacıyla hâkimin belirleyeceği tazir cezası verilebilir. Bu konuda herhangi bir engel bulunmamaktadır.¹⁶⁴

¹⁶² Ebû Dâvud, "Edep", 44.

¹⁶³ Benli, *Manevi Tazminat*, 20.

¹⁶⁴ Gökmenoğlu, *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*, 144.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA VE BAŞLICA SOSYAL MEDYA PLATFORMLARI

1.1.Sosyal Medya

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle insanın çevresindekilerle iletişim ve etkileşime geçme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç insanlığın varoluşuyla birlikte ortaya çıkmış, artarak devam etmiştir. Zamanın ve imkanların değişmesiyle iletişim ihtiyacını karşılamaya yönelik teknikler de biçimsel olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Birtakım gelişmeler sonucu bu ihtiyaç bireysellikten çıkıp kitle iletişimi formuna kavuşmuştur. Artık çok farklı yerlerde yaşayan insanlar kolaylıkla etkileşim kurabilmektedir.

Yeni iletişim ortamları yeni medya olarak isimlendirilmektedir. Yeni medya bir teknoloji listesi şeklinde açıklanmakta ve CD-ROM, HTML, akan ortam, sayısal video düzenleme uygulamaları, DVD video, multimedya gibi ortamlar yeni medya olarak isimlendirilmektedir. İnsanların sosyal paylaşım yaptıkları bu ortamlara yoğun bir şekilde katılım sağlaması neticesinde yeni medyaya sosyal medya denilmektedir.¹⁶⁵

Sosyal medya ortamları her geçen gün artmakta ve milyarlarca kullanıcı bulabilmektedir. 1970’li yıllarla birlikte hayatımıza giren internetin sunduğu imkanlar sayesinde hayatın vazgeçilmezi haline gelmiştir. Günümüzde teknolojinin getirmiş olduğu imkanlar sayesinde insanlar bu ortamlara ulaşmak için sabit bir yere ve bilgisayara bağlı kalmadan internet kullanarak erişebilmektedir. İnsanlar ceplerindeki hafif telefonlarla gazete, dergi, TV, radyo, kitap gibi araçlara tek platformdan ulaşabilmektedir. Hatta bazen telefona bile ihtiyaç duymadan giyilebilir teknolojik aletler olan akıllı saat, gözlükler vs. ile birçok sanal ortama erişim sağlayabilmektedir.

1973 yılında ABD’li bir mühendis Martin Cooper tarafından cep telefonunun icat edilmesiyle birlikte kablosuz iletişim kurmak mümkün hale gelmiştir. 23 santimetre uzunluğa ve 1 kilo 100 gram kütleye sahip olan bu telefon 35 dakikadan fazla kullanılamamaktaydı. Telefonun şarjının dolması içinse 10 saat gerekmekteydi.

¹⁶⁵ Gönül Akyasan Birsen, *Sosyal Medya’da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri* (İstanbul: Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 28.

Günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte telefonlar hemen hemen kredi kartı kadar küçük, dakikalar içinde şarj edilebilen, günlerce şarjı bitmeden kullanılabilen aletler haline gelmiştir. Başlangıçta ekranları olmadığından sadece sesli görüşmeler yapmak için kullanılan cep telefonlarına teknolojinin gelişmesiyle birlikte birçok işlev yüklenmiştir. Günümüzde dokunmatik ekranlara sahip olan akıllı cep telefonlarıyla görüntülü konuşma yapabilmekte, mesaj ve e-mail gönderebilmekte, çözünürlüğü yüksek fotoğraf ve videolar çekebilmekte, internete girebilmekte, müzik dinleyebilmekte, film izleyebilmekte ve oyun oynayabilmekteyiz. Hatta GPS özelliği sayesinde cep telefonumuzu bazen konum bilgileri paylaşılarak bir harita olarak kullanabilmekte bazen de uygulamalar aracılığıyla sağlık durumumuzu takip edebilmekteyiz.¹⁶⁶

Teknolojide kaydedilen aşamaya bakıldığında kırk yıl öncesi ile günümüz arasında belki de hiç hayal edilemeyen gelişmeler yaşandığına şahit olmaktayız. Kırk yıl sonrayı düşündüğümüzde ise teknolojinin daha da gelişip küçüleceği, insanın vücuduna entegre edilebileceği, insanın bir parçası haline geleceği bununla birlikte sosyal medyanın hayatımızın her alanında bulunacağı öngörülebilir.

1.1.1. Tanımı

Sosyal medya; internet kullanıcılarının birbirleri ile çevrimiçi iletişim kurmalarını sağlayan içerik paylaşımı, paylaşımlara yapılan kişisel yorumlar gibi faaliyetlere dayalı sosyal ağ siteleridir. Sosyal medyanın amacı insanlar arasında içerik ve veri etkileşimini kolaylaştırmak ve bu etkileşim yardımıyla yeni iş biçimleri, sosyal yapılar ve teknolojik sunumların teşvikinin sağlanmasıdır.¹⁶⁷

Başka bir tanıma göre ise sosyal medya; kullanıcılara enformasyon, fikir, düşünce, bilgi paylaşımı imkânı sağlayan karşılıklı etkileşim yaratan çevrimiçi araçlar ve web siteleri için kullanılan ortak bir terimi ifade etmektedir.¹⁶⁸

Sosyal medya; elektronik haberleşme alt yapısı sayesinde radyo linkleri, uydu bağlantıları ve kablo şebekelerinden oluşan, dünyanın bir yerinden bambaşka bir yerini

¹⁶⁶ TUBİTAK, “Telefon: Kim, Ne Zaman İcat Etti?” (Erişim 19 Haziran 2023).

¹⁶⁷ Sami Sonat Özdemir vd., “Sosyal Medya Kavramı ve Sosyal Ağ Sitelerinde Yer Alan Online Reklam Uygulamalarının İncelenmesi”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, (2014), 59.

¹⁶⁸ İdil Sayımer, *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler* (İstanbul: Beta Yayınları, 2009), 32.

çevreleyen, yeni iletişim teknolojileri yardımıyla sürekli olarak ses, görüntü, yazı verilerinin iletebildiği yapay bir iletişim ve etkileşim platformudur.¹⁶⁹

En kapsayıcı tanımıyla internet alt yapısı ve Web 2.0 teknolojisine dayanan, kişilerin ziyaretçi olarak değil kullanıcı vasfıyla ortak ilgilerini, fikirlerini, duygularını, kişisel hallerini, siyasi görüşlerini, fotoğraflarını, videolarını, yazı ve mesajlarını, eserlerini, kimi zaman ticari ve mesleki faaliyetlerini, mal ve hizmetleri gibi değerlerini ve birtakım kişisel verilerini diğer kişilerle paylaşma imkanı buldukları, karşılıklı iletişim, etkileşim, paylaşım, işbirliğine izin veren dijital platformların genel adıdır.¹⁷⁰

1.1.2. Gelişimi

İnternetin gelişmesi ve insanlar arasında yaygınlaşmasıyla sosyal medyanın gelişim temelleri atılmıştır. Sosyal medyanın; 1991 yılında World Wide Web'in (www) ortaya çıkması, 1994 yılında ilk blogun kurulması, 1995 yılında Classmates.com sitesinin oluşturulması, 1997 yılında weblog teriminin ortaya çıkması yine 1997 yılında Blogger ile LiveJournal alt yapılarının ortaya çıkması, 2000 yılında Wikipedia'nın kurulması, 2001'de Stumbleupon açılması, 2002'de Friendster'in açılması, 2003'te Myspace'nin açılması, 2004'te Facebook'un kurulması, 2005'te Youtube, 2006'da Twitter, 2010'da ise İntagram'ın açılması dönüm noktaları olarak sıralanabilir.¹⁷¹

Günlük hayata internetin entegre olması Web 1.0 teknolojisiyle başlanmıştır. Web 1.0; içerik oluşturan ile içeriği okuyan iki kişi arasında herhangi bir etkileşimin olmadığı, nadiren güncellenen, devinimsiz, günümüzde kullanılan Web 2.0 teknolojisine göre ilkel kalan internet sitelerinin bulunduğu dönemi belirtmektedir.¹⁷² Web 1.0 teknolojisinde tek yönlü bir iletişim söz konusudur. İçerikler kişiler tarafından ziyaret edilebilmekte ancak herhangi bir geri bildirim oluşturamamaktadır.

Web 2.0 teknolojisi ise herkesin oluşturabileceği bir internet sitesinde, herkesin bizzat ortaya koyduğu içerikler paylaşılabilir. Web 2.0 teknolojisinde çift taraflı etkileşim söz konusudur. Yani bir taraf paylaşımlarda bulunurken, bu paylaşımları ziyaret

¹⁶⁹ Mine Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2015), 75.

¹⁷⁰ Sinan Sami Akkurt, "Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlâli Hâlinde Ortaya Çıkacak Cezaî Sorumluluğa Medenî Hukuk Bağlamında Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (2017), 335.

¹⁷¹ Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 34; Ümit Öncel, "Sosyal medyanın kısa tarihi" (Erişim 21 Haziran 2023).

¹⁷² Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 34.

edenler de geribildirim yaparak doğrudan etkileşimde bulunabilmektedir. Web 1.0 teknolojisinden olduğu gibi statik bir web sitesi anlayışından çıkılıp, çok yönlü iletişimin önü açılmıştır. Daha önceden pasif ziyaretçi konumundaki kullanıcılar, Web 2.0 teknolojisinin getirileriyle birlikte aktifleşmiş ve sürece dahil olmuşlardır. Pasif konumda bulunan kullanıcıları içerik üreten konuma taşımıştır. Dolayısıyla bu teknoloji dinamik, interaktif, devamlı güncellenebilen bir oluşum olmuştur.

İnternet teknolojisinin hızlı bir gelişim göstermesi, milyarlarca insanın internet ortamına katılım sağlaması ve yazılım sektöründeki yenilikler Web 2.0 teknolojisine geçiş sürecini hızlandırmıştır. Web 2.0 teknolojisine geçilmesiyle birlikte sosyal medyanın temelleri atılmış, Web 2.0 sosyal platformların oluşum süreci için bir dönüm noktası olmuştur.¹⁷³ Web 2.0 teknolojisi sayesinde oluşturulup kullanılabilmesi için uzun eğitimler gerektiren sitelerin yerine, hiçbir tasarım bilgisi gerekmeyen platformlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda insanlar, kendi oluşturdukları içerikleri paylaşmaya ve başkalarının paylaşımlarına da geribildirim oluşturmaya başlamışlardır. Günümüzde insanlar arasında popüler olan internet sitelerinin neredeyse tamamının Web 2.0 ürünü olduğu söylenebilir.¹⁷⁴

İnternet teknolojisinin geçirmiş olduğu bu gelişmelerle birlikte insanlar birbirleriyle bilgi, belge paylaşımlarının dışında duygu ve düşüncelerini de paylaşmaya başlamıştır. İnsanlar artık birbirlerini fiziksel anlamda ziyaret etmek yerine sanal anlamda ziyaret ve takip etmeye, vakit geçirmeye başlamışlardır. Böylece sanal dünya insanların sosyalleşmesi için alternatif haline gelmiştir.

İnsanların sosyal medyada yapmış oldukları paylaşımlar bilinirlik ve aleniliği de beraberinde getirmektedir. İnsanların “herkese açık” olan profilleri ve paylaşımları sayesinde eskiden yalnızca yakın çevremizin bildiği şeyler, paylaşımları takip edip kişinin profiline giren herkesin bileceği konular haline gelmiştir. Artık bir tıklama ile herkes herkesin hayatı, fikirleri, yaptıklarını görebilmektedir. Bu da dünyayı kültürlerden, dillerden sıyrılmış küresel bir kasabaya çevirmiştir. Hatta dünya üzerinde önemli bir

¹⁷³ Saadettin Kılıç, *Kitle İletişim Araçlarının Gelişimi ve Sosyal Medyanın Siyasal İletişimi Etkileme Rolü* (İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 151.

¹⁷⁴ Tolga Kara, *Sosyal Medya Endüstrisi* (İstanbul: Beta Yayınları, 2013), 20-30.

kültür haline gelmiştir.¹⁷⁵ Bu durumun birçok avantajı olsa da kişilik haklarının korunması hususunda tehdit unsuru oluşturmaktadır.

1.1.3. Özellikleri ve İşlevleri

Dijital mecraların sosyal medya olarak değerlendirilebilmesi için birtakım niteliklere sahip olması gerekmektedir. İnternet üzerinden zaman mekân kısıtlaması olmadan erişilebilir olmalıdır. İçerik oluşturulmasına imkân sağlamalı ve bu içerikleri oluşturan kendi adı veya seçtiği başka bir adı olan kullanıcılarının bulunması gerekmektedir. Öte yandan dijital mecralar interaktif etkileşimi destekleyebilmelidir. Kullanıcılar arasında tek yönlü bir etkileşimin olmadığı, anlık iletişimin sağlanabildiği, isteyen içeriğe dahil olabildiği hem özel hem genel iletişime imkân sağlayan çok yönlü etkileşimin olduğu bir platform olmalıdır.¹⁷⁶

Yeni medya ile geleneksel medya arasında etkileşim, kitesizleştirme, eş zamansızlık gibi derin farklar vardır. Teknolojik altyapı açısından bakıldığında yeni medyanın dijitallik, etkileşim, hiper metinsellik, sanallık, ağsal olma, simülasyon gibi niteliklerinin olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁷

Ülkemizde milyonlarca insan sosyal platformları farklı sebeplerle kullanmaktadır. Eğlenmek, sosyalleşmek, arkadaş edinmek, düşüncelerini paylaşmak, kendini ve yaptığı işleri tanıtmak, ilgi duyduğu alanlar hakkında yapılan paylaşımları takip etmek, kendini geliştirmek, iletişim kurmak, iş bulmak bu sebepler arasında sayılabilir. İnsanların yaşına, amacına, mesleğine, ilgi alanlarına göre takip ettiği sosyal medya platformları değişiklik göstermektedir. Genellikle Facebook eğlence, insanları ve ilgi duyduğu alanları takip amaçlı kullanılmakta iken; gündemi ve trend olan başlıkları takip için Twitter kullanılmaktadır. Yine eğlence ve bilgi edinme amaçlı videolar izlemek için Youtube kullanılırken; insanların neler yaptıklarından haberdar olmak ve kendi yaptıklarından da insanları haberdar etmek için Instagram kullanılmaktadır. Profesyonel işverenler ile işçileri bir araya getiren LinkedIn platformu ise iş çevresinin görmek, iş bulmak gibi kariyer amacıyla kullanılmaktadır. Sosyal medya platformları işletmeler tarafından müşterilerle bağlantı kurmak, reklam yapmak, yeni müşterilere ulaşmak, ürün ve

¹⁷⁵ Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 37-38.

¹⁷⁶ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 90-93.

¹⁷⁷ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 79-81.

hizmetlerini tanıtmak, verdiği hizmeti konusunda uzmanlaşmak, potansiyellerini artırmak, satışlarını artırmak gibi amaçlarla da kullanılmaktadır.¹⁷⁸

İnternet bilgiyi her an ulaşılabilir kılmakta ve anlık bilgi paylaşımlarını büyük kitlelerle buluşturma olanağı sağlamaktadır. Bu nedenle 21. Yy sosyal, siyasi, iktisadi ve kültürel gelişmelerinin en önemli yön verici unsuru haline gelmiştir.¹⁷⁹ Yakın tarihe baktığımızda sosyal medyanın toplumsal hareketleri yönlendirdiği bilinmektedir.

Sosyal medya birey ve toplumu oldukça etkilemektedir. İnsanın hayatını kolaylaştırması, mesafeleri yakınlaştırması, insanın farklı ihtiyaçlarını karşılaması, bireysel ve toplumsal açıdan oldukça işlevsel olması nedeniyle her geçen gün biraz daha hayatımıza dahil olmakta ve hayatımızdaki yeri giderek büyümektedir.¹⁸⁰

1.1.4. Başlıca Sosyal Medya Platformlarının Sınıflandırılması

Sosyal medya deyince zihninizde en başta Instagram, Facebook, Twitter gibi uygulamalar gelmektedir. Ancak bunlar sosyal medya platformlarından yalnızca birkaçıdır. Bununla birlikte pek çok sosyal platformlar mevcuttur. Bu platformlar ortaya çıkış nedenleri, yer aldığı ortam, sunduğu olanaklar, kullanıldıkları uygulamalar ve paylaşılan içeriklerine göre çeşitlilik gösterir. Bu bağlamda “sosyal medya” kavramı bir çatı kavram olarak kabul edilebilir.¹⁸¹

Sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ve artan talebe bağlı olarak birçok sosyal medya platformunun bulunduğu ve her geçen gün bu platformlara yenilerinin eklendiğini görmekteyiz. Sosyal medya platformlarını “sosyal ağ siteleri”, “bloglar”, “forumlar”, “kurumsal intranet”, “extranet”, hızlı mesaj servisleri”,¹⁸² “wikiler”, “podcastler”, “mikrobloglar”, “içerik toplulukları”¹⁸³ olarak sıralanabilir.

¹⁷⁸ Funda Güleç Yalçın, *Küçük İşletmeler İçin Sosyal Medya* (İstanbul: Abaküs Yayınları, 2018), 4.

¹⁷⁹ Ersan Şen, “İnternet Hukuku ve Kişilik Haklarının Korunması”, *Nevşehir Barosu Dergisi* 1 (2014), 285.

¹⁸⁰ Mehmet Emin Babacan, “Sosyal Medya Kullanım Alanları ve Bağımlılık İlişkisi”, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 3/1 (2016), 9.

¹⁸¹ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 94.

¹⁸² Ferah Onat- Özlem Aşman Alikılıç, “Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam ve Halkla İlişkiler Ortamları Olarak Değerlendirilmesi”, *Journal of Yaşar University* 3/9 (2008), 1118; Özdemir vd., “Sosyal Medya Kavramı ve Sosyal Ağ Sitelerinde Yer Alan Online Reklam Uygulamalarının İncelenmesi”, 59.

¹⁸³ Akyasan Birsan, *Sosyal Medya’da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 43.

1.1.4.1.Sosyal Ağ Siteleri

Sosyal ağlar; bilgisayar, akıllı telefon, tabletler ile özel, herkese açık veya yarı açık olarak oluşturulan ve kitlelerle etkileşim kurmak maksadıyla oluşturulan profillerin, paylaşılmasına imkan tanıyan, bir bağlantı paylaşımında bulunan kullanıcılar ile diğer kullanıcıların birbirlerini listelerine eklediği ve aynı zamanda listede bulunan herkesin diğerlerinin profilini, arkadaş listelerini, paylaştığı içeriklerini görmesini sağlayan, pek çok çevrimiçi topluluğu da kapsayan web tabanlı platformlardır.¹⁸⁴ Sosyal ağlar milyarlarca insan tarafından bilgi edinmek, sohbet etmek, arkadaş edinmek, eğlenmek, ticari işlemlerden politik faaliyetlere kadar birçok husus için kullanılmaktadır.¹⁸⁵

İletişim ve etkileşimin büyük ölçüde sosyal ağlarla sağlanmasıyla toplumsal hayata ait görünüm büyük ölçüde sanal hale gelmiştir. Günlük yaşantımızda çevremizdeki insanlara selam vermek ya da göz temasında bulunma gibi fiziki eylemlerin artık sanal platformlarda yer edinmiş olması iletişimin bu ortamlara kaydığını göstermektedir. Bunlara ek olarak hayat içerisinde geniş yer bulan birçok haberin sosyal ağ kaynaklı olması ya da sosyal olaylara verilen tepkilerin yine bu platformlar üzerinden örgütlenmesi sosyal ağların merkezi rolü hakkında bilgi vermektedir.¹⁸⁶

Sosyal ağ sitelerinin ortak özellikleri; kullanıcıların bu ortamlarda içerik oluşturabilmeleri, paylaşılan içeriklere katkı sağlayabilmeleri, içerikleri etiketleyebilmeleri, paylaşımları aktif oylama veya pasif kullanım ile değerlendirebilmeleri, kullanıcıların diğer kişiler gibi ortak ilgi alanları belirleyip sosyal ağlar ortaya koyabilmeleridir.¹⁸⁷ Yapılan bir tasnife göre sosyal ağ siteleri; Facebook, Twitter, MySpace gibi sosyalleşme amacıyla kurulan sitelerden; Instagram, PhotoBucket, Flickr gibi fotoğraf ve görsel içeriklerin paylaşıldığı sitelerden; Youtube gibi video paylaşımların yapıldığı sitelerden; LinkedIn, Ning gibi iş dünyasındaki profesyonellere hitap eden sitelerden; SLoog, MERLOT gibi içerik etiketleri yapılan sitelerden; Active Worlds, SL, There, Whyville, HiPiHi, Clup Penguin gibi sanal kelime sitelerinden

¹⁸⁴ Ercan Aktan, *Sosyal Medya ve Siyasal Katılım* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2017), 84-85; Akyasan Birsan, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 43.

¹⁸⁵ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 94.

¹⁸⁶ Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*, 28.

¹⁸⁷ Mustafa Bostancı, *Sosyal Medyanın Gelişimi ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 37.

meydana gelmektedir.¹⁸⁸ Bu ağlara ulaşım , üye olma, içerik paylaşımı yapma noktasında hiçbir zorluğun bulunmaması ağların hızla yayılmasına, milyarlarca insan tarafından kullanılmasına, ağlara her geçen gün yenilerinin eklenmesine imkan tanımıştır. Sosyal ağ sitelerinin hızla yayılması, herkes tarafından ulaşılabilir olması, ciddi bir denetime tabi tutulmaması gibi nedenlerle kişilik hak ihlallerinin yapılmasını kolaylaştırmaktadır.

1.1.4.2.Bloglar

Blog kelimesi *web* ve *log* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş, *ağ günlüğü* ya da *internet günlüğü* olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Bloglar genellikle kişiler veya topluluklar tarafından geniş bir kitleye hitaben yorum ve düşüncelerin açıklandığı, kısa makalelerden oluşan içerikleri insanların ilgisine hitap edecek biçimde içerik oluşturma ve yönetme sistemi ve web tabanlı kişisel, çevrimiçi gazetelerdir.¹⁸⁹ Bloglarda genellikle güncel olan içeriklerden eski içeriklere doğru sıralanmış yazı ve yorumlar paylaşılmakta, neredeyse her gönderinin altında yazarın adı, gönderinin paylaşıldığı tarih belirtilmekte, paylaşımlar fotoğraf, video veya ses dosyalarıyla desteklenebilmektedir.¹⁹⁰ Bloglarda içerik paylaşan kimselere “blogger” denilmektedir. Bu platformların kullanımı, içerik paylaşımı, bloggerları takip, internete bağlanıp kendisi için bir profil oluşturan herkes için ücretsizdir.¹⁹¹

Blogların yoğun biçimde kullanılmasının nedeni, herkesin bu platformlarda kendilerini herhangi bir baskı hissetmeden rahatça ifade edebilmesidir. Ayrıca başka insanların da katılım gösterebilmesi insanların paylaşma ihtiyacını gidermektedir. İlgi duyulan bir konuda sansür olmadan içerik paylaşılabilir olması, bloglara rağbeti artırmaktadır.

Blogların içeriklerine göre bazı çeşitleri bulunmaktadır. İnternet üzerinden bireysel olarak açılan, bir odak noktası bulunan kişisel bloglar olduğu gibi belirli bir alanda içeriklerin paylaşıldığı, bu konularda uzman kimselerin düzenlediği ekonomi, teknoloji, siyaset, moda gibi konuları temel alan temasal bloglar da mevcuttur. Ayrıca üyelik sistemi

¹⁸⁸ Akyasan Birsan, *Sosyal Medya’da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 44.

¹⁸⁹ Mine Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 119 (2015), 383.

¹⁹⁰ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 97.

¹⁹¹ Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*, 128.

bulunup üyelerin yazdıkları içeriklerden oluşan topluluk blogları ve şirketlerin duyuru ve haberlerini halkla paylaştıkları kurumsal bloglar da mevcuttur.

Wordpress, dünyada en popüler blog sitelerinden bir tanesidir. Herkese açık olan bu platformda kullanıcıların web sitesi oluşturup bu siteye yazı, fotoğraf, ses, video gibi dosyaları eklemesi ve bu platformu ücretsiz olarak kullanması mümkündür.¹⁹²

1.1.4.3.Mikrobloglar

Mikrobloglar; blog, SMS, anında mesajlaşma olanakları sunan bir web güncesidir. Mikroblogları bloglardan ayıran en önemli özellik, dosya büyüklükleri ve belirli sayıda karakter kullanımına imkân vermesidir. Bloglara göre içerikler daha kısa ve özür. Kısa mesaj biçiminde olan mikrobloglar kullanıcılarının birbirleriyle haberleşmesini sağlamaktadır. Mikrobloglar, blogların bir alt türü olduğu söylenebilir.¹⁹³

Kullanıcılar mikrobloglarda güncel meseleler hakkında fikir beyanında bulunmakta, başlarından geçen olayları, tepkilerini, hayallerini, insanlara söylemek istediği tüm sözleri burada paylaşmaktadır. Mikrobloglarda içeriklerin anlık olarak paylaşılması, pratik olması, sık sık güncellenmesi ve kullanımının kolay ve hızlı olması bu platformların rağbet görmesini ve oldukça yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Twitter, Facebook, LinkedIn, Instagram, Tumblr, MySpace, Foursquare, Google+ dünyada en yaygın biçimde kullanılan mikrobloglardır.¹⁹⁴

Popüler mikroblog platformlarından biri olan Twitter'ın amacı, insanların yaşadıkları, tecrübe ettikleri şeylerden, paylaşmaya değer bulduklarını internet ortamında diğer insanlarla belirli sayıda karakter kullanarak paylaşmalarına olanak sunmaktır. Aynı zamanda Twitter üzerinden anlık mesajlaşmalar ve diğer paylaşımlara yorumlar yapılabilmekte, yapılan paylaşımlar beğenilip bu paylaşımları kendi profilinde paylaşabilmekte (retweet) ve bu karşılaştığı paylaşımlar başkalarına gönderilebilmektedir.¹⁹⁵ Dolayısıyla bu platformlar üzerinden yapılan yayınlar, haberler, fotoğraf, video gibi dosyalar hızla yayılabilmektedir.

¹⁹² Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 47.

¹⁹³ Belen, *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*, 28-29.

¹⁹⁴ Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 48.

¹⁹⁵ Aktan, *Sosyal Medya ve Siyasal Katılım*, 93.

Popüler mikroblog platformlarından bir diğeri de çekilen fotoğrafların, videoların paylaşıldığı, bu paylaşımlara yorumların yapıldığı Instagram uygulamasıdır. Bu uygulama kullanılarak filtreli veya filtresiz fotoğraf ve videolar çekilmekte, ister herkese açık isterse yalnızca özel olarak seçilen listenin görebileceği şekilde yayınlanmakta, başkalarına beğeni ve yorumlar yapabilmekte, başkalarının içerikleri paylaşım yapılarak yayınlanabilmekte, hikâye (story) adı verilen günlük ulaşım sağlanan 24 saat içinde kaybolan paylaşımlar yapılabilmektedir. Tüm bunların yanında paylaşımlarla birlikte bulundukları konumu da paylaşabilmektedir. Ayrıca link paylaşarak takipçileri istenilen sayfalara yönlendirme imkanına da sahiptir. Instagram yalnızca fotoğraf ve video paylaşım sitesi olması bakımından diğer mikrobloglardan ayrılmaktadır.¹⁹⁶

1.1.4.4.Forum Siteleri (Mesaj Panosu)

Forum siteleri ya da mesaj panosu, web sayfası üzerinden aynı ilgi alanına sahip kullanıcıların kimliklerini açıklayarak veya gizleyerek bir konudaki tecrübe, bilgi, fikir ve görüşlerini paylaştığı, sorular sorduğu, çözüm aradığı sitelerdir. Bu sitelerde başkalarının paylaşımlara yorum yapılabildiği gibi, sohbet edilebilmekte ve tartışmalar başlatılabilmektedir.

Kullanıcılar forum sitelerine girip ilgili kategoriye seçtikten sonra yeni bir konu başlığı meydana getirebilmekte, yorumlarını yazarak düşüncelerini belirtebilmekte, var olan bir konu başlığını veya tartışma konusunu seçerek yorum yapabilmekte, kullanıcıların tecrübe etmediği konular hakkında deneyimlerini paylaşabilmekte ve kendisinin deneyimlemediği konular hakkında başkalarının yapmış olduğu eğitici, öğretici paylaşımlar sayesinde destek alabilmektedir.¹⁹⁷ Ülkemizde en çok bilinen ve yaygın olarak kullanılan forum siteleri memurlar.net, İnci Sözlük, Turkhackteam, forum TR, Türk Hukuk Sitesi platformlarıdır.

1.1.4.5.Medya Paylaşım Siteleri

Multimedya içeriği oluşturup yüklenebilen, bu içerikleri paylaşma ve yorum yapma olanağı veren sosyal medya ortamları medya paylaşım siteleridir.¹⁹⁸ Medya paylaşım

¹⁹⁶ Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 48-49.

¹⁹⁷ "İnternet forumu- Vikipedi" (Erişim 25 Haziran 2023).

¹⁹⁸ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 93.

siteleri arasında en yaygın olarak bilenenleri arasında YouTube, Instagram, Flickr, Dailymotion, Vimeo, Periscope bulunmaktadır.

Medya paylaşım sitelerinde fotoğraf ve video yükleme ve yayını teknik bilgi gerektirmemekte, paylaşım, yorum ve geribildirimler basit şekilde yayınlanabilmekte, bu yayınlara ulaşmak için herhangi bir profil oluşturmak gerekmekte ve çoğu hizmetleri ücretsiz sunulmaktadır. Bu sebeple insanların en çok ziyaret ettiği platformlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu sitelerde paylaşılan içeriklerle çok sık kişilik hakkı ve telif hakkı ihlalleri meydana gelmektedir. Bu nedenle kullanım kuralları sıkı bir denetime tabi tutulmalıdır.¹⁹⁹

Medya paylaşım sitelerinin dünyada popülerlik kazanmasında önemli etkenlerden biri de artık her telefonun bir fotoğraf makinesi işlevi görmesidir. İnsanlar yanlarında herhangi bir video kamera veya fotoğraf makinesi taşıma zorunluluğu bulunmadan telefon ve video çekerek içerik oluşturabilmekte, kullanımı kolay ve ücretsiz olan medya paylaşım sitelerinde bu içerikleri paylaşabilmektedirler.

Medya paylaşım sitelerinden biri olan YouTube platformu, video barındırma sitesidir. YouTube kullanıcıları, siteye yüklenmiş olan video klipleri izleme, kendi oluşturduğu video klipleri siteye ekleme, başkalarının yüklemiş olduğu videoları puanlayarak değerlendirme, izledikleri videolar hakkında yorum yapabilme imkanına sahiptir.²⁰⁰ YouTube ile belirli saatlerle sınırlandırılmayan yeni bir TV seyretme biçimi oluşmuş ve sosyal medya içerisinde önemli bir içerik paylaşma sitesi olarak yerini almıştır.²⁰¹ Ülkemizde internet kullanıcılarının %92'si YouTube kullanmakta olup, bu platform Türkiye'de en sık ziyaret edilen medya paylaşım sitesidir.²⁰² Youtube platformunda içerik üretilip belirli bir takipçi listesi bulunan kimselere "youtuber" denilmektedir. Youtuberlar belirli izlenme sayılarına ulaştıkça giderek artan meblağlarda para kazanmaktadır. Bu amaca binaen bazı kimseler daha fazla izlenme ve tıklanma uğruna birtakım taşkınlıklar yapabilmektedir. Bu noktada kişilik hak ihlalleri meydana gelebilmektedir.

¹⁹⁹ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 93.

²⁰⁰ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 96.

²⁰¹ Aktan, *Sosyal Medya ve Siyasal Katılım*, 76.

²⁰² Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 50.

Dailymotion ise YouTube gibi video paylaşım sitesidir. 2004 yılında Fransa’da meydana getirilmiştir. Vimeo da yine YouTube gibi ancak YouTube’a rakip olarak ortaya çıkmış bir paylaşım sitesidir. YouTube’dan farklı olarak odak noktasında daha çok film gibi uzun videolar bulunmaktadır. Flickr platformu Yahoo’ya ait fotoğraf içeriklerinin paylaşılıp arşivlendiği medya paylaşım sitesidir. Bu site kullanıcılarına 1 TB fotoğraf arşivleme alanı, bunları paylaşma ve yorumlama olanağı sunmaktadır.²⁰³

1.1.4.6.Podcasting

Podcasting, genellikle dizi halindeki ses ve dijital medya içeriklerinin internet yoluyla bildirimler yollayarak bilgisayar, cep telefonu, tablet vb. cihazlara yüklenebilecek şekilde yayınlanmasıdır. Bu şekilde yüklenen dosyalara podcast denilmektedir.²⁰⁴

Podcast uygulaması radyo yayınına benzetilmektedir. Fakat radyo yayınları canlı olarak yapılmakta, verici ve stüdyoya ihtiyaç duyulmaktadır. Podcast uygulamasında ise önceden çekimi yapılmış ses ve görüntü dosyaları yayınlanmaktadır. Bu dosyaları dünyanın her yerinden internet bağlantısı kullanılarak almak mümkündür.²⁰⁵

Podcasting’in ortaya çıkmasında kullanıcıların kendi dinletilerini yayma amacı etkili olmuştur. Podcasting, eğlence amaçlı kullanımı dışında insanların diledikleri zamanda kullanabilecekleri dergi ya da belgesel gibi eğitici ve öğretici yönü bulunan yayınların tümünü içermektedir. Podcasting platformunun alanı hızla ve çok fazla yolla genişlemiştir. Günümüzde özel eğitim, tanıtım gibi alanlarda kullanılmakta, hatta emniyetten sorumlu olan kurum ve kuruluşlar bile güvenlik amacıyla kullanımına girdiği görülmektedir. Eğitim ve öğretimdeki işleviyle hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin zaman ve mekân fark etmeksizin bilgi paylaşımlarını sağlamaktadır. Öğrencilerin çeşitli dersleri podcast olarak takip edebilmesi mümkündür. Bu işlevi dolayısıyla podcastlerin eğitimde önemli bir yere sahiptir.²⁰⁶

²⁰³ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 96.

²⁰⁴ “Podcast- Vikipedi” (Erişim 25 Haziran 2023).

²⁰⁵ Hasan Mustafa Barham, *Sosyal Medyanın Gelişimi Ve Toplumda Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Erbil Salahaddin Üniversitesi Örneği* (Van: Erbil Salahaddin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 16.

²⁰⁶ “Podcast- Vikipedi”.

1.1.4.7. Vikiler

Vikiler, bir grup insan tarafından basit sayfalar oluşturup bu sayfaları birbirine bağlayarak hızlı bir fikir alışverişi yapılması için meydana getirilmiş sitelerdir.²⁰⁷ Vikiler, kullanıcıların bir konu hakkındaki bilgilerini, ilgili başlık altında paylaşımlarına olanak tanıyan ve bu yolla farklı konuları bir merkezde toplayan bilgi havuzları oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle vikiler, birden fazla yazarın bir konu üzerinde çalışarak içerik oluşturduğu sayfalardır.²⁰⁸

Vikiler hem hızlı hem de güncellenebilen internet sayfalarıdır. Kullanıcılar tarafından düzenlenebilen viki sayfalarında bir konu hakkında daha bilgili biri, sayfaya eriştiği zaman bu sayfada gördüğü yanlış veya eksikliğin giderilmesini sağlayabilmektedir. Böylece internet kullanıcıları daha doğru ve ortak görüşlerin meydana getirdiği içeriklere erişebilmektedir.

Vikilerin en bilinen örneği Vikipedi sitesidir. Vikipedi vikilerin çalışma prensibine göre oluşturulmuş bir ansiklopedi özelliği taşımaktadır. İçeriğinin geniş tutulması, içerdiği maddelerin sayıca fazla olması, içeriğin kullanıcı kaynaklı düzeltilebilmesi ve farklı dil seçenekleri sunması Vikipedi'nin kullanımını ve yaygınlığını her geçen gün artırmaktadır.²⁰⁹

1.1.4.8. Sosyal İşaretleme (İmleme) Siteleri

Sosyal işaretleme siteleri; internet kaynaklarının yer imlerini düzenleme, işaretleme bulunma, saklama, arama, organize etme, farklı yerlerden ulaşabilme, yorum yapma ve paylaşımlar yapmak için kullanılan bir yoldur.²¹⁰ Bu siteler kullanılarak, online içeriğin izi sürülebilmekte ve içeriğin bulunduğu öteki sayfalar kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Bu imleme ve etiketleme sürecine “folksonomi” adı verilmekte ve unsurların, kullanıcılar, kaynaklar ve etiketler oluşturmaktadır. Kullanıcılar unsuru, etiketleme ve imlemelerde bulunan kimseleri tanımlamakta; kaynaklar unsuru, kullanıcılar tarafından etiketlenen öğeleri ifade etmektedir. Etiket unsuru ise kullanıcıların eklediği anahtar kelimeler için kullanılmaktadır. Sosyal işaretleme siteleri,

²⁰⁷ “Wiki oluşturma ve düzenleme- Microsoft Desteği” (Erişim 26 Haziran 2023).

²⁰⁸ Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 96-98.

²⁰⁹ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 94.

²¹⁰ “Sosyal İmleme - Vikipedi” (Erişim 07 Temmuz 2023); Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 288.

kullanıcılar tarafından işaretlenen içerikler etrafında fikirsel bağlantıların kurulmasına yardımcı olması ve elde edilen kaynağın farklı tarzlarda tanımlanmasına izin vermektedir. Etiketler, görsel olarak tasvir edilen “etiket bulutu” diye isimlendirilen kavram haritaları içerisinde de düzenlenebilmektedir. Bu platformlar aracılığıyla web sitesinde işaretlemek istenilen kısım çok basit bir şekilde etiketlenebilmekte veya ilgili siteyi açıklayan bazı anahtar kelimeler girilebilmektedir. Diğer kullanıcılar ise yapılan etiketleme ve anahtar kelimeler yoluyla listelere ulaşabilmektedirler. En çok bilinen ve yaygın olan sosyal işaretleme sitesi Delicious’dur. Delicious, ilgi duyulan linkleri işaretleme hizmeti veren bir sosyal işaretleme sitesidir.²¹¹

1.1.4.9.Sanal Oyun Platformları

Sanal oyun platformları ile kullanıcılar oyun sitesinde kendi arkadaşları veya tanımadıkları kimseler ile grup kurarak ya da birebir oyun oynayabilmekte, buna eş zamanlı olarak birbirleriyle iletişim kurabilmekte ve yazışabilmektedir.²¹² Web tabanlı bu sitelerde tıpkı gerçek hayattaki gibi çevrimiçi etkileşimlerle sosyal bir ortama sahip olunabilmektedir. Second Life, PubG, GTA5, League of Legends, Valorant, Cs Go, Call of Duty sanal oyun platformlarına örnek verilebilir.

Kullanıcılar sanal oyunlarla kendisine bir hayali dünya ve karakter oluşturarak hayal dünyasında yaşattığı benliği ile daha mutlu hissetmektedirler. Çünkü sanal dünyada olduğu kişi gibi değil, olmak istediği kişi haline gelebilmektedir. Bu nedenle sanal ortamlar özellikle de gençler ve çocuklar arasında cazip hale gelmiş ve bağımlılık seviyesine ulaşmıştır.

Günümüzde kullanılan sanal oyunlara bakıldığında öğrenme tabanlı yararlı oyunların yanında adam öldürerek puan toplanılan, atılan yumruk ve tekmelerle bölüm geçilen, hırsızlık yaparak oyun kazanılan zararlı içerikli oyunların da olduğu görülmektedir.

Sanal oyun platformları erişimi kolay ve maliyetsiz olduğu, başarı ve kazanma tutkusu güdüldüğü için kısa sürede yayılarak git gide daha fazla ilgi görmektedir. Kolay

²¹¹ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 288-289.

²¹² Akkurt, *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*, 99.

ulaşıma olanağına sahip oldukları için her yerde karşımıza çıkabilmektedir. Eğitici oyunların yanı sıra şiddet içerikli oyunlara ilginin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Oyunlarda verilen vazifeleri yerine getirmek diğer bölüme geçilmesi için zorunlu tutulmaktadır. Bu da oyuncunun düşünmesini engellemekte, tek amacının diğer bölüme geçmek olduğu görülmektedir. Özellikle çocuklar ve gençler arasında olmak üzere tüm dünyada yaygınlaşan sanal oyunların insanın davranışları ve fizyolojisini etkilediği görülmektedir. Kişilerde şiddete meyil, saldırganlık, duygusal uyarılmışlık, içe kapanıklık, öğrenme bozuklukları, akademik başarısında düşüş, psikolojik ve duygusal uyarılmışlık bu etkilerden bazılarıdır. Hatta bilgisayar, tablet ve cep telefonlarına kolaylıkla yüklenebilen bazı oyunlar gençlerin ruh sağlığını bozmak suretiyle intihara yönlendirdiği bilinmektedir. Bazı platformlar aracılığıyla kişisel verileri çalınan gençler veya çocuklar tehdit, şantaj gibi yollarla tuzağa düşürülmektedirler. Sanal oyunların şiddet içerikli olması ve çocukların genellikle şiddet unsurları taşıyan oyunları tercih etmeleri toplumu endişelendiren durumlardan bazılarıdır. Görsel ve işitsel diğer medya ürünlerinde olduğu gibi sanal oyunların da içeriğinin değerlendirilmesi, bilimsel bir görüş birliğine varılması, buna uygun yaş sınıflandırmasına tabi tutulması devletin önemli sorumluluklarındandır.²¹³

Teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde uygulandığı sanal oyun sektörü metaverse, kripto paralar ve NFT alanlarını da içine alarak büyümektedir. Sanal oyunlarda yer alan karakterlerin NFT²¹⁴ olarak koleksiyon yapan kullanıcıların ilgisini çekmesi dijital mülkiyet olgusunu meydana getirmektedir. Blockchain tabanlı oyna- kazan oyunlarında kullanıcılar harcadıkları zaman ve emeğe göre gerçek gelir elde edebilmektedirler. Kullanıcılar ele geçirdikleri veya ürettikleri sanal eşyaları oyun içerisinde satarak kripto paraya, kripto parayı da gerçek paraya dönüştürebilmektedir. Böylece bir oyun ekonomisinin varlığından söz etmek mümkündür. Ayrıca oyun şirketlerinin üretici şahıs ve şirket, dağıtım, ödeme ortamları gibi birçok alanda ticari münasebetlere ve reklam ve sponsorluk sözleşmeleri, kullanıcı sözleşmelerine konu olması bakımından Türk Ticaret Kanunu kapsamında ele alınması elzemdir.²¹⁵

²¹³ Begüm Gürel, “Dijital Oyunlardaki Tehlike-Bg Hukuk Bürosu” (Erişim 27 Haziran 2023).

²¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. “NFT - Vikipedi” (Erişim 22 Temmuz 2023) <https://tr.wikipedia.org/wiki/NFT>.

²¹⁵ İclal Demirtaş, “Dijital Oyunlar ve Hukuki Yansımaları- Şengün & Partners” (Erişim 27 Haziran 2023).

Sanal oyun platformunun türüne göre; yazışarak sohbet edilebilmekte, canlı olarak sesli veya hem sesli hem görüntülü iletişim sağlanabilmekte, gayrimenkul alışverişinden tasarım yapmaya, üniversite eğitime kadar her türlü kurgu gerçekleştirilebilmektedir. Hatta oyuncu sanal dünyada kripto para kazanıp bunları gerçek gelire dönüştürebilmektedir.²¹⁶ Bu nedenle interaktif oyunlarda kişiler arası ilişkilerden doğan Türk Ceza Kanunu'na ilişkin sorumlulukların doğabileceği aşıkardır.²¹⁷

Sanal oyun platformlarından biri olan Second Life internet tabanlı sanal olan adeta ikinci bir dünya iddiasıyla ortaya çıkarılmıştır. Bu platformda kişi kendisi için bir avatar oluşturarak oyuna başlamaktadır. Avatarının tüm özelliklerine kendisi karar verebilmektedir. Avatarın saçı, yaşı, boyu, kilosu, mesleği kullanıcının isteğine göre ayarlanabilmektedir. Bu platformda tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi oyun içerisinden arkadaşlar edinilmekte, çevrimiçi sohbet yardımıyla sosyal bir ortam oluşturulmaktadır.²¹⁸ Gerçek hayatta kişilik hak ihlalleri olduğu gibi sanal olan bu gibi platformlarda da bu türden ihlaller yaşanabilmektedir.

Artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojileri sanal oyunlara hızla entegre olmuştur. Bu teknolojiler dünyayı değiştiren en yeni teknolojilerdir. Bu teknolojiler ile birlikte ulusal ve uluslararası boyuttaki sorunlar gündeme gelmektedir. Siber güvenlik sorunları, kişisel verilerin korunması bu sorunlara örnek olarak verilebilir. Hukuk sistemleri yıllardır online ihlallerle uğraşmış, artırılmış sanal gerçeklik teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni ihlallerle karşı karşıya kalmıştır. Hukuk sistemlerinin bu ihlaller neticesinde yaşanan sorunlara çözüm getirmesi elzemdir. Sanal ortamlarda özellikle artırılmış sanal gerçeklik uygulamalarında kurulan etkileşimler fiziksel platformlarda kurulmadığından bu ihlalleri tespit etmek ve önlemek güç olmaktadır. Dolayısıyla bu alanda yapılacak hukuki düzenlemeler teknik özellikler gözetilerek belirlenmelidir.²¹⁹

Sosyal medya platformlarının tamamında verilerin kişilerin rızası dışında saklanması ve işlenmesi hukuki sorumluluk doğurmaktadır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre hukuka aykırı biçimde kişisel verilerin kaydedilmesi, ele geçirilmesi,

²¹⁶ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 97.

²¹⁷ Demirtaş, “Dijital Oyunlar ve Hukuki Yansımaları- Şengün & Partners”.

²¹⁸ “Second Life- Vikipedi” (Erişim 27 Haziran 2023).

²¹⁹ Gülşah Işık, “Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarına Hukuki Pencereden Bakış”, *Özgün Law Firm* (Erişim 27 Haziran 2023).

satılması, verilmesi suç teşkil etmektedir. Böylece kişilerin verilerini güvence altına almak amaçlanmıştır. Madde 135 uyarınca hukuka aykırı biçimde kişisel verilerin kaydedilmesi durumunda suç failine bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verileceği belirtilmiştir. Bu verilerin kişinin siyasi, dini görüşleri, ırk kökenleri, ahlaki eğilimleri, sağlık durumları gibi kişisel haklarına ilişkin olması durumunda bu ceza yarısı oranında artırılarak verileceği hususu açıklanmıştır. Madde 135'te ise kişisel verilerin bir başkasına verilmesi, yayılması ya da ele geçirilmesi durumunda ise suç failine iki ila dört yıla kadar hapis cezası verileceği hükmü yer almaktadır.²²⁰

²²⁰ Işık, “Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarına Hukuki Pencereden Bakış”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL MEDYADA KİŞİLİĞE YÖNELEN HAK İHLALLERİ VE İSLAM HUKUKU BAKIMINDAN TAZMİNİ

1.1.Sosyal Medya Platformlarında Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hak İhlalleri

Paylaşılan içerik; sosyal medya platformlarındaki kullanıcılar tarafından bu platformlarda veya bu platformlarla kurulan bağlantılar aracılığıyla yüklenen, oluşturulan, eklenen, gönderilen, yayılan ve erişilebilir hale getirilen metin, fotoğraf, video klip, ses dosyası, yorum, veri ve bilgiler, grafikler ve komut dizimleridir.²²¹ Web 2.0 teknolojisinin gelişmesi ile birlikte bu platformlarda üretilen içeriğin önemli bir kısmı kullanıcılar tarafından oluşturulmaktadır. Her kullanıcı bilgi, fikir ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilmekte ve bunları herkese özgürce ulaştırabilmektedir. Ancak bu özgürlüğün de belli sınırlarının olması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmemesi elzemdir.

Sosyal medya platformları kullanım sözleşmelerinde birtakım kişilik hak ihlallerini önlemeyi amaçlasa da kullanıcıların yapmış oldukları paylaşımlarla insanların şeref ve haysiyeti, mesleki ve ticari itibarı, sırları, mahremiyeti gibi değerlerine saldırılar meydana gelebilmektedir. Sosyal medya platformlarında paylaşılan içerik nedeniyle en çok karşılaşılan ihlal biçimi hakaret, tehdit, iftiralarla başkalarının şeref, haysiyet ve itibarlarının zedelenmesidir.²²² Yapılan paylaşımlar, atılan tweetler, blogger yazıları, forumlardaki bildiriler aracılığıyla diğer insanlar aşağılanmakta, incitilmekte, küçük düşürülmekte ve insanların manevi dünyasında yıkım meydana getirilerek kişilik değerlerini azaltmaktadır. Ayrıca başkalarının yapmış olduğu, kişilik haklarını ihlal edici nitelikteki paylaşımlar retweet, paylaş, direkt paylaş veya link paylaş seçenekleriyle aynen kopyalanarak paylaşılabilmektedir. Böylece yapılan ihlal alanı daha fazla insana ulaştığı için daha çok genişlemektedir.

²²¹ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 291.

²²² Akkurt, “Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlali Hâlinde Ortaya Çıkacak Cezaî Sorumluluğa Medenî Hukuk Bağlamında Bir Bakış”, 356-357.

Nefret söylemi, ayrımcılık, başkalarının husumetine maruz bırakıcı içerikler paylaşılabilmektedir. Tüm bu durumlarda da kişinin manevi bütünlüğü zarar görür. Sosyal medya mecralarında paylaşılan içerikler sebebiyle 27.03.2015 tarihinde kabul edilen 6639 sayılı Kanun'un 29. maddesi ile 5651 sayılı Kanun'a 6639 sayılı Kanun'un 29. maddesi ile 5651 sayılı Kanun'a 8/A maddesi eklenmiştir.²²³ Bu madde kapsamındaki suça konu internet içeriklerini oluşturanlar ile retweet, direkt mesaj, link paylaşımı gibi yollarla yayanlar hakkında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunulabilmektedir. Bununla beraber Başkanlık tarafından içeriğin ortadan kaldırılması veya erişimin engellenmesi kararı verilebileceği kabul edilmiştir. Bu karara rağmen içeriği kaldırmayan ve erişimi engellemeyen internet servis sağlayıcılarına adli para cezası verileceği öngörülmüştür.

Sosyal medya mecralarında gerçek kişilere yapıldığı gibi tüzel kişilere de hakaret, iftira, şeref ve itibarına saldırılar yapılmaktadır. Özellikle beraber Başkanlık tarafından içeriğin ortadan kaldırılması veya erişimin engellenmesi kararı verilebileceği kabul edilmiştir. Bu karara rağmen içeriği kaldırmayan ve erişimi engellemeyen internet servis sağlayıcılarına adli para cezası verileceği öngörülmüştür.

Gerçek kişiler kadar hak kayıplarına uğrayan tüzel kişilerin de kişilik haklarının korunması gerekmektedir. Tüzel kişilik gerçek bir kişi olmadığı, bir topluluk olduğundan bu duruma üzülmeye, içleme gibi duyguları bulunmasa da bazı maddi kayıplarının olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle tüzel kişilerin itibarları kişilik haklarına ilişkin hükümlerle korunmalı, şayet haksız rekabet söz konusu ise haksız rekabet hükümlerine göre korunmalıdır.

Kişilik haklarını zedeleyici nitelikteki içerikler, cezai veya hukuki sorumluluğu beraberinde getirdiği gibi bütün sosyal medya mecralarının kullanım kuralları gereği yasaklanmıştır. Bu tür paylaşımlar sebebiyle bütün sorumluluk, içeriği üreten kullanıcılara aittir. Sosyal medya hizmetleri sağlayıcılarının bu içerikleri denetleme yükümlülüğünün bulunmadığı ve dolayısıyla cezai ve hukuki yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Kişilik hak ihlali meydana getiren içerikler üreten kullanıcıların tespiti her zaman kolay olmamaktadır. Bunun nedenleri, bu mecralardaki kullanıcıların gerçek kimlik bilgilerini vermek zorunda olmamaları, bazı kullanıcıların takma adlar, sahte

²²³ 15.04.2015 tarih, 29327 sayılı Resmi Gazete.

hesaplar oluşturabilmeleri, farklı yazılımlar üzerinden sosyal medyaya ulaşmaları ve konum bilgilerini saklayıp başka bir kendini konumdaymış gibi göstermesi şeklinde sıralanabilir.²²⁴

Sosyal medya platformlarında sıkça meydana gelen diğer bir kişilik hak ihlâli de paylaşılan içeriklerle belirli bir kişinin ya da kişilerin mahremiyet alanlarına saldırı şeklinde kendisini göstermektedir. Öyle ki sosyal medya platformlarında diğer kişiler tarafından, mahremiyet alanlarına ilişkin farklı mekanlarda çekilmiş fotoğraf, video, ses gibi kişisel verilerini paylaşılması, bunların kişilerin rızası dışında istenmeyen kişiler tarafından herhangi bir amaçla ele geçirilmesi, kullanılması, yayınlanması ya da paylaşılması kişilik haklarının ihlâli sonucunu doğurmaktadır.²²⁵ Başkasına ait fotoğraf, ses, film ve video gibi yazılı, görsel ve işitsel verilerin onun rızasının aksine ya da verdiği rıza sınırı aşılarak kaydedilip kullanılması, başkalarına verilir çoğaltılması, sosyal mecralarda paylaşılması kişilik hakkı ihlâli teşkil ettiği gibi, suç unsurlarının oluşması durumunda cezaî sorumluluk da meydana getirmektedir. Bir kimsenin, sosyal medya platformlarındaki ilgili hesaplarında sadece arkadaşlarının görebileceği şekilde paylaştığı bir fotoğrafın ele geçirilerek, alenen kamuoyunun görebileceği şekilde yayınlanması ya da farklı amaçlarla kullanılması, kişinin verdiği rıza sınırını aştığından özel hayatın gizliliğinin zedelenmesi söz konusudur. Aynı şekilde bir kimsenin özel hayatı ile ilgili verilerin onun tamamen rızasına aykırı biçimde kaydedilmesi, kullanılması, yayınlanması da kişilik haklarına yönelik saldırı niteliğindedir. Hukuka aykırı yollarla elde edilmiş, özellikle de gizli çekim veya gizli kayıt yöntemiyle ele geçirilen bu verilerin sosyal medya mecralarında yayılması, paylaşılması, kullanılması ise hem hukukî anlamda hem de cezaî anlamda sorumluluğu doğurmaktadır. Bu türden ihlaller mahremiyetin yanı sıra, genellikle haberleşmenin gizliliğini de ihlâl niteliği taşımaktadır.²²⁶

Kişilerin gizli yazışmaları, mesajları ve e-postalarının hukuka aykırı yollarla ele geçirilmesi ve yayınlanması haberleşmenin gizliliği hakkını ihlal ettiğinden aynı esaslar uygulanmaktadır. Kişinin özel olarak mesajlaştığı muhatabının da gizliliği muhafaza etme, sır saklama sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sebeple, kişinin rızası olmadan veya

²²⁴ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 293-294.

²²⁵ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 189.

²²⁶ Akkurt, “Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlâli Hâlinde Ortaya Çıkacak Cezaî Sorumluluğa Medenî Hukuk Bağlamında Bir Bakış”, 361-362.

verdiği rıza sınırı ihlal edilerek özel mesajların, konuşmaların, e- postaların depolanması ve başkaları arasında yayılması, paylaşılması, kullanılması kişilik haklarını ihlal etmektedir.

Kişilerin, meslekî, ticarî ve iktisadi faaliyetlerini, ürettikleri mal ve yaptıkları hizmetlerini sosyal medya aracılığıyla sunarak daha çok insana ulaştırma, bunların reklamını ve pazarlamasını sosyal platformlarda yapma eğilimi bulunmaktadır. Bloglarda, benzer şeyler satan sitelerde, ürüne ya da hizmete ilişkin yorum, şikâyet ve bildirimlerin yapıldığı sayfalarda ve diğer sosyal medya platformlarında, iktisadi bütünlüğünün zedelenmesi amacıyla meslekî, ticarî ve iktisadi faaliyetlere ilişkin haksız yere ve gerçek olmayan paylaşımlar yapılabilmektedir. Bu şekilde, yapılan mesleki, ticari ve iktisadi faaliyetlerin kötülenmesi ya da meslek sırlarının ifşa edilmesi de özellikle maddi zarara sebebiyet vereceğinden kişilerin iktisadi varlığına ilişkin saldırı teşkil etmektedir. ²²⁷ Kişinin mülkiyet edinme, çalışma hakkı, mesleki onuru ve sırları konusunda ihlâllere neden olacağından kişilik hakkını koruyan hükümlere başvurulmalıdır.

İnsanların kişilik değerlerine saldırı niteliği taşıyan içeriklerin sosyal medya mecralarından nasıl kaldırılacağı ya da engelleneceği önemli konulardandır. Bu tür içerikler başka kullanıcılar tarafından yayınlanmış ise kişi, yayınlandığı platform içerisinde içerik sahibine ulaşabilmekte, içeriğin kaldırılması seçenekleri seçebilmekte, çeşitli formlar ya da uygulamalar aracılığı ile doğrudan hizmet sağlayıcıya ulaşp paylaşılan içeriğin hak ihlalleri meydana getirdiğini bildirebilmekte ve şikâyetle bulunabilmektedir. Aynı zamanda hizmet sağlayıcıların sunmuş olduğu ayarlar sayesinde mağdur ile içerik sahibinin aynı platformda karşılaşmasının engellenmesi ve dolayısıyla ileriki saldırıların önlenmesi de mümkündür. Bunların yanında direkt sosyal medya hizmetleri sağlayıcısına müracaat edilerek kişilik hakkı ihlal niteliği taşıyan içeriğin kaldırılması talep edilebilmektedir. Ancak bu konuda tamamen işleticinin inisiyatifine göre önlemler uygulanmaktadır. Hizmet sağlayıcıların çoğu içeriğin kaldırılması için mahkeme kararı talep ederken bazen mahkeme kararına rağmen saldırı niteliğindeki içeriği engelleme noktasında eksik kalmaktadır. Mahkemelerde de bu tür içeriler

²²⁷ Akkurt, “Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlali Hâlinde Ortaya Çıkacak Cezaî Sorumluluğa Medenî Hukuk Bağlamında Bir Bakış”, 362-364.

nedeniyle ya içeriklerin kaldırılmasıyla saldırı durdurulmakta ya da ilerde tekrar aynı ihlalin gerçekleştirilmesi şüphesi söz konusu ise saldırıyı önlemek amacıyla birtakım hukuki ve cezai yaptırımlar uygulanması esasına dayanan yargılamalar yapılmaktadır. Sosyal medya platformlarında meydana gelen kişilik hak ihlallerin sona erdirilmesi talebi üzerine içeriğin silinmesi, düzeltilmesi veya erişimin engellenmesi gibi kararlar verilebilmektedir. Ayrıca, paylaşılan içerik bir suç veya tazmin yükümlülüğü doğurmuş ise hukuki ve cezai sorumluluk açısından bazı yaptırımlar uygulanabilmektedir. Kişilik haklarını ihlal eden sosyal medya platformlarındaki paylaşımlar mahkemeler tarafından gerçek hayatta meydana gelen ihlaller gibi değerlendirilmektedir. İhlali gerçekleştiren şahsın belirlenmesi durumunda ilgili mevzuat gereği hukuki veya cezai hükümler uygulanmaktadır.²²⁸

1.2.Sosyal Medya Platformlarında Güvenlik Problemleri Nedeniyle Kişilik Hak İhlalleri

Sosyal medya hizmet sağlayıcıları sosyal medya mecralarının güvenli platformlar olması için birtakım kullanım kuralları oluşturmuş ve bazı güvenlik önlemleri almışlardır. En yaygın sosyal medya platformlarının bile izinsiz olarak erişim sağlandığı veya sistemlerine saldırıp manipüle edildiği (hacklendiği), kullanıcıların verilerinin ele geçirildiği göz önünde bulundurulduğunda bu önlemlerin yetersiz kaldığı söylenebilir. Sosyal medyadaki güvenlik problemlerinin sebepleri genel olarak kullanıcılar tarafından kullanım koşullarına aykırı davranılması ve sitelerdeki sistemlerin güvenlik açısından eksiklik ve açık bulunması menşelidir. Bu problemlerden faydalanarak kişilik hak ihlalleri meydana getirenler genellikle başka kullanıcılar ya da kötü niyetleri bulunan bilişim suçluları olmaktadır.

Sosyal medya mecralarında güvenlik zafiyeti nedeniyle en çok saldırıya uğrayan değerin kişisel veriler olduğu görülmektedir. Sosyal medya platformlarına üye olurken belli verilerin istenmesi, kullanıcıların bu platformlara katıldıktan sonra bilgi ve verilerini paylaşmasıyla birlikte kullanıcıların kişisel verilerinin, şifre ve profil bilgilerini ele geçirilmesi mümkündür. Kişisel veriler bu platformlardaki çeşitli zafiyetlerden yararlanılarak, birtakım hile ve teknik yöntemler kullanılarak kullanıcıların haberi dahi

²²⁸ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 294.

olmadan elde edilmekte, bazen de kişiler kandırılarak bizzat kendisi tarafından bu verilere ulaşılmaktadır.

Günümüzde sosyal medya platformlarının sahte siteleri oluşturulmakta, bununla kişilerin veri, şifre, hesap bilgileri istenmektedir. Kullanıcılar kendi hesaplarına giriş yaptıklarını zannettiklerinden bu verileri gönül rahatlığıyla paylaşabilmektedir. Bazen de kampanya, ödül, piyango ya da hediye kazanıldığı gibi ilanlarla bazı formların doldurulması ya da başvuruda bulunulması istenerek kişisel veriler çalınmaktadır.

Sosyal medya mecralarında başka kişiler adına sahte hesaplar oluşturularak bu kişilerin veri ve bilgilerinin güvenliği ihlal edilmektedir. Sahte olan bu hesapların inandırıcı olması maksadıyla kişilerin fotoğrafı, kimlik bilgileri vs. kullanılmaktadır. Böylece kişinin rızası dışında kişisel verileri paylaşarak, “kişisel verileri ele geçirme ve başkalarına verme” suçu işlenmekte, dolayısıyla kişisel verilerin gizliliği ihlal edilmektedir. Kişinin rızası olmaksızın ismi ve fotoğrafı kullanıldıysa ad ve resim üzerindeki kişilik hakları da ihlal edilmektedir. Yine oluşturulan bu sahte hesap üzerinden kişinin rızası olmaksızın özel fotoğraf, video, ses dosyası, sırlarının vs. yayınlanması özel hayatın gizliliğini ihlal suçunu doğurmaktadır.²²⁹

Banka gibi kurumlar, tanınmış ve güvenilen kimseler adına oluşturulmuş sahte hesaplar, insanların kişisel verilerini elde etmek için hukuka aykırı olarak kullanılmaktadır. İnsanlar bu hesapları gerçek sanmakta, bazen bankacılık işlemleri yapıldığı izlenimi verilerek kişisel verilerini ve kimlik bilgilerini paylaşabilmekte, banka kayıtları ve şifrelerini girebilmektedir. Kötü niyetli kimseler de girilen bu çok özel bilgileri kullanarak banka hesaplarını boşaltma, dolandırıcılık gibi hukuka aykırı fiillerle menfaat sağlayabilmektedir. Bu gibi saldırılardan korunmak için herhangi bir hesaba, emin olmadan kişisel veri, kimlik ve şifre bilgilerinin girilmemesi gerekmektedir.

Sosyal medya platformlarında diğer kullanıcıların kişisel bilgileri taklit edilerek oluşturulan sahte hesaplar, bazı suçların işlenmesine paravan olmaktadır. İnsanların kişilik haklarına saldırma maksadıyla açılan sahte hesaplar, asıl suçlunun kimliğini gizlemek amacıyla kullanılmaktadır. Ancak sahte hesabı oluşturarak tehdit, iftira, özel

²²⁹ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 296-297.

hayatın gizliliğini ihlal içerikli paylaşımlar yapan suçlular, elektronik ortama bağlandığı tarih, saat ve IP numarasından araştırılarak bulunabilmektedir.²³⁰

Sosyal medya ortamlarında kişisel veriler ve güvenlik nedeniyle yaşanan ihlallere neden olan olaylardan bir tanesi de bu platformlarda kullanılan üçüncü parti yazılımlardır. Bunlar sosyal medya ortamlarının işletim sisteminden ayrı üretilmekte olup oyun, eğlence gibi platformlara bağlılığın artırılması amacıyla kullanılan ve isteğe bağlı olarak yüklenilen yazılımlardır. Bu yazılımlar sosyal medya platformunda genellikle bir Flash veya Java ara yüzünde çalışması için dizayn edildiğinden sosyal medya platformunca resmi olarak desteklenmemektedir. Böylece gizlilik politikası dışında kalan servisler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yazılımlar sosyal medya kullanıcılarının kişisel verilerini ve sağladıkları servisler nedeniyle kredi kartı bilgilerini elde edebilmektedirler. Bu sebeple üçüncü parti yazılımlarla oluşturulan ortamlar kullanıcılar için büyük tehdit unsuru haline gelmektedir.²³¹

1.3.Sosyal Medya Platformlarında Bilişim Suçları Nedeniyle Kişilik Hak İhlalleri

Bilişim suçları, verilere otomatik işlemler uygulanarak ya da bilgilerin nakledildiği bir sistemde hukuka ve ahlaka aykırı, yetki dışı gerçekleştirilen her türlü müdahaleye denilmektedir. Bilişim suçları; verilere, hizmetlere ya da mal varlığına karşı yapılan hırsızlıklar, giriş ihlalleri, veri sahtekarlığı, gasp, kişinin sırları aleyhine yapılan ihlaller olarak sıralanabilir.²³² Bu suçlar kişinin kimlik bilgileri, resmi, e-posta adresi gibi kişilik hakkının korumasındaki değerleri ihlal ettiğinden kişilik hakkına saldırı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çöpe dalma, gizlice dinleme, veri aldatmacası, truva atı, tarama, süper darbe, salam tekniği, gizli kapılar, eşzamansız saldırılar, ağ solucanları, bilgisayar virüsleri, sırtlama, spam iletiler, mantık bombaları, yerine geçme, kredi kartı sahtekarlıkları, tavşanlar, bukalemun, sahte ileti yazılım bombaları, kurtlar, bug ware gibi yöntemler kullanılarak bilgisayar sistemleri ve servislerine yetkisiz erişim ve dinleme, bilgisayarları sabote etme,

²³⁰ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 298.

²³¹ Uraz Yavanoğlu vd., “Sosyal Ağlarda Bilgi Güvenliği Tehditleri ve Alınması Gereken Önlemler”, *Gazi Üniversitesi Politeknik Dergisi* 15/1 (2012), 21.

²³² Ebru Altunok- Ali Fatih Vural, “Bilişim Suçları”, *DENETİŞİM* 1/8 (2011), 74.

dolandırıcılık, sahtecilik, kanun tarafından korunan bir yazılımı izin alınmaksızın kullanmak, hukuka aykırı yayınlar yapmak gibi bilişim suçları işlenmektedir.²³³

Sosyal medya platformlarındaki kullanıcıların üyelik ve profil hesaplarının başkaları tarafından şifrelerinin kırılması bilişim suçunu oluşturmakta ve TCK. 243. maddesinde bahsedilen “yetki dışı bilişim sistemine girme ve kalma” suçunu oluşturmaktadır. Bilişim alanındaki suçları düzenleyen TCK. 244. maddesine göre ise, bilişim sisteminin işleyişinin engellenmesi, bozulması, değiştirilmesi, sisteminde bulunan verilerin ortadan kaldırılması, erişilmez hale getirilmesi, verilerin başka bir yere gönderilmesi fiilleri suç teşkil etmektedir. Sosyal medya platformlarında kişilerin Facebook, Twitter, Instagram, MSN hesaplarına hukuka aykırı olarak girilip maillerinin silinmesi, mevcut şifrenin değiştirilmesi, özel bilgilerinin, gizli yazışmalarının ve resimlerinin başka platformlarda paylaşılması veya başka kimselere gönderilmesi fiilleri neticesinde kişinin mahremiyet, haberleşme, sır alanları, kişisel bilgileri, adı ve resmi üzerindeki hakları dolayısıyla kişilik hakları ihlâl edilmektedir.²³⁴

İnternetin gelişmesiyle birlikte özel hayatın gizliliğinin korunması kapsamında yer alan veri ya da enformasyon mahremiyetine karşılık gelen, mahremiyetin korunmasının bir yönü olan kişisel verilerin korunması oldukça zorlaşmıştır. Ayrıca Elektronik Ticaret kapsamında internet üzerinden, bilgisayar desteği ve telekomünikasyon teknolojisi kullanılarak mal alınıp satılması gibi hizmetlerin sunulması, ürünlerin ve hizmetlerin tanıtımının yapılması ve bunların ticaret yapma amacıyla piyasaya arz edilmesi, alışverişlerin yapılıp satış bedellerinin tahsil edilmesi de bu alanı suça açık hale getirmektedir.²³⁵

Sosyal medya mecralarında şifreleri kırılarak ele geçirilen hesaplar, çoğunlukla başkalarını kandırıp dolandırmak ve menfaat elde etmek amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, ele geçirilen hesaplardan kişinin arkadaşlarına ulaşarak parasız kaldığı, yurt dışında bulunduğunu ve kimliğinin çalındığı gibi mesajlar gönderilmekte; hesabına para aktarması, banka kredi kartı bilgilerini paylaşması gibi şeyler talep edilerek dolandırıcılık yapılmaktadır. Bunun yanı sıra ele geçirilen hesaptan arkadaşlara, grup üyelerine ya da

²³³ Altunok- Vural, “Bilişim Suçları”, 76-80.

²³⁴ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 298-299.

²³⁵ Altunok- Vural, “Bilişim Suçları”, 77-78.

arkadaş listelerindeki kişilere spam nitelikli (istem dışı alınan) iletiler, ağ solucanları, virüs gibi zararlı yazılımlar gönderilerek birtakım verilere ulaşılmakta ve sisteme zarar verilmektedir.²³⁶ Hukuka aykırı olarak yapılan bu eylemler nedeniyle sosyal medya kullanıcılarının haberleşme hürriyetlerinin engellenmesi ve yayın organlarının yayınlarının durdurulması mümkün olmaktadır. TCK. 124 ve 132. maddeleri ile düzenlenen bu eylemler kişinin haberleşme hürriyetini ve mahremiyet alanını oluşturan haberleşmesinin gizliliğini ihlâl ettiği için kişilik haklarına saldırı olarak addedilmektedir.

Kişilerin konuşmalarının rızası dışında dinlenip kayda alınması daha sonra bu verilerin yetki dışı veya hukuka aykırı olarak herhangi bir sosyal medya platformunda yayınlanarak ifşa edilmesi “kişiler arası konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması” suçunu oluşturmaktadır. Bu eylem TCK. 133/3. maddesinde düzenlenmiş olup, kişilerin haberleşmesinin gizliliği, dolayısıyla mahremiyet alanı korunmaktadır. Kişilerin mahremiyet alanını ihlâl niteliği taşıyan fiillerin sosyal medya ortamları üzerinden meydana gelmesi, yazışmalarının, gizlilik ayarları kullanılarak koruma altına alınmış fotoğraflarının kullanıcıların şifreleri kırılarak, truva atları, ağ solucanları, spam iletiler gibi casus yazılımlarla ele geçirilmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir. İnsanların özel hayatlarına ilişkin her türlü fotoğraf, video, ses dosyalarının sosyal medya ortamlarına yüklenmesi, paylaşılması veya buralardan sağlanan linklerle yayınlanması TCK. 134/2. maddesi gereği suç teşkil etmektedir. Bu suçlardaki fiillerle kişilerin mahremiyet alanını ihlal nedeniyle kişilik hakkına saldırı gerçekleşmektedir.²³⁷

1.4.Sosyal Medya Üzerinden İşlenen Fiilin Gerçekliği ve Sorumluluk Boyutu

Sorumluluk ihmal, tedbirsizlik, kasıt ile doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen zarardan mükellef olma, sonucuna tazminle katlanma anlamına gelmektedir.²³⁸ Kişi hareket ederken işlerini yapıp sorumluluklarını yerine getirirken diğer insanların razı olmayacağı hal, hareket ve onlara zarar vermekten kaçınmalıdır. Aksi halde ortaya

²³⁶ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 300-301.

²³⁷ Kaya, “Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali”, 301.

²³⁸ Yusuf Şen, “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Tazmin Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”, *Ekev Akademi Dergisi* 68 (2016), 384; Abdusselam Tuncî, *Müessesetü'l-Mesûliyye fi 'ş-Şer'ati'l-İslâmiyye*, (Trablus: Menşûrâtü Cemiyeti'd-Daveti'l-İslâmi'l-Alemiyye, 1994), 83.

çıkacak sonuçlara rıza göstermelidir. Meydana getirilen zararların sonucuna katlanmak, sebep olunan zararı gidermek için edimlerde bulunmak tazmin etmek anlamına gelmektedir. Zararı tazmin etmek sorumluluğun doğal bir sonucudur.²³⁹

İslam hukukuna göre sorumluluk, helak edilen bir malın misli mal ise mislini, kıymetli mal ise kıymetini vermek anlamında kullanılmış olup bu kavram “daman” kelimesiyle ifade edilmiştir.²⁴⁰ Başka bir ifadeyle bir malın telefi ya da menfaatin yok olması durumunda zararın telafi edilmesidir.²⁴¹ İslam hukukuna göre insana ve çevreye zarar vermemek esas kabul edilmektir. Bu nedenle İslam hukukçuları tarafından naslara dayanarak sorumlulukla ilgili bazı genel prensipler oluşturulmuştur. “Zarar izâle olunur.”²⁴², “Zaruretler memnu’ olan şeyleri mübah kılar.”²⁴³ “Zarar ve mukabele bi’z-zarar yoktur.”²⁴⁴ “Bir zarar kendi misli ile izale olunamaz”²⁴⁵, “Zararı eşed zararı ehaf ile izale olunur.”²⁴⁶, “Zarar-ı ammi def için zarar-ı has ihtiyar olunur.”²⁴⁷, “Zarar bi-kaderil-imkân def olunur.”²⁴⁸, “Mütesebbib müteammid olmadıkça zâmin olmaz.”²⁴⁹, “Hayvanatın kendiliğinden olarak cinayet ve mazarratı hederdir.”²⁵⁰, “Bi-kaderil-imkân şarta müraât olunmak lâzım gelir.”²⁵¹, “Bir şeyin nef’i zamanı mukabelesindedir.”²⁵², “Ücret ile zamân müctemi’ olmaz.”²⁵³, “Mazarra menfaat mukabelesindedir.”²⁵⁴, “Bir fi’lin hükmü fâiline muzaf kılınır ve mücbir olmadıkça âmirine muzaf kılınmaz.”²⁵⁵, “Mübâşir ya’ni bizzat fâil ile mütesebbip müctemi’ oldukça hükm ol fâile muzaf

²³⁹ Şen, “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Tazmin Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”, 383; Tuncî, *Müessesetü'l-Mesûliyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, 266.

²⁴⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuk ve Fıkıh İstılahları Kamusu* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), Damân md.

²⁴¹ Şen, “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Tazmin Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”, 385.

²⁴² Mecelle md.20.

²⁴³ Mecelle md.21.

²⁴⁴ Mecelle md.19.

²⁴⁵ Mecelle md.25.

²⁴⁶ Mecelle md.27.

²⁴⁷ Mecelle md.26.

²⁴⁸ Mecelle md.31.

²⁴⁹ Mecelle md.93.

²⁵⁰ Mecelle md.94.

²⁵¹ Mecelle md.83.

²⁵² Mecelle md.85.

²⁵³ Mecelle md.86.

²⁵⁴ Mecelle md.87.

²⁵⁵ Mecelle md.89.

kılınır.”²⁵⁶, “Cevaz-ı şer’i zamâna münafî olur.”²⁵⁷, “Mübaşir müteammid olmasa da zâmin olur.”²⁵⁸, “Zarar kadim olmaz.”²⁵⁹ bu prensiplerden bazılarıdır.

İslam dinine göre şahsî sorumluluk esastır. Kişinin yapıp ettiklerinden başka insanlar değil bizzat kendisi sorumludur. Kişi bu davranışı bizzat kendisi ortaya koyduğuna göre ortaya çıkan sorumluluğu da bizzat kendisinin üstlenmesi gerekmektedir. Bir fiilin sorumluluk doğurması ve suç sayılması için haksız fiil, zarar, illiyet bağı, hukuka aykırılık gibi bütün unsurları tam olarak gerçekleşmesi gerekmektedir.²⁶⁰ Kişinin yapmış olduğu haksız fiilin başkasına zarar vermesi gerekmektedir. Başkalarına karşı maddi ya da manevi zararlar sonuclanmayan fiil sorumluluk doğurmaz.²⁶¹ Bunun yanında fiil ile zarar arasında sebep sonuç ilişkisinin bulunması, zararın fiil neticesinde meydana gelmesi gerekmektedir. Yapılan fiil, hukuk düzeninin herkesin uymasını istediği emir ve yasaklara aykırılık teşkil etmekte ise sorumluluk meydana gelir. Zarar, illiyet bağı, hukuka aykırılık unsurları bulunan bir haksız fiilin mekânı ve ortamı fark etmeksizin mesuliyet doğurur. Bu unsurları barındıran bir fiilin sözle, yazıyla, basın yayın organlarıyla, sosyal medya aracılığıyla yapılmış olması arasında fark yoktur.

Sosyal medya platformlarında gerçekleşen kişilik hak ihlalleri diğer medya ve basın araçları aracılığıyla ve bilfiil yüz yüze gerçekleşen kişilik hak ihlallerini geçmiş olup en çok kişilik hak ihlali yapılan mecra konumuna gelmiştir. Gazete, dergi, televizyondaki yayınlarda herkes tarafından tanınan, ünlü veya ilgili yayına konu olan sınırlı sayıdaki kişilerin hakları ihlal edilebilmektedir. Ancak sosyal medya platformlarının herkesin elinin altında bulunması, bu platformlar üzerinden metin, fotoğraf, video klibi, veri ve bilgi gibi birtakım içerik paylaşımları, yorum ve eleştirilerde bulunulması dolayısıyla herkesin kişilik hakkı kolayca ihlal edilebilir duruma gelmiştir. Zira sosyal medya platformlarındaki içerikler herkes tarafından görülebildiği için yapılan ihlalin etki alanının da diğer medya araçlarına nispetle daha geniş olduğu söylenebilir.

Sosyal medya kullanıcılarının, bu platformlarda yaptıkları bütün paylaşım ve faaliyetlerden dolayı, hukuki ve cezai mesuliyetleri bulunmaktadır. Bireyler, sosyal

²⁵⁶ Mecelle md.90.

²⁵⁷ Mecelle md.91.

²⁵⁸ Mecelle md.92.

²⁵⁹ Mecelle md.7.

²⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 9, 147.

²⁶¹ Şen, “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Tazmin Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”, 397.

medya platformlarını kullanırken hem kamu hukukuyla alakalı hem de kişilerin özel hukukuyla alakalı hukuka aykırı faaliyetlerde bulunabilmekte, sosyal medya aracılığıyla adli suçlar işleyebilmekte, kişi ve kurumların özel hukuka ilişkin haklarını ihlal edebilmektedir. Sosyal medya ağları geliştikçe, bu platformlar üzerinden işlenen suçlar da çeşitlenmekte, karmaşık bir hal almaktadır. Bilişim suçlarının büyük bir bölümü sosyal medya aracılığıyla işlenmektedir. Gerçek hayatta işlenen suçlar ile sanal dünyada işlenen suçlar arasında yalnızca mekânsal farklılık vardır. Bunun haricinde herhangi bir ayırım bulunmamaktadır. Ancak sosyal medyanın teknik özellikleri ve sınır aşan doğası gereği, suçun tanımlanması, ispat edilmesi ve müeyyidelerin ortaya konması noktasında zorluklar yaşanabilmektedir. Paylaşım yapılan ortam sanal olsa bile, işlenen suç gerçektir. Sanal ortamlarda işlenen suçlar sebebiyle ciddi sosyal, ekonomik ve psikolojik mağduriyetler meydana gelmektedir.²⁶²

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilişim dünyasında ortaya çıkan ücretli ve ücretsiz uygulamalarla telefon ve bilgisayar kullanıcıları kendilerini gizleyebilmekte, konumunu olduğundan farklı bir yerde gösterebilmektedir. Herhangi bir kontrolün yapılmaması, kullanıcıların kendini gizleyebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu noktada anonimlik kavramı ön plana çıkmakta ve bu durum suç soruşturmaları yapılırken suçlunun tespit edilmesini zorlaştırmaktadır.²⁶³

Sosyal medya platformları aracılığıyla farklı şekillerde kişilik hak ihlalleri yapılmaktadır. Bu ihlaller; diğer kullanıcılar tarafından paylaşılan metin, ses, video, resim vb. içerik nedeniyle, yayınlanan reklamlar aracılığıyla ve bilişim suçları nedeniyle kişisel veriler ve güvenliğe karşı saldırı şeklinde meydana gelebilmektedir.²⁶⁴ Bunlarla birlikte sosyal medya ortamlarının; yeterli denetime tabi tutulmaması, çok sayıda kişinin kolaylıkla erişebilmesi, çocuklar ve gençler başta olmak üzere birçok bilinçsiz kullanıcısının bulunması ve bu platformlarda bilinçsizce işlenen suçların tespitinin zor olması gibi nedenlerle suçlar yaygın olarak işlenmektedir.

²⁶² Atalay Bahar, “Bilişim Suçlar, İletişim ve Sosyal Medya”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 10/3 (2018), 24-25.

²⁶³ Bahar, “Bilişim Suçlar, İletişim ve Sosyal Medya”, 27.

²⁶⁴ Kaya, *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*, 186.

1.5. Günümüz Hukuku Bakımından Kişilik Haklarının Korunması

Kişilik hakları günümüz hukuk normları tarafından tek tek sayılmadığı, sınırları kanunlar tarafından çizilmediği için sosyal platformlar aracılığıyla işlenen fiillerin kişilik hak ihlallerine neden olup olmadığı, hangi kişilik hakkının ihlal edildiği her olay için ayrı ayrı hâkim tarafından belirlenmektedir.²⁶⁵

Sosyal medya platformları üzerinden işlenen bazı fiiller TCK kapsamında suç olarak sayılmaktadır. Bunlar; intihara yönlendirme, korkutma ve tehdit, şantaj, hakaret, haberleşmenin gizliliğinin ihlal edilmesi, kişiler arasında yapılan konuşmaların dinlenmesi ve kaydedilmesi, özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi, kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak başkasına verilmesi ya da ele geçirilmesi, bilişim sistemleri kullanılarak insanların dolandırılması, hayasızca hareketler yapılması, müstehcenlik, ticari, bankacılık ve müşterilerin sır niteliği taşıyan bilgi ve belgelerinin açıklanması, yapılan görevle alakalı sırların açıklanması, iftira, başkasına ait olan kimlik bilgilerinin kullanılması sayılabilir.²⁶⁶

Türk hukukunda şahsiyet hakkı esas olarak, TMK m.23 ile şahsiyet vazgeçme ve aşırı sınırlamaya karşı güvence altına alınmış m.24 ile de saldırıya karşı şahsiyetin korunması sağlanmıştır. TMK m.25 ile de bu saldırıların olması halinde saldırıların bertaraf edilmesi için alınabilecek önlemler ve açılacak davalar düzenlenmiştir. Bu haklar hukukumuzda genel çerçevede düzenlendiğinden neleri kapsadığından bahsetmek mümkün değildir. Yine bu hakların kapsamını tespit; uygulamaya ve hâkimin takdirine bırakılmıştır.²⁶⁷

Beden bütünlüğünün kaynağı, kişinin yaşama hakkıdır. Yaşama hakkı uluslararası alanda AİHS m.2, insan hakları evrensel bildirisi m.3 ile korunmaktadır. Hukukumuzda ise Anayasa m.17/1 öncelikle kişinin yaşama, maddi manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı koruma altına alınmış ardından 2. fıkra ile kişinin rızası olmadan tıbbi zorunluluk gerektiren haller dışında dokunulmayacağı kişinin vücut bütünlüğü ile alakalı en temel hak olarak düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu ile de m.81'de yaşama karşı suçlar ve m.86'da vücut bütünlüğüne karşı suçlar düzenlenmiş ve hukukumuzda yerini almıştır.

²⁶⁵ Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 58.

²⁶⁶ Akyasan Birsen, *Sosyal Medya'da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*, 57.

²⁶⁷ Öykü Özyürek, *Kişilik Haklarına Saldırı Nedeniyle Manevi Tazminat* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 12-13.

Özel hukuk yönünden Medeni kanun m.23/2 ile de kişinin beden bütünlüğü bir kişilik değeri olarak güvence altına alınmıştır.²⁶⁸

Özel yaşam uluslararası kaynak teşkil eden AIHS m.8'de açıklanmış ise de özel hayat ve aile yaşamına saygı duyulmasına talep etme hakkı açık bir şekilde ifade edilmemiştir. AIHS ve TMK'da ihlal olup olmadığının tespiti güncel olaylar ve koşullara göre değerlendirilmesi öngörülmüştür. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.12'de kişilerin gizli alanlarına saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Anayasanın 2. bölümünde kişisel hak ve ödevler düzenlenmiş olup 4. kısım özel hayatın gizliliğine ve korunmasına ayrılmış; anayasa m.20'de özel hayatın ve aile hayatının gizliliği, 21. maddesinde konut dokunulmazlığı, 23. maddesinde haberleşme hürriyeti koruma altına alınmıştır.²⁶⁹

Türk Medeni Kanun'un 24. maddesine göre, şahsiyet hakları saldırıya maruz kalmış kişi, saldırıda bulunanlara karşı korunma talebinde bulunabilir. Şahsiyet menfaatleri saldırıya maruz kalan kişinin, hangi davalara başvurabileceği Medeni Kanun'un 25. ve Borçlar Kanun'un 56. ve 58. maddelerinde yer almıştır.²⁷⁰

Medeni Kanun'un 25. maddesi “Davalar” başlığı altında düzenlenmiş olup bu hükme göre; davacı, hâkimden saldırı tehlikesinin önlenmesini, sürmekte olan saldırıya son verilmesini, sona ermiş olsa bile etkilerinin devam edildiğinin, hukuka aykırılığın tespitini isteyebilir. Davacı aynı zamanda düzeltmenin ya da kararın üçüncü kişilere bildirilmesi ve yayınlanması talebinde bulunabilir. Davacının maddi ve manevi tazminat talepleriyle hukuka aykırı fiili ile elde etmiş olduğu hakların ve kefaletsiz iş görme hükümlerine göre kendisine verilmesine ilişkin talepte bulunma hakkı bulunmaktadır.²⁷¹

Kişilik hakkını koruma yollarından “durdurma davası”, saldırının başlamış ve devam ederken açılması gerekir. Burada amaç devam eden saldırının sona ermesini sağlamaktır. Kişiliği oluşturan unsurlardan herhangi birine hukuka aykırı saldırı cereyan etmesi halinde bir dava açılabilir. Fakat bu saldırı devam ediyorsa bu dava söz konusu olur. Amaç kişilik hakkına saldırı oluşturan durumu ortadan kaldırmaktır. Böylece halen

²⁶⁸ Aydın Zevkliler, “Tedavi Amaçlı Müdahalelerle Kişilik Hakkına Saldırının Sonuçları (82-83 Öğretim Yılı Açılış Dersi Metni)”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1982), 4.

²⁶⁹ Özyürek, *Kişilik Haklarına Saldırı Nedeniyle Manevi Tazminat*, 28-29.

²⁷⁰ Bilge Öztan, *Şahsın Hukuku: Hakiki Şahıslar* (Ankara: Turhan Kitapevi, 2002), 285.

²⁷¹ Mustafa Kemal Oğuzman, *Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2021), 157.

son vermenin mümkün olduğunu saldırıyı ortadan kaldırmak, devam eden saldırı sebebiyle ortaya çıkacak maddi ve manevi zararları önlemek amaçlanmıştır.²⁷²

“Önleme davası” ise; hala meydana gelmemiş birtakım işaretlerle gelecekte meydana gelmesi tahmin edilen bir saldırının vuku bulmasına engel olmayı sağlayan bir davadır. Medeni Kanun'un m. 25'de ifade edilen bu dava, kişiliğe saldırının henüz gerçekleşmediği fakat saldırı tehlikesinin bulunduğu durumlarda açılır. Bu duruma göre davanın amacı kişiliğe yönelik saldırının henüz başlamadan tehlike halindeyken engellenmesidir.²⁷³

Bir başka dava ise “hukuka aykırılığın tespiti” davasıdır. Medeni Kanun'un m.25'de düzenlenen bu dava, genel tespit davasının kişiliğe tecavüz durumu oluşturup oluşturmadığına ilişkin özel olarak düzenlenmiş halidir. Bu dava saldırı sona erse dahi etkilerinin hala devam ediyor olması halinde açılabilir.²⁷⁴

Bir kimse kişilik haklarının gasp edilmesi üzerine “maddi tazminat davası” açabilir. Bu davanın açılabilmesi için Borçlar Kanun'un 49. maddesindeki şartlarını yerine getirmesi gereklidir. Maddi tazminat davasının açılabilmesi maddi zararın, hukuka aykırılığın, kusurun, zarar ile davranış arasında bir bağ olmasına bağlıdır.

Pozitif hukukta manevi tazminat “Doğrudan doğruya mali ve maddi varlığa tesiri olmayan karşılığı para ile temin edilemeyen ve ticari bir kıymeti bulunmayan manevi zararı teskin ve tahrif etmek için para ve paradan başka herhangi bir şekilde tazmin etmektir.”²⁷⁵ İslam Hukuku açısından bakıldığında manevi tazminat; manevi zarara uğrayan kişinin zararının tam anlamıyla ortadan kaldırılması mümkün olmadığı için az da olsa ortadan kaldırmak ya da hafifletmek maksadıyla hakim in had miktarını aşmayacak biçimde tayin etti mali ve mali olmayan tazmin şeklidir diye tanımlayabiliriz.

“Manevi tazminat davası”, hukuka aykırı saldırıdan dolayı ortaya çıkan acı ve ızdırabın telafisi için açılan bir davadır. Kişinin fiziksel, sosyal ve duygusal kişilik değerlerine karşı haksız bir saldırı ile oluşan kayıplar sonucu oluşan acı, ızdırıp manevi

²⁷² Gonca Oktay, *Kişilik Haklarının Korunması* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 99-100.

²⁷³ Mustafa Dural- Tufan Ögüz, *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 2009), 2/142.

²⁷⁴ Oktay, *Kişilik Haklarının Korunması*, 106.

²⁷⁵ Ferit Hakkı Saymen, *Manevi Zarar ve Tazmini Sureti* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1948), 20.

zarar olarak ifade edilebilir. Manevi tazminat Medeni Kanun'un m.25/3 ve Borçlar Kanun'un m.58'de düzenlenmiştir. Failin sebepsiz olarak zenginleşmesi kişilik haklarına yapılan bir saldırı sonucu ise Medeni Kanun'un 25. Maddesi bu saldırı sonucunda sebepsiz bir zenginleşme var ise vekaletsiz iş görme hükümlerinin uygulanabileceğini bildirmiştir. Medeni Kanun'un m.25/3, şahsiyetine saldırı gerçekleşen kişinin, bu sebeple elde edilen kazancın vekaletsiz iş görme kurallarına göre istenebileceğini öngörmektedir. Bu davanın maksadı başkasının şahsiyetine saldırı gerçekleşmesini engellemektir.²⁷⁶

Maddi zarar, tayin ve tespitin mümkün olan mal varlığında meydana gelen ve tazmini mümkün olan zararlardır. Ancak manevi zarar ise bir kimsenin duymuş olduğu üzüntü, elem, ıstırap ve ruhi bozulmanın tayin ve tespitinde dolayısıyla tazmininde sıkıntılar yaşanmaktadır. Nitekim manevi bir zarar neticesinde mağdurun mal varlığında bir azalma söz konusu olmadığı için duyulan acının bir kayıpla alakası yoktur. Mal varlığı ile alakası bulunmayan, kişinin yalnızca manevi dünyasında kalan bu zararın telafi edilmesi şarttır. Ancak manen bir incinme vukua geldi mi, onu sanki hiç olmamış gibi bir hale getirmek söz konusu değildir. Ancak meydana gelen incinme, maddî veya manevî bir karşılık ile telâfi edilir. Pozitif hukukçular bunun ancak manen zarara uğrayan kimsede karşıt duygu ve sevinç meydana getirerek, çekilen elem ve ıstırapla orantılı olacak şekilde, öngörülen nakdi bir miktar biçiminde ifa edilen manevi tazminatla mümkün olduğunu savunmaktadırlar. Suç failinin meydana getirdiği acı ve ıstırapı kısmen unutturmaya çalışılabileceği, mağdurun tatmini sağlanarak telafi edilebileceğini söylemişlerdir.²⁷⁷ Bir tazminat ödemeye mahkûm edilme, saldırana verilen bir ceza olmakla birlikte asıl amaç bu değildir. Mağdurun mal varlığında bir artış sağlayarak ve bu yoldan ona sevinç duygusunu yaşatmak, böylece bozulmuş olan huzurun kısmen de olsa yeniden elde edilmesini sağlamak, zarara uğrayan kimsede tatmin duygusu yaratmaktır.²⁷⁸

Borçlar Kanun'un 49. maddesi 3. fıkrasına göre hâkim paranın yanı başında veya para yerine bir başka manevî tazmin şekline karar verebilmektedir. Pozitif hukukta paranın yerine ya da ona ilave olabilecek tazminat şekilleri; cüzi bir meblağ tahsil edilmesi veya mahkeme masraflarının ödetilmesi, mahkeme kararının neşr edilmesi,

²⁷⁶ Oktay, *Kişilik Haklarının Korunması*, 110-113.

²⁷⁷ Gürsoy, "Mali Zarar ve Tazmini", 8.

²⁷⁸ Gürsoy, "Mali Zarar ve Tazmini", 10.

manevi zararı meydana getiren fiilin kınanması, özür dileme gibi gönül onarımında bulunulması, suç failinin tarziye vermesi, sözünü geri alınması, yanlış ithamların düzeltilmesi, mağdura cevap hakkının tanınması şeklinde sıralanmıştır.²⁷⁹

Borçlar Kanunu'nun 47. maddesine göre, manevi tazminatın miktarı hâkimin takdirine aittir. Hâkim, sorumluyu sadece para tazminatına mahkûm edebileceği gibi, onun yanında sözü edilen şekilde diğer tazmin türlerine ya da nakdî bir tazmine hükmetmeden diğer tazmin şekillerine mahkûm edebilir.²⁸⁰

İnsanın şeref ve haysiyetine yapılmış haksız bir fiil devamlı surette bir zede meydana getirmekte ise mahkeme yalnızca para cezasına hükmetmez, meydana gelen zararı yapılacak bir tekzipte sona erdirir. Nitekim basın yoluyla veya sosyal medya platformlarında yapılmış bir saldırı mağdur için sürekli bir incinme meydana getirecek, zaman geçtikçe yeni kimselere ulaşacak ve saldırının etkisi genişlemiş olacaktır. Bu nedenle günümüz hukukunda meydana gelmiş olan saldırı bir tekzip ile sonlandırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada haksızlığın mahkemece tespit edilmesi ve yayınlanması, suç failinin kınanması zararın ortadan kaldırılmasında daha çok işlevsel olacaktır.²⁸¹

1.5.1. Sosyal Medya Düzenlemesi ve Sosyal Medya Yasası

Sosyal medya insanları bağımlılık derecesinde etkileyerek insani ilişkilerini zayıflatmakta, mutsuz ve asosyal bireylerin ortaya çıkmasına neden olmakta, bilhassa aile bağlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca doğruluğu ispatlanmayan haberlerin küresel çapta iletilmesi toplumları yanlış yönlendirmekte, birçok haksızlığın öncüsü olmakta ve hukuki yönden birçok olumsuzluk meydana gelmektedir. Sanal dünya olarak da adlandırılan bu platformlarda, bazen farkında olmadan ciddi suçlar işlenebilmektedir. İnternet ve sosyal medya kullanıcılarının önemli bir kısmı, sanal ortam olması sebebiyle kendilerine ulaşamayacağı zannıyla aralarında husumeti olan kişilere veya hiç tanımadığı ancak fikirlerini beğenmediği kişilere karşı, kimi zaman kendi hesaplarından kimi zaman da oluşturdukları sahte hesaplar üzerinden, serbestçe hakaret, iftira ve tehdit içerikli paylaşımlar yapabilmektedir.

²⁷⁹ Gürsoy, "Mali Zarar ve Tazmini", 32-40.

²⁸⁰ Gürsoy, "Mali Zarar ve Tazmini", 43.

²⁸¹ Gürsoy, "Mali Zarar ve Tazmini", 37-38.

Devletlerin, temel hak ve özgürlüklerin korunması, toplumun refahı, kamu düzeni ve milli güvenliğin sağlanması gibi yükümlülükleri nedeniyle birtakım hukuk kuralları koyma ve uygulama meşruiyeti bulunmaktadır. Özellikle, kişilik haklarının korunması amacıyla, ulusal sınırları aşan, milyonlarca kişi tarafından ulaşılabilen bu teknoloji karşısında etkin bir denetim mekanizması oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Devletin; kişilerin yararı ile toplumun yararı arasında adil bir denge sağlamak amacıyla birtakım kurallar belirleyip uygulaması, ulusal sınırları aşan sosyal ağ sağlayıcıların hak ve görevlerini açıklayan ve eylemlerini düzenleyen hukuk kurallarını koymasına elzemdir.

Avrupa'daki ülkelerin çoğunluğu, Avustralya, ABD, Rusya, Çin gibi ülkeler kendi yasalarına uygun olmayan içerikler sebebiyle sosyal medya platformlarını mesul tutarak gereken yaptırımları öngören düzenlemeler geliştirmişlerdir.²⁸²

Ülkemizde sosyal medyada paylaşılan içerikleri düzenleyen kanun, kamuoyu tarafından da "internet kanunu" olarak bilinen ve 22.05.2007 tarihinde yayınlanan 5651 sayılı "İnternet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanun" dur. 2007 yılından bugüne kadar geçen zaman içerisinde sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ve bu platformlar üzerinden işlenen suçlardaki artış nedeniyle ek düzenleme gerekli olmuş ve 29.07.2020 tarihinde kabul edilen 7253 sayılı kanun ile "İnternet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi" hakkında kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun" 31.07.2020 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanıp yürürlüğe girmiştir.

Kanuna göre sosyal ağ sağlayıcı; sosyal etkileşim maksadıyla kullanıcıların sanal ortamda metin, görüntü, ses gibi muhtevaları oluşturma ve paylaşma imkânı sağlayan gerçek ya da tüzel kişilere verilen isimdir. 7253 Sayılı Kanun ile birlikte sosyal ağ sağlayıcılara Türkiye'de ikamet eden bir temsilci atama ve bildirme, yapılan başvurulara yanıt verme, verilerin Türkiye'de muhafaza edilmesi, rapor verme, erişimin engellenmesi ve içeriğin çıkarılması yükümlülükleri getirilmiştir.²⁸³

²⁸² Hasan Oymak, "7253 Sayılı 'İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Getirdikleri", *Yeni Medya Dergisi* 9 (2020), 130.

²⁸³ Oymak, "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi", 131-132.

Sosyal Ağ Sağlayıcılara yüklenen önemli sorumluluklardan biri olan temsilci atama yükümlülüğüne göre günlük erişimi bir milyondan fazla olan yurtdışı menşeli sosyal ağ sağlayıcı, Türkiye’de en az bir gerçek veya tüzel kişiyi temsilci olarak atamakla mükelleftir. Temsilcinin gerçek kişi olması durumunda T.C. vatandaşı olma zorunluluğu bulunmaktadır.²⁸⁴ Ülkemizde günlük erişimi bir milyonun üzerinde olan Facebook, Twitter ve Instagram gibi mecraların ülkemizde birer temsilci bulundurmaları zorunlu hâle getirilmiştir. Aksi halde sosyal ağ sağlayıcılara iki aşamadan oluşan para cezası, daha sonra reklam yasağı ve daha sonra da iki aşamalı olarak internet trafiği bant genişliğinin daraltılması şeklinde yaptırım süreci bulunmaktadır.

Bu düzenlemeye göre; ilk etapta temsilci belirleme ve bildirme sorumluluğunu yerine getirmeyen sosyal ağ sağlayıcılara, kurum tarafından bildirimde bulunulmakta, bildirim müteakip otuz gün içerisinde yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde sosyal ağ sağlayıcıya on milyon Türk lirası idari para cezası verilmektedir. Temsilci belirleme ve bildirme yükümlülüğünü yerine getirmeyen sosyal ağ sağlayıcılara her bildirim müteakip otuz milyon Türk lirası daha idari para cezası verilmektedir. İleriki aşamada ise ülkemizde yaşayıp vergi mükellefi olan gerçek ve tüzel kişilerin, sorumluluğunu yerine getirmeyen sosyal ağ sağlayıcısına yeni reklam vermesi, herhangi bir sözleşme kurması ve para transferinde bulunması yasaklanmaktadır. Bu kararı takip eden üç ay içinde halen sorumluluğun yerine getirilmemesi durumunda sosyal ağ sağlayıcının internet trafiği bant genişliğinin yüzde elli oranında daraltılması daha sonra da yüzde doksan oranına kadar daraltılması için başvuruda bulunulabilmektedir.

Temsilci belirleme ve bildirme yükümlülüğünü yerine getirildiği takdirde ise; verilen idari para cezalarının sadece dörtte biri tahsil edilmekte, reklam yasağı ortadan kaldırılmakta ve hâkimin vermiş olduğu kararlar hükümsüz kalmaktadır. Ayrıca internet trafiği bant genişliğine yapılan kısıtlamanın sona erdirilmesi için sosyal ağ sağlayıcılara kurum tarafından bildirim yapılmaktadır.

Sosyal medya platformlarında herhangi bir suç işlenmesi durumunda en büyük problem suça yönelik yapılan yargılamada herhangi bir muhatabın bulunmamasıdır. 7253 sayılı Kanun ile birlikte öncelikle yasal bir temsilci belirlenerek yetkili bir muhatap

²⁸⁴ Ebru Koyuncu Sinanlıoğlu, *Sosyal Medya’da Gerçekleşen Kişilik Hakkı İhlalleri ve Korunma Yolları* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 82; 7253 Sayılı Kanun- md. 4/1.

bulunması sorununun aşılması amaçlanmıştır. Böylece gerçek ya da tüzel kişilerin kişilik haklarının ihlal edilmesi halinde mağduriyetlerin önüne geçme konusunda hızlı hareket edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Sosyal ağ sağlayıcının, özel hayatın gizliliğini ihlâlê ilişkin saldırı olduğu gerekçesiyle yapılan başvurulara, 48 saat içinde olumlu yahut gerekçesiyle birlikte olumsuz cevap verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Sosyal ağ sağlayıcının yurtdışı menşeli olması halinde başvuru sosyal ağ sağlayıcının belirlediğı Türkiye temsilcisine yapılabilmektedir. Yapılan başvuruya 48 saat içinde olumlu veya gerekçesiyle birlikte olumsuz cevap vermemesi durumunda yaşanan kişilik hak ihlaline neden olan erişim sağlayıcıya beş milyon TL idari para cezası öngörülmektedir. Hak ihlalinin bulunduğu ve hukuka aykırılığı mahkeme tarafından tespit edilen paylaşımın sosyal ağ sağlayıcısına bildirilmesine rağmen yirmi dört saat içerisinde içeriğı silmemesi ya da erişimini engellememesi durumunda meydana gelen zararın tazmini ile mükellef tutulacaktır.²⁸⁵

Yine Türkiye’deki günlük erişimi bir milyondan fazla olan yurt içi ve yurt dışı menşeli sosyal ağ sağlayıcıların, ülkemizde bu platformları kullanan kimselerin verilerini Türkiye’de muhafaza etme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Sosyal ağ sağlayıcılar, altı aylık aralıklarla Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’na kendisine bildirilen içeriğın silinmesi ya da bu içeriğe erişimin engellenmesi kararlarının uygulanmasına ve kişilerin yapmış olduğu başvurulara ilişkin istatistiksel ve kategorik bilgileri içeren raporları Türkçe hazırlanmış olarak bildirmekle yükümlü tutulmuştur.

Milyonlarca kimsenin kolaylıkla ulaşabildiğı sosyal medya platformlarında kişilik haklarının ihlal edildiğı durumlarda içeriğın silinmesi mümkün ise erişimin engellenmesi yerine içeriğın silinmesi kararının verilmesi sağlanmıştır. Bu kararın içerik sağlayıcılar ve yer sağlayıcılar tarafından en geç dört saat içinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi taktirde adli para cezası verilmektedir. Böylece hak ihlalleri meydana getiren içeriğın tamamen ortadan kaldırılması dolayısıyla içeriğe hileli yollarla dahi olsa erişimin tamamen engellenmesi amaçlanmıştır. İçeriğın çıkarılması talebi, erişimin engellenmesi

²⁸⁵ Oymak, “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi”, 130-132.

kararı verilse dahi bu kararın fiili olarak uygulanamadığı alanlarda etkin bir koruma sağlamaktadır.

Kişilik hakkı ihlal edilen kimselerin unutulma hakkı yani, internette kendi isimleriyle arama yapıldığı zaman ortaya çıkan sonuçlar arasında kendileriyle ilgili bilgi, fotoğraf, belge, video, ses dosyası gibi verilere yer verilmemesini isteme hakkı bulunmaktadır.²⁸⁶

7253 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile birlikte paylaşılmasıyla suç teşkil eden içeriklerin tamamen silinmesi, siteye erişimin engellenmesi ve sayfanın tamamen yayından kaldırılması öngörülmüştür. Daha sonra yürürlüğe giren Sosyal Medya Yasası ile bu konuya ilişkin maddeler düzenlenerek, erişimin engellenmesi ya da sayfanın tamamen yayından kaldırılması yerine yalnızca suç unsurları içeren yayının kaldırılabilmesi öngörülmektedir. Sosyal Medya Yasası’nın bu düzenleme ile amaçladığı husus suçla ilgili olmayan yayınların güvence altına alınmak suretiyle ifade özgürlüğünü ve insanların haber alma hakkını güvence altına almaktır. Yasa ayrıca hak ihlali meydana getiren yayının kaldırılmasına ilişkin sorumluluğun sosyal ağ sağlayıcısında olmadığını, yayının bulunduğu haber kaynağını işleten, sistemlerini sağlayan ve internet aracılığıyla kullanıcıların erişimine sunan ve içeriği üreten kişilerin içeriklerin silinmesi konusunda yükümlü olduğunu belirtmiştir.²⁸⁷

Sosyal medya platformlarında birçok sayfa ve sitede yayınlanan haberler geleneksel basın yayınlarına oranla çok daha hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Basın kartı bulunan-bulunmayan herkes dilediği gibi doğru-yanlış haberleri paylaşabilmektedir. Yalan haberlerin sosyal medya aracılığıyla büyük kitlelere ulaşması birçok hak kaybına sebebiyet vermektedir. Bunun önüne geçmek için “Sosyal Medya Yasası” yürürlüğe konulmuştur. Sosyal Medya Yasası’yla birlikte Basın Kanunu ve Türk Ceza Kanunu’na ek maddeler eklenmiş ve birtakım yeni düzenlemeler yapılmıştır. Böylece internet üzerinden haber nitelikli paylaşımların ve sosyal medyada yayınlanan yanıltıcı bilgilerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yasaya göre insanlara yanıltıcı bilgiler sunulması Türk

²⁸⁶ Oymak, “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi”, 132-133.

²⁸⁷ Sinan Eroğlu, “Sosyal Medya Yasası” (2023).

Ceza Kanunu'na eklenen madde ile suç kapsamına alınmış olup, yasaya aykırı bir fiilde bulunanlar için 1 yıldan 3 yılı kadar hapis cezası öngörülmektedir. Ancak internet ortamında paylaşılan haberlerin yalan olduğunun tespit edilmesi halinde, yayın kuruluşu tarafından haber içeriğinin kaldırdığı durumlarda ise 24 saati yayın sitesinin ana sayfasında olmak üzere, bir hafta boyunca düzeltme yazısına yer verileceğine hükmedilmiştir.²⁸⁸

Sosyal Medya Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte halkı yanıltıcı bilgileri alenen yaymak suç kapsamına alınmıştır. Buna göre; yayınlanan haberin gerçeğe aykırı olması, ülke güvenliği ve kamu sağlığını tehdit etmesi, halkı korku, panik ve endişeye sevk etmesi, kamu barışını ve düzenini bozması ve bu yayınların aleni olması durumunda sorumlu kişiye 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası öngörülebilecektir. Yayın içeriğinin başka bir suç oluşturması halinde, TCK'nın ilgili maddelerine göre hüküm verilmektedir.

Sosyal Medya Yasası internet haber içeriği açısından zarar gören kimselerin haklarının korunmasına ilişkin düzenlemeler barındırmaktadır. Buna göre mağdur olan kişi, haberin yanıltıcı olduğuna ilişkin yazdığı düzeltme yazısını haberden sorumlu olan yayın müdürüne gönderdiği taktirde, yayın müdürünün içerik üzerinde herhangi bir değişiklik yapmaksızın, yanıltıcı olan haber içeriğinde kullanılan yazı puntolarıyla, internet sitesinde paylaşma yükümlülüğü bulunmaktadır. Yayınlanan içerikle ilgili zarar gören kişi yasal başvurularını yapması, yetkili mahkemenin yayının kaldırılmasına ilişkin karar vermesi halinde, içerik derhal yayından kaldırılmalıdır. Aynı konuda başka yayınların paylaşılması halinde, her bir yayın içeriğine ayrı hükümlerin verilmesine gerek olmadan, daha önce verilen karar hükümleri geçerlidir.²⁸⁹

1.6.Sosyal Medya Platformlarının Almış Olduğu Önlemler Bakımından Kişilik Haklarının Korunması

Sosyal medya konusunda evrensel bir denetim mekanizması bulunmamakla birlikte genel olarak ülkeler, yasalar ve kanunlar koyarak kendi yasal düzenlemelerini oluştururken, sosyal medya şirketleri de kendi platformlarına ilişkin denetimleri yaptıklarını beyan etmektedirler. Örneğin YouTube, “uygunsuz içeriklerin” silinmesine

²⁸⁸ Eroğlu, “Sosyal Medya Yasası” (2023).

²⁸⁹ Eroğlu, “Sosyal Medya Yasası” (2023).

ilişkin verileri içeren şeffaflık raporunu düzenli periyodlarla açıklamaktadır. YouTube, 2019 Temmuz ile Eylül arası dönemde 8,8 milyon videoyu platformundan sildiğini ve bunların %93'ünün oluşturulan algoritmalar ile konulan filtreler tarafından otomatik olarak çıkarıldığını bildirmiştir. Dünya genelinde zararlı içeriklerin takibini yapmak maksadıyla on binlerce kişiyi çalıştıran YouTube ayrıca, üç milyondan fazla kanalı, yüzlerce milyon sakıncalı yorumu sildiğini açıklamıştır. Aynı şekilde, Instagram ve WhatsApp'ı da bünyesinde bulunduran Facebook, BBC'ye yaptığı açıklamada, siber güvenlik konusunda otuz beş bin kişilik ekibinin bulunduğunu bildirmiş, 2019 Temmuz ile Eylül arası dönemde 30 milyondan fazla paylaşım konusunda harekete geçtiğini ve bu %98'inin kullanıcıların bildiri ve şikayetlerinden önce, kendi oluşturdukları algoritmalar ve konulan filtreler tarafından tespit edildiğini belirtmiştir.²⁹⁰

1.7. İslam Hukuku Bakımından Kişilik Haklarının Korunması

İnsanın dünya ve ahiret hayatını ilahi ölçülere göre düzenlemeyi amaçlayan İslam dini, şahsiyet haklarını ve hürriyetlerini garanti altına almıştır. Dünyada yapılan zerre miktarı bir şeyin mutlaka hesabının sorulacağını²⁹¹ üzerinde durmuş, güçlü bir ahiret inancının oluşturulması ve insanların ahlaki faziletlerle kuşatılması için çabalamıştır. Pozitif hukuk sistemleri zarara engel olabilmek için yalnızca maddi ve dünyevi yaptırımlar ortaya koyarken; İslam hukuku, bu yaptırımlara ek olarak manevi ve uhrevi yaptırımları da ortaya koymuştur.

İslam hukukunda hak ve hürriyetlerin korunması için çeşitli yaptırımlar ortaya konularak hak sahibinin her türlü saldırıya karşı korunması amaçlanmıştır. Dinimiz, kişilik haklarına hürmet edilmesini birtakım emir ve nehiylerle farz kılmıştır. Şayet verilen zarar bir hakkın kullanılması, hak sahibinin izni, yetkili bir makamın verdiği yetki, zaruret hali veya meşru müdafaa olmaksızın meydana gelmiş ise bu durumda zararın giderilmesi elzemdir.²⁹² İslam dini bütün haklara saldırıyı yasaklamakta, aksi taktirde saldırgana çeşitli cezalar öngörmekte ve ortaya konulan zararı tazmin ettirmektedir.

²⁹⁰ Oymak, "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi", 136.

²⁹¹ Ez-Zilzâl, 99/8-9.

²⁹² Benli, *Manevi Tazminat*, 48-54.

Kur'an'ın ve peygamberin gönderiliş amacı insanların hem dünya hem de ahiret mutluluğunu sağlamaktır. İnsanın hayatını ilahi ölçülere göre düzenleyip her iki alem için de mutluluğunu sağlamaktır. Dolayısıyla insana tanınan haklarının korunmasını Kur'an ve Sünnet garanti altına almıştır.

İşlenen suçlara, meydana getirilen zararlara herhangi bir ceza veya tazminat verilmeyecek olursa yeryüzünde fesat yaygınlaşır adaletsizlik hâkim olur, hak ve hukuka riayet edilmez. Böylece toplumun huzuru bozulur ve insanlar hem madden hem de manen perişan olurlar. Bu sebeple amacı insanların hem dünya hem de ahiret mutluluğu olan İslam dininin maddi veya manevi zarara göz yumması düşünülemez.

Birinci bölümde zikrettiğimiz kişilik hakları ve özgürlüklerinin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim ve peygamberin sünnetidir. Şayet naslarda açıkça belirtilmeyen konularda ise icma ve kıyas bu konular için kaynaklık teşkil etmiştir. İstihsan, ıstıslah, örf gibi fer'i kaynaklardan da kişilik haklarının tespiti ve korunması yönüyle yararlanılabilir.²⁹³

Peygamberin “Başkasına zarar vermek ve zarara zararla mukabelede bulunmak yoktur.”²⁹⁴ hadisinden, “Zarar ve mukabele bizzarar yoktur.”²⁹⁵, “Zararlar izale olunur.”²⁹⁶, “Bir zarar kendi misliyle izale olunmaz.”²⁹⁷, “Zarar-ı ammı def için zarar-ı has iltizam olunur.”²⁹⁸, “Zarar-ı eşed zarar-ı ehaf ile izale olunur.”²⁹⁹ külli kaidelerinden de anlaşılacağı üzere maddi veya manevi bir zarar öylece bırakılmamış, insanların maddi ve manevi hakları korunmuştur. Nitekim İslâm Hukukunda her zararın kendine mahsus, adaletle tazmin ve tamir edilmesi önemli bir esastır.

Sosyal medya platformlarının doğası gereği kişinin bedeni üzerindeki haklara saldırıların yapılması mümkün olmamaktadır. Öte yandan sosyal medya platformlarındaki güvenlik açıkları ve işlenen bilişim suçları nedeniyle kişinin malvarlığı

²⁹³ Benli, *Manevi Tazminat*, 137.

²⁹⁴ Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), 5, (327); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981) "Ahkâm", 17.

²⁹⁵ Ali Haydar, *Mecelle*, 1: 73.

²⁹⁶ Ali Haydar, *Mecelle*, 1: 75.

²⁹⁷ Ali Haydar, *Mecelle*, 1: 81.

²⁹⁸ Ali Haydar, *Mecelle*, 1: 83.

²⁹⁹ Ali Haydar, *Mecelle*, 1/84.

üzerindeki haklarına saldırılar yapılabilmekte ve insanlar maddi zarara uğratılabilmektedir. Kimi zaman insanların malları çalınırken kimi zaman kişinin mesleki onuru zedelenmekte, mesleki sırları ifşa edilebilmektedir. Ancak kişilik hakları bakımından sosyal medya platformlarında yapılan en fazla saldırı, kişinin manevî varlığı üzerindeki haklarına yapılmaktadır. Bu saldırılar sosyal medya platformlarında paylaşılan içerikler, yaşanan güvenlik problemleri, işlenen bilişim suçları yollarıyla meydana gelebilmektedir.

Gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamlar aracılığıyla kişinin malvarlığı ve manevi varlığı üzerinde meydana getirilmiş zararların tazmin edilmesi elzemdir. Malda noksanlaşma, menfaatinde eksilme, bazı özelliklerinin ifsat edilmesi şeklinde maddi anlamda verilen zararın mal misli ise misline, kıyemi ise kıymetini vererek zarar telafi edilmelidir. Sosyal platformlarda en fazla ihlal edilen manevi varlığı üzerindeki hakların tazmini detaylı biçimde açıklanacaktır.

Pozitif hukukun maddi ve manevi zarar şeklindeki ayrımı kavramsal olarak klasik dönem İslam hukukçuları tarafından kullanılmamıştır. Manevi zarara ve yaptırımlarına kitaplarında yer verseler de “manevi zarar” şeklinde bir kavram kullanmamış, daha çok genel değerlendirmelerde bulunmuşlardır.³⁰⁰ Pozitif hukukta maddi ve manevi zarar şeklinde bir ayrım yapılması neticesinde çağdaş İslam hukukçularını bu kavramları İslam Hukuku esasları açısından incelemeye sevk etmiştir. Nitekim Ali Hafif manevi zararı; “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunmak, kişilere sövmek, bedeni acı verecek bir davranışta bulunmak veya iz bırakmayacak şekilde vurarak duygularını rencide etmek, karşıdakini aşağılayıp, tahkir etmek, karşılıklı ilişkilerde sıkıntı verip, zorluk çıkarmak ve benzeri davranışlarla, insanın şerefine ve namusuna söz ya da fiile ceza vermektir.”³⁰¹ şeklinde tanımlamıştır. Yine Vehbe Zuhayli “Kişinin bedenine yönelik bir saldırı neticesinde vücudunda meydana gelen çirkinleşmeden dolayı duyulan üzüntü ve keder ile onun şerefine, itibarına, ırzına ve duygularına yönelik bir saldırıdan dolayı çekilen ruhi elem ve üzüntüdür.”³⁰² tanımıyla manevi zararın içeriğini açıklamıştır.

³⁰⁰ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/800.

³⁰¹ Ali el-Hafif, *ed-Damân fî'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Bulak: el-Matbaatü'l-Fenniyye, 1971), 1/55.

³⁰² Vehbe Zuhayli, *Nazariyatü'd-Damân* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1982), 53.

Manevi zarara sebep olan durumlar birinci bölümde açıklanmıştır. Taciz, sözlü ve yazılı sataşma ırza yönelik zararlara; bir kimse hakkında asılsız dedikodular çıkarmak, yaymak, iftira etmek, ticari itibarını zedelemek ve bununla alakalı sosyal medya gibi platformlarda yazılı ve sözlü beyanlarda bulunmak, zina iftirasında bulunmak ise şeref ve haysiyete yönelik ihlallere örnek verilebilir. Şüphesiz bir kimsenin şeref ve itibarına yönelik en ağır suç zina isnadı ve iftirasıdır. Bu hususta Nur suresi 4 ayette Kur'an'ın hükmü açıktır. “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin işte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir”.³⁰³ Müfteriye Kur'an seksen değnek vurulması şeklinde ceza vermiştir. Ayrıca böyle bir iftirada bulunan kişinin şahitliğinin kabul edilmemesi, fasık sayılması şeklinde manevi bir yaptırım uygulamıştır. Böylece zina isnadında bulunanların toplum nezdindeki güvenilirliği ve itibarı zayıflamıştır. Yine “İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mümin kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lanetlenmiştir. İşlemiş oldukları günahtan dolayı dillerinin, ellerinin ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlik edecekleri günde onlara çok büyük bir azap vardır.”³⁰⁴ ayetleri ise müfterinin karşılaşacağı uhrevi cezayı vurgulamaktadır.

Bir kimsenin toplum nezdindeki konumunu, şeref ve haysiyetini zedeleyen her türlü davranışta manevi zarar söz konusudur. Bir kimseye hoşlarına gitmeyecek lakaplar takması alay etmesi el ve dil kaş ve göz işaretleri ile karalaması,³⁰⁵ ırkı ve rengi nedeni ile aşağılaması şeref ve itibarını zedeleyen davranışlardandır. Ayrıca birine iftira etme, çirkin söz söyleme, tehdit etme, dövme, yüz kızartıcı bir suç isnat etme veya ithamda bulunma şeklinde toplum nezdinde güvenilirliğini ve itibarını sarsma, küçük düşürme, inancına hakaret etme gibi her türlü davranış manevi zarar kapsamında ele alınmaktadır.³⁰⁶

Mezhep imamları mağdurun maruz kaldığı haksız fiil neticesinde uğradığı manevi acı ve ıstıraplar nedeniyle ortaya çıkan manevi zararı tazir yoluyla telafi edilmesi konusunda ittifak etmişlerdir.³⁰⁷ Ancak manevi zararı neyin meydana getireceği

³⁰³ en-Nûr 23/4.

³⁰⁴ en-Nûr 23/23-24.

³⁰⁵ el-Hücurât 49/11.

³⁰⁶ Ercan Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007), 132.

³⁰⁷ Vehbe Zuhayli, *Fıhku'l-İslâmî ve Edilletuh* (Dimeşk: Daru'l-Fikr, 1985), 197.

konusunda ihtilaf etmişlerdir.³⁰⁸ Nitekim manen zarar verebilecek söz fiil ve davranışların zaman, mekân ve örf'e göre değişiklik gösterebileceği aşıkardır.

Kur'an-ı Kerim ve sünnette manevi zararlara yol açan kimselere genelde uhrevi cezalar tayin edilmiştir. Bu zararların giderilebilmesi için suçluların cezalandırılması tazir yoluyla yapılmıştır. Bu nedenle İslam hukukunda manevi tazminat hem ceza hukukunun hem de borçlar hukuku içerisinde yer almıştır.³⁰⁹

Ömer Nasuhi Bilmen manevi zararı başlıca tazmin yollarını “manevi zararların maddi bedelle karşılanması, saldırganı tedip ile zarara uğrayanın tatmin etmeye çalışılması, saldırganın tazir edilerek kınanması (takbih), haksızlığın teşhir edilmesi, zarara uğrayana cevap hakkı tanınması şeklinde sıralamıştır.³¹⁰ Çalışmamızda kişilik haklarının korunmasına yönelik müeyyideler, “tazir edilmek suretiyle manevi tazminat” ile “malî bir bedel ödetmek suretiyle manevi tazminat” şeklinde iki başlıkta ele alınmıştır.

1.7.1. Tazir Edilmek Suretiyle Manevi Tazminat

“Tazir sözlükte; engellemek, tedip etmek, çevirmek, tahkir etmek desteklemek, saygı göstermek anlamlarına gelir.³¹¹ Fıkıh terimi olarak ise had ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası olmayan suçlarda verilecek ve miktarı yönetici veya hâkime bırakılmış cezalardır.”³¹² Yani “hakkında muayyen bir ceza, bir şer' i hadd bulunmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek cezalardır”.³¹³

Kişilerin canlarına, beden bütünlüğüne, namus, şeref ve itibarlarına ve diğer kişilik haklarına yönelik suçlardan doğan zararlar kisas, diyet, had, kefarete ve tazir cezaları ile ortadan kaldırılması yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. İslam hukukunda suç sayılan fiillerin ve bunlara verilecek cezaları nasırlar ile belirlemiştir. Nitekim şeref ve itibara karşı işlenen kazf suçu buna örnek verilebilir. Ancak suç sayılıp bir ceza öngörülmeven durumlarda ise hâkime takdir yetkisi verilmiş bu suçlar tazir cezası kapsamında yer almıştır.³¹⁴

³⁰⁸ Benli, *Manevi Tazminat*, 60.

³⁰⁹ Benli, *Manevi Tazminat*, 76.

³¹⁰ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/801.

³¹¹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 4/562; Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 3/305.

³¹² Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 3/305; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/141 .

³¹³ Serahsi, *el-Mebsut*, 24/36.

³¹⁴ Tuncay Başoğlu, “Ta’zir”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), 40/198.

Tazir kapsamında yer alan cezalar; Allah hakları ve kul haklarının korumayı, kötülüklerin yaygınlaşmasını engellemeyi, kişilere ve topluma zarar verilmesini önlemeyi, suçluyu tedip ve ıslah etmeyi amaçlamaktadır. Manevi zarar sonucunda verilen tazir cezalar ile yine suçlar önlenmeye, mağdurun şeref ve haysiyeti tamir edilmeye, mânen duyulan acılar dindirilmeye, toplumun ahlakı temin edilmeye çalışılmaktadır.³¹⁵

Fıkıh kaynaklarında tazirle cezalandırma başlıca yolları; dayak (celde), hapis, hakimin suçluya asık surat göstermesi, suçluyu azarlaması (tevbih), kulağını çekmesi, sürgün, saçlarını tıraş ettirmesi, yüzünü siyaha boyadıktan sonra eşeğe ters bindirerek halk arasında dolaştırması (teşhir), ensesini tokat vurması, memuriyetten azletmesi, ölmeyecek şekilde asması, halkın suçlu ile ilişkilerini keserek yalnız bırakılması (hecr), suçlunun bazı haklardan mahrum bırakılması, suç aletlerinin ve haram olan işin ortadan kaldırılması (izale), para cezası³¹⁶ şeklinde sıralanmıştır.

Manevi zararın tazmini için belirlenecek ceza hâkimin takdirine bırakılmıştır.³¹⁷ Hâkim tazir cezasını takdir ederken belli ölçü ve şartlara göre içtihat yapmalıdır. Suçun işlenme biçimini, suçlunun ve mağdurun durumunu, zaman ve şartları dikkate alarak en uygun içtihadı yapmalıdır. Yine hâkimin takdiri suçluyu ıslah etmeye, suçları önlemeye, alıkoymaya, adalet duygusunu sağlamlaştırmaya, ahlaki dengelerin ihlal edilmemesini sağlamaya yönelik olmalıdır.³¹⁸

Pozitif hukukta da manevi tazminatın asıl şekli nakdi tazminat olmakla birlikte hâkim onun yerine veya ona ilaveten başka bir tazmin şekline de hükmedebilir. Borçlar Kanunu'nun 49. maddesinin 3 fıkrasında "Hâkim bu tazminatın ödenmesi yerine diğer bir tazmin sureti ikame veya ilave edebileceği gibi tecavüzü kınayan bir karar vermekle yetinebilir ve bu kararın basın yoluyla ilanına da hükmedebilir." denilmektedir.

Kanunun bu maddesi İslam hukukundaki tazir mantığı ile uyumaktadır. Nitekim tazir suçluya verilen bir ceza, suçun işlenmemesi için alınan bir önlem ve başkaları adına da suçu işleme noktasında caydırıcı olmak üzere hâkimin takdir ettiği bir ceza türüdür.

³¹⁵ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/801.

³¹⁶ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslami*, 7/198.

³¹⁷ Sirâc, *Damanü'l-Udvan fi'l-Fıkhi'l-İslami*, 1/326.

³¹⁸ Suphi b. Muhammed Recep Mahmasanî, *en-Nazariyyetü'l-Âmmeti li'l-Mücebâtı ve'l Ukûd fi's-Şerîati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Daru'l-İlim li'l-Melâyîn, 1983), 131-132.

1.7.1.1.Suçlunun Te'dip Edilmesi

İnsanın şeref ve haysiyetinin rencide edilmesi, itibarının zedelenmesi kısaca manevi bütünlüğüne yapılmış olan haksız fiilden dolayı suçluyu alıkoymak (zehr), eğitmek ve terbiye etmek (te'dip) gibi tazir türünden cezalar ile tecziye edilebileceği zikredilmektedir.³¹⁹

Her insanın şeref ve haysiyeti ile yaşama hakkı vardır. Bir kimsenin başkasına hakaret içerikli söz söylemesi veya insanın şahsi sırlarını araştırarak özel hayatının gizliliğini ihlal etmesi, insanlara kötü lakaplar takarak gıybetini yaparak toplumdaki itibarını zedelemesi ayet ve hadislerle yasaklanmıştır. Ancak dünyevi bir cezai yaptırımdan söz edilmemiştir. İslam hukukunda suç failinin durumu, suçun ağırlığı, toplumsal yarar ve zararlar göz önünde bulundurularak tazir limitleri içerisinde uygun bir ceza verilmek üzere hâkimin takdirine bırakılmıştır.³²⁰

Kazf suçu şüphesiz namus ve şerefe karşı yapılmış olan en büyük ihlaldir. Şüphesiz ki iffetli bir kimse böyle bir iftiraya maruz kaldığı için derin bir üzüntü yaşayacak, şerefi ve itibarı zedelenek ve toplum içerisinde, yapılan iftiraya paralel olarak damgalanmasına sebebiyet verecektir. Bu durum o kimseyi töhmet altında bırakacağı için sosyal hayatından ticari hayatına kadar birçok sahada mağdur edecektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de hadd-i kazf için seksen celde gibi maddi; müfterinin şahitliğinin kabul edilmemesi ve fasık sayılması gibi itibara yönelik manevi bir ceza öngörülmüştür.³²¹

İslam hukukunda kazf haddi dışındaki, nispeten daha hafif kalan suçlarda mağdurun talebi ile birlikte suçlu hapis, darp, tekdir ve tevbih ile uslandırılmaya çalışılır.³²² Bir kimsenin şeref ve haysiyetini zedeleyecek biçimde hakaret etme, sövme, iftirada bulunma, kötü lakaplar takma, gıybetini yapma, mahremiyet alanlarına girerek özel hayatı ihlal etme gibi durumlarda bu cezalar, suçluya müstahak olacaktır. Mağdurun mahkemeye müracaatı durumunda hâkim; suçun ağırlığını, suçlunun durumunu, toplumsal yararı da göz önünde bulundurarak tazir kapsamında bir ceza öngörür. Bu

³¹⁹ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/806.

³²⁰ Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*, 205.

³²¹ En-Nûr Suresi 24/4.

³²² Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/808.

cezalar dayak, hapis, kulak çekme, sürgün, ensesine tokat atma memuriyetten azletme, birtakım haklardan mahrum bırakma şeklinde verilebilmektedir.³²³

1.7.1.2.Suçlunun Teşhir Edilmesi

İslâm hukukçuları mağdur için bir tazmin ve tamir vesilesi, suçlu için de bir ceza olarak hâkimin, suç failini teşhir ederek ve suçu ilan ederek tazir kararı verebileceğini ifade etmişlerdir.³²⁴ Şeref ve itibarı zedelenen mağdurun haksız yere hakarete uğradığı, hakaret edenin de suçlu olduğu mahkeme kararıyla teşhir ve ilan edilmesi şüphesiz mağdura büyük bir tatmin duygusu verecektir. Bu cihetle amacına hizmet eden bir manevi tazminat türüdür.

Bir kimseye iftira atarak halkın nezdinde itibarının zedelenmesine sebebiyet veren kimselerin toplum tarafından yalancı olduklarının ve ortada bir iftira söz konusu olduğunun bilinmesi fertlere de topluma da yarar sağlayacaktır. Nitekim bu kimselerin toplum içinde dolaştırarak teşhir edilebileceği gibi saçları tıraş da edilebilir. Eski uygulamalarda suçlu kimse yüzü siyaha boyanmış biçimde bir eşeğe ters bindirilmiş ve yaptığı suç söylenerek halkın arasında dolaştırılmıştır.³²⁵ Böylece haklı ve haksızın ortaya çıkarılması ile mağdurun manen gördüğü zarar tamir edilmiş ve suçlu cezalandırılmıştır. Ayrıca suçlunun teşhiri ve suçun ilanı, cezanın infaz edildiğini görenler için bir ibret ve caydırıcı özellik taşımaktadır.

Bir manevi tazminat türü olarak addedilen suçlunun teşhiri ve suçun ilanı; suçlunun cezalandırılmasına ve mağdurun manen gördüğü zararın tatmin edilmesine yönelik olmalıdır. Nitekim gelişen teknolojiyle teşhir ve ilan biçiminin farklılık göstermesi kaçınılmazdır. Gazete, dergi, broşür gibi herhangi bir yazılı basın, radyo, televizyon ve internet yoluyla suçluların teşhir edilmeleri -hele ki bilginin çok hızlı bir şekilde oldukça geniş kitlelere yayıldığı günümüzde- toplumun bilgilendirilmesi ve mağdurun tatmini noktasında etkili bir metot olacaktır.

Sosyal medya platformlarında yaşanan kişilik hak ihlalleri neticesinde suçlunun ve suçun teşhir edilmesi önem arz etmektedir. Geniş kitlelere çok hızlı bir şekilde yayılan ve zahmetsizce ulaşılan paylaşımlarla kişilik haklarına saldırılar meydana gelmektedir. Aynı

³²³ Benli, *Manevi Tazminat*, 295-296.

³²⁴ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/808-809.

³²⁵ Benli, *Manevi Tazminat*, 296.

hızla ve zahmetsizce hak ihlali meydana getiren hesabın teşhir edilmesi ve suçun ilan edilmesi toplumsal yarar sağlayacaktır. Kanaatimizce suçlu kimsenin sosyal medya platformlarına erişiminin kısıtlanması ve profilinin karartılarak hak ihlali meydana getirdiğini işaret edercesine teşhir edilmesi gerekmektedir.

1.7.1.3. Suçlunun Kınanması

Şeref ve itibara yapılan haksız bir fiil neticesinde ortaya çıkan manevi bir zararın tamiri için mahkeme tarafından verilen kınama kararı da manevi tazminattan sayılmıştır.³²⁶ Şeref ve itibara karşı yapılmış olan haksız fiil neticesinde hâkim suçlu için azarlama, yapılan fiilin ahlaka aykırı olduğunu belirterek suçluyu uyarma ve yapılan fiili ayıplayarak kınama kararı verebilmektedir. Şüphesiz bu muamele manevi zarara uğrayanın gönlünü tamire hizmet etmektedir.

Peygamber Efendimiz; annesi siyah olduğu için bir sahabiye “siyah kadının oğlu” diyen Ebu Zerr el-Gıffari’ye “Ey Eba Zer! Onu annesi ile mi ayıplıyorsun? Sen kendisinde cahiliye adetinin etkisi bulunan bir kimsesin!” diyerek kendisini uyarmış ve yapılan hakareti kınamıştır.³²⁷

Suçlunun kınanması şeklinde hükmedilen tazir cezaları; hâkimin suçludan yüzünü çevirmesi, suçlunun yüzüne sertçe bakması, mahkeme huzurunda suçluyu sert ifadelerle azarlaması ve uyarması şeklinde yapılabilmektedir.³²⁸ Kınama cezasının daha etkili olabilmesi için bu karar, mahkemede açıkça okunabilir. Ayrıca basın-yayın yoluyla da ilan edilebilir.³²⁹ Sosyal medya platformlarında yüksek takipçisi bulunan resmi sayfalarda yapılan hak ihlalin kamuoyuna duyurulması sağlanabilir ve suçlunun kınandığı paylaşımlar yayınlanabilir.

1.7.1.4. Mağdura Cevap Hakkının Tanınması

İslam dini, mağdura suç failinin yapmış olduğu hakaret veya iftiraya karşı cevap verebilme hakkı tanımıştır. Bu hak insanların kişilik hakkının korunmasına ve nefsinin müdafaa etmesine yönelik olup bir tür manevi tazminat şekli olarak kabul edilmektedir.³³⁰

³²⁶ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/808.

³²⁷ Buhârî, "Edep", 22; Ebû Dâvud, "Edep", 124.

³²⁸ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslami*, 7/197.

³²⁹ Saymen, *Manevi Zarar ve Tazmini Sureti*, 208.

³³⁰ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/809.

Manevi bir tazminat türü olarak cevap hakkı naslar tarafından desteklenmiştir. Nitekim Bakara suresinde “Kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırısının dengiyle siz de ona saldırın (fakat ileri gitmeyin). Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”³³¹ buyrulurak aşırıya gitmeden suç failinin yapmış olduğu saldırıya denk bir cevap verilebileceği ifade edilmiştir. Yine “Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allah’a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.”³³² buyrulurak cevap hakkı tanındığı halde affetmenin dinen daha güzel olacağı belirtilmiştir. İslam hukukunda cevap hakkının bir ruhsat olduğu anlaşılmaktadır. Kötü bir söze bilmukabele cevap verilmemesi, intikam yolunun tercih edilmemesi ise azimet olup af yolun tercihi özendirilmiştir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte insanların şeref ve haysiyetine yönelik fiil ve sözler farklı mecralarda -basın yayın organları, internet, sosyal medya platformları gibi- sözlü veya yazılı olarak yapılabilmektedir. Zarar gören kişi, şayet zarar basın yayın yoluyla yapılmış olsa bile aynı yayın yoluyla cevap verebilmekte, aynı basın-yayın organıyla, aynı puntolarla cevap yazmayı talep edebilmektedir.³³³ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de verilen zarar oranında, ona denk bir karşılık verileceği aşırılığa gidilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Yine sosyal medyada yoluyla meydana gelmiş kişilik hak ihlaline mukabil mağdurun aynı platform yoluyla cevap hakkı bulunmalıdır. Bazı profiller daha fazla takipçi barındırdığı için geniş kitlelere ulaşabilirken mağdurun cevap vereceği profil aynı etki alanına sahip olmayabilir. Bu durumda mağdurun cevap niteliğindeki paylaşımının aynı kitle tarafından görüntülenmesinin sağlanması gerekmektedir.

1.7.2. Mali Bir Bedel Ödetmek Suretiyle Manevi Tazminat

İslam hukukunda genel kabule göre manevi zarar meydana getiren hadiselerin mali bir bedelle ödenmesi suç ile ceza arasında denklik ilkesi nedeniyle genel anlamda kabul edilmemiştir. Ancak manevi zararın suç failinden mal alınmak sureti ile yapılacak olan manevi tazminatı bazı meselelerle sınırlandırılmıştır. Özellikle maddi zararlarla birlikte meydana gelen manevi zararlar konusunda, manevi zararın mal ile tazmin edilmesini kabul etmişlerdir. Bunlar; bir kimsenin haksız yere öldürülmesi ile maktulün ailesine,

³³¹ el-Bakara 2/194.

³³² eş-Şûrâ 42/40.

³³³ Benli, *Manevi Tazminat*, 301.

maktulün ölümüyle yaşayacakları maddi kayıpla birlikte duyduğu acı ve üzüntülerin manevi tazminatı şeklinde ödenecek olan diyet, ölüm meydana gelmeksizin bir kimsenin bedenine karşı yapılan müessir fiil neticesinde meydana gelen sabit iz bırakan yaralanmalar karşılığında ödenecek olan erş-i mukadder, ayrıca nişanın bozulması ile kız tarafına verilen mut'a mağdurun çekmiş olduğu acı ve ıstıraplar karşılığında verilen manevi tazminat olarak değerlendirilebilir.³³⁴ Ancak yarası iyileşip kapanmış ve herhangi bir iz almamış olan yaralamalar ve bir kimseye acı, elem ve ıstırapların ruhunda meydana getirdiği zararlar için manevi tazminat verilir verilemeyeceği tartışılmıştır. Nitekim Ebu Hanife'ye göre bir organın veya melekenin telef olmasına yol açmış bir müessir fiil karşılığında erş-i mukadder; herhangi bir telef söz konusu olmayıp yalnızca estetik kusur meydana getirmiş ise hükümet'ül-adl ismi altında mali bir bedel olarak tazmin edilir. Aksi takdirde çekilen acı ve ıstırapların tazmine konu olmayacağı görüşündedirler.³³⁵

İmam Muhammed'in yaraların tamamen iyileşmesi durumunda mağdura doktor ücreti ve diğer tedavi masraflarının fail tarafından karşılanması görüşü ile Ebu Yusuf'un yara tamamen iyileşse bile mağdurun çektiği acı ve ıstıraplar dikkate alınarak kendisine hükümetü'l-elem adı altında hâkimin takdir ettiği mali bir bedel ödetileceği görüşü,³³⁶ manevi zararın mali şekilde tazmin edilmesini savunan hukukçulara dayanak olmuştur.³³⁷

Bir kimsenin manevi varlığı üzerindeki kişilik haklarına yapılmış olan bir saldırı neticesinde manevi zarara uğrayan kimseye maddi bir bedel ödenip ödenmeyeceği hususu hukukçular arasında tartışma konusu olmuştur. Manen yaşanan zararları mala yönelik bir zarar olarak değerlendirmeyen hukukçular manevi zararın mal ile tazmin edilemeyeceğini savunmuştur. Bir kısım hukukçular ise manevi zarara uğrayanın yaşamış olduğu acı ve ıstırapların ancak maddi bir bedel verilerek tazmin ve tatmin edilebileceği görüşündedirler. Bu hukukçular manevi zarara karşılık mağdura manevi tazminat adıyla mali bir bedel ödenmesini uygun görmüşlerdir.

Manevi zararın mali bir bedel ödetmek suretiyle tazmin edilebileceği görüşündeki İslam hukukçularına göre manen zarar gören bir kimsenin hakkının, değeri bulunan mal

³³⁴ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8/802.

³³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/82.

³³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 26: 82.

³³⁷ Yunus Araz, "İslam Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/5 (2016), 138.

ve menfaatlerin ihlal edilmesine kıyasen mağdura mali bir bedelin ödenebileceğini, bunun İslam'ın temel prensipleri ile çelişmeyeceğini söylemişlerdir. “Zarar bi'l kaderi'l imkân izale olunur.”³³⁸ temel prensibi ile bu görüş örtüşmektedir.

Günümüz İslam hukukçularının çoğunluğu mali bir bedel alınmak suretiyle taziri kabul etmişlerdir. Buna delil olarak da klasik İslam hukuku kaynaklarındaki cismani-bedeni zararlar sonucu ortaya çıkan yaralanmalar nedeniyle duyulan elem, acı ve ıstıraplar karşılığında verdikleri mali tazir kararını göstermişlerdir.

Manevi bir zarardan dolayı mağdura ödenecek mali bir bedelin ileride oluşabilecek husumete engel olacağı, şahsi intikam hırsını ortadan kaldıracığı, mağduru çektiği üzüntü, elem ve ıstırapların karşılığında mali bir bedel ile tatmin edeceği, suç failinin tedip edilmesini sağlayacağı ve suç failini benzeri suçlar işlemekten alıkoyacağı öngörülebilir. Böylece toplumda barış, güven ve istikrar sağlanmış olacaktır.³³⁹

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye mali tazir cezalarını ısrarla savunmuş, Peygamber'in sünnetinden ve sahabenin tatbikatından deliller getirmiş ve mali tazir cezalarının İslam'ın ilk yıllarında var olduğu ve daha sonra neshedildiği iddialarına cevap vermişlerdir.³⁴⁰

Manevi zararın maddi bir bedel ile tazmin edilebileceğini savunan hukukçular, Ebû Yusuf'un mal almak suretiyle bir kimsenin tazir edilebileceği görüşünden hareket etmişlerdir. Ebû Yusuf'a göre suç failinden mal alınır, hâkim bu malı bir müddet yanında tuttukten sonra şayet suçlu tövbe edip durumunu düzeltirse malı kendisine iade edilir. Şayet halinin düzelmesinden ümit kesilirse hâkim alınan malı uygun gördüğü bir yere sarf eder.³⁴¹

Ebû Yusuf'un bu görüşü manevi tazminata dayanak oluşturmuştur. Ancak günümüzde uygulanan, suç failinden alınıp mağdura verilen manevi tazminatın meşru olabileceğine dair bir açıklık yoktur. Bununla birlikte İslam hukukçularından hiçbirisi, suçludan mali tazir adıyla alınan paranın beytülmale verileceğini söylememiştir.

³³⁸ Mecelle md. 87.

³³⁹ Ercan Eser, *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007), 195-196.

³⁴⁰ Benli, *Manevi Tazminat*, 143-146.

³⁴¹ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslami*, 7/197.

Maddi zarar; tayin ve tespiti mümkün olan, mal varlığında meydana gelen ve tazmini mümkün olan zararlardır. Buna karşılık manevi zarar ise bir kimsenin duymuş olduğu üzüntü, elem, ıstırap ve ruhi bozulmanın tayin ve tespitinde dolayısıyla tazmininde sıkıntılar oluşmaktadır. Nitekim manevi bir zarar neticesinde mağdurun mal varlığında bir azalma söz konusu olmadığı için duyulan acının mameleki kayıpla alakası yoktur. Bu görüşü beyan eden hukukçular, meydana gelen zarar ile mağdura ödenecek mali bedelin birbirlerine denk ve ikame edilebilir olmadığını söylemişlerdir. Mağdurun bozulmuş olan manevi bütünlüğünü kanunda belirtilen tazir cezaları ile yeniden kazandırması gerektiği görüşündedirler. Buna göre suç failinden mal almak suretiyle manen tazmin gerçekleştirilemez; kişinin manevi bütünlüğünü ihlal eden hakaret, sövme, iftira gibi zararlar için tazir cezaları yeterlidir. Manevi zararın mameleki varlıkla ilgisi bulunmadığına göre mağdurun zararının tazmini mali bir bedel ile yapılamamaktadır.

Manevi zararın maddi bir bedel ile tazmin edilemeyeceğini savunan çoğu İslam hukukçusuna göre İslam'ın ilk yıllarında mali tazir mevcut olduğunu ancak zalim hâkim ve valilere insanların mallarını haksız yere almaya imkân tanıyacağı tehlikesi nedeniyle daha sonra neshedildiğini savunmaktadırlar.³⁴²

Manevi zarar karşılığında suç failinden mal alınamayacağını düşünen İslam hukukçuları tazirden maksadın suç failini eğitip uslandırmak olduğunu, mal almanın ise tedip değil itlaf olacağını dolayısıyla da batıl olduğunu belirtmişlerdir.³⁴³ Böyle bir tazminin suistimallere sebep olacağını ve insanların mallarına birtakım kimselerin musallat olmasına sebebiyet vereceği görüşündedirler.

Bu görüşte olan İslam hukukçular şeref ve itibara karşı yapılan bir ihlal neticesinde maddi bir bedel ile tazmin edilmesinin izzet-i nefse yakışmayacağını, insan şerefının mal ile ölçüldüğü takdirde değersizleştireceğini, bu sebeple de şeref ve itibara karşı yapılan gayri ahlaki davranışların artmasına sebep olacağını söylemişlerdir. Şeref ve haysiyet hiçbir zaman para ile telafi edilmiş olmaz. Şayet manevi zararlardan dolayı daima mal ile

³⁴² Benli, *Manevi Tazminat*, 147.

³⁴³ Ali Bardakoğlu, “Garâmet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996), 13/60.

tazmin yoluna gidilmesi suistimallere kapı açacak, insanların şeref ve itibarına karşı daha fazla cüretkâr olunacaktır.³⁴⁴

Her iki görüş de insanın şeref ve itibarını koruma amacına matuftur. Manevi zararın tazmini hususu hâkimin takdirine bırakılmıştır. Hâkim suçun işlenme biçimini, suçlunun durumunu, toplumun yarar ve maslahatını göz önünde bulundurarak mağduru tatmin edecek bir ceza öngörmelidir.

³⁴⁴ Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye*, 8: 805-806.

SONUÇ

İnsanın sırf insan olması sebebiyle elde etmiş olduğu, kendisine sıkı sıkıya bağlı olan ve devredilemeyen temel hak ve hürriyetleri bulunmaktadır. Kişiyi insan kılan, kişiliğini meydana getiren maddi-manevi değerlerine ilişkin hak ve hürriyetler kişilik haklarını oluşturmaktadır. Kişilik hakları üç kategoride ele alınabilir. Bunlar; sağlıklı ve vücut bütünlüğü korunmuş bir yaşam hakkını ifade eden, kişinin bedenine ilişkin hakları; kişinin mülkiyet edinmesi, çalışma hakkı, mesleki onurunun ve sırlarının korunmasını ifade eden, kişinin malvarlığına ilişkin hakları ve kişinin saygınlığı, özgürlükleri, şeref ve haysiyeti, ırz ve namusu, özel hayatının korunmasını ifade eden, kişinin manevi varlığına ilişkin haklarıdır.

İslam dini insanların can, mal, namus, şeref ve itibarlarını dokunulmaz kabul etmekte, insana sırf insan olması sebebiyle birtakım haklar vermektedir. Günümüz beşerî hukukunun kişiye sunduğu kişilik haklarının hepsi İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim, peygamberin sünneti ve icmâ hükümleri ile sabittir. Zaman, mekân, örf ve şartlara göre değişiklik gösterebilen bu hakları katı kalıplar içinde sıralamak hak kayıplarına neden olacağından ve maslahata uygun olmayacağından, evrensel bir din olan İslam, kişilik haklarını tek tek zikretmemiş olup daha çok genel ilkeler olarak açıklamıştır.

Kişilik haklarına yapılan saldırılar bazen kişiye beden bütünlüğüne veya sağlığına karşı cismani zarar verirken; bazen mesleki onurunu zedelemek, mesleki sırlarını ifşa etmek, çalışma ve mülkiyet edinme hakkını engellemek suretiyle maddi zarar verebilmektedir. Bazen de iftira, hakaret, sövme, lakap takma gibi şeref ve haysiyetine karşı; namus, mesken, haberleşme gibi özel hayatına karşı ve din, vicdan, fikir ve şahsi hürriyetlerine karşı manevi zarara sebebiyet verebilmektedir. Bir saldırı neticesinde birden fazla alanda hem maddi hem de manevi zararlar müşterek olarak ortaya çıkabilmektedir.

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte kişilerin ilgi, fikir, duygu, kişisel durumları, siyasi fikirleri, fotoğraf, video, ses gibi dosyaları, yazı, mesaj, ticari faaliyetleri ve kişisel verilerini paylaştıkları, insanlarla etkileşim kurdukları sosyal platformlar ortaya çıkmıştır. İnteraktif bir oluşum olan sosyal medya bireyi ve toplumu oldukça etkilemektedir. Hayatı kolaylaştırması, birtakım ihtiyaçların karşılanması noktasında

oldukça işlevsel olan bu platformlar her geçen gün artmakta ve hayatımızdaki yeri büyükmektedir. Artan talebe bağılı olarak her geçen gün sosyal medya platformlarına yenileri eklenmekte ve kullanıcıları giderek artmaktadır. Kitlelerle iletişim kurmak amacıyla oluşturulan içeriklerin paylaşıldığı ve karşılıklı etkileşimin olduğu sosyal ağ siteleri; sansür olmaksızın geniş kitlelere hitaben ilgi duyulan konularda makalelerin yayınlandığı kişisel gazete niteliği taşıyan bloglar, mikrobloglar ve forumlar; video, fotoğraf, ses vb. dosya yükleme, canlı yayın oluşturulup geribildirimlerde bulunma hizmetleri sunan medya paylaşım siteleri, podcast ve online iletişim kurulabilen sanal oyun platformlarının kullanıcıları milyonları aşmakta, giderek benzer uygulamalar oluşturulmaktadır.

Sosyal medya platformları çeşitlendikçe bu platformlar üzerinden işlenen suçlar da artmakta ve karmaşık bir hal almaktadır. Sosyal medya platformları üzerinden hakaret, tehdit, iftira içerikli paylaşımların ve birinin özel hayatına ilişkin fotoğraf, video, gibi kişisel verilerin rıza dışı yayınlanmasıyla, insanların şeref ve haysiyeti, mesleki itibarı, sırları, özel hayatı ihlal edilmektedir.

Bilgisayar servislerine yetkisiz erişim sağlanmasıyla bu sistemlerinin sabote edilmesiyle işlenen bilişim suçları; dolandırıcılık, sahtecilik, kişinin sırlarına erişim, kişiyi dinleme, gasp, kişisel veri hırsızlığı şeklinde cereyan etmektedir. Yine bu yolla elde edilen veriler kişileri intihara yönlendirme, iftira, tehdit, şantaj, sırların ifşa edilmesi gibi kişilik değerlerine saldırı biçiminde kullanılmaktadır.

Güvenlik zafiyeti nedeniyle sahte hesaplar üzerinden veya birtakım yazılımlar aracılığıyla insanların kişisel verileri çalınmakta ve rıza dışı farklı platformlarda kullanılabilir. Kişinin mahremiyet alanına ait veriler, özel fotoğraf, video, ses dosyaları, sırları, kimlik bilgilerini içeren bu verilerin kullanılmasıyla kişinin adı, resmi üzerindeki haklar gibi kişilik hakları ihlal edilmektedir. Bununla birlikte sahte hesaplar aracılığıyla insanlar dolandırılabilir, malvarlığına da saldırılar düzenlenebilir.

Sosyal medya platformları üzerinden yapılan bütün fiiller unsurlarını barındırması halinde sorumluluk doğurmaktadır. Fiilin hangi zaman ve ortamda işlendiği önemi

bulunmamakta, ortada bir haksız fiil, zarar, illiyet bağı ve hukuka aykırılık durumu mevcutsa kişiye sorumluluk yüklenmektedir.

İslam hukuku kişilik haklarının ruh ve beden bütünlüğünün ihlali durumunda kısas, diyet, erş, hükûmet-i adl yollarıyla tazmin yoluna gitmiştir. Had suçları dışında manevi zararın meydana geldiği durumlarda ise genellikle tazir ile tazmin yolunu benimsemiştir. Bunlar; suçluyu te'dip ve teşhir edilmesi, suçlunun kınanması, mağdura cevap hakkının tanınması ve mali bir bedel ödetmek suretiyle suçlunun tazir edilmesidir.

Sosyal medya platformlarında işlenen suçların denetiminin zor olması, kişilerin konumlarını gizlemeleri, sahte hesaplar aracılığıyla kimliklerini gizlemeleri, sosyal platformların sınırları aşan doğası gibi sebeplerle bu platformlar üzerinden yapılan saldırıların tazmin edilmesi zorlaşmaktadır. Sosyal platformların denetimi ve yapılan ihlallerin tazmini noktasında devletin büyük sorumluluğu bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ak, Ayhan. “Manevî Bütünlük Kavramının, İslam Hukuku Perspektifiyle Tahlili”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 1/22 (2013), 209-224.
- Akgündüz, Said Nuri. “İslam Hukuku Açısından Hukukun Mahremiyeti Koruyucu İşlevi”. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. 1/453-467. Samsun: Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016.
- Akkurt, Sinan Sami. “Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlâli Hâlinde Ortaya Çıkacak Cezaî Sorumluluğa Medenî Hukuk Bağlamında Bir Bakış”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (2017).
- Akkurt, Sinan Sami. *Sosyal Medyada Gerçekleşen İhlaller Karşısında Kişilik Hakkının Korunması*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Aktan, Ercan. *Sosyal Medya ve Siyasal Katılım*. Konya: Eğitim Yayınevi, 1. Basım, 2017.
- Akyasan Birsen, Gönül. *Sosyal Medya’da Paylaşılan İçerik Nedeniyle Kişilik Hakkı İhlalleri*. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ali Haydar, Hoca Emin Efendizade. *Dürerü’l-Hükkam Şerhu Mecelleti’l-Ahkam*. İstanbul, 3. Basım, 1330.
- Altunok, Ebru- Vural, Ali Fatih. “Bilişim Suçları”. *DENETİŞİM* 1/8 (2011), 74-84. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208853>
- Kur’an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Araz, Yunus. “İslam Hukukunda Manevî Zararların Malî Tazmini”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/5 (2016), 119-148.
- Armağan, Servet. “İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği (Mahfuzi-yet’i)-Bir İzah Tecrübesi-”. *İslam Tetkikleri Dergisi* 6 (1976), 141-168.
- Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2015.
- Artukoğlu, Muhammed Necat. “İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği”. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (2021), 281-332.
- Atay, Aytekin. *Şahıslar Hukuku*. İstanbul: Amerikan Neşriyatı Bürosu, 1978.
- Babacan, Mehmet Emin. “Sosyal Medya Kullanım Alanları ve Bağımlılık İlişkisi”. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 3/1 (2016), 7-28.
- Bahar, Atalay. “Bilişim Suçlar, İletişim ve Sosyal Medya”. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 10/3 (2018), 1-36.
- Bardakoğlu, Ali. “Garâmet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 13/359-361. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Barham, Hasan Mustafa. *Sosyal Medyanın Gelişimi Ve Toplumda Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Erbil Salahaddin Üniversitesi Örneği*. Van: Erbil Salahaddin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Başoğlu, Tuncay. “Ta’zir”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40/198-202. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Belen, Rümeyza. *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2022.

- Benli, Abdullah. *İslam Hukukunda Manevi Tazminat*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-u İslâmiyye Ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bostancı, Mustafa. *Sosyal Medyanın Gelişimi ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-. *es-Sihâh Tâcu'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*. Beyrut: Daru'l-İlim li'l-Melâyîn, 1981.
- Çağrı, Mustafa. "Hak". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Çırak, Hasan Hayri. *İslam Hukukunda Hükmi Kişilik (Tüzel Kişilik)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2001.
- Debûsî, Ebu Zeyd Ubeydullah b. Umar b. İsa ed-. *Takvîmü'l-Edille*. Beyrut: Dârü'l-Kutub'il-İlmiyye, 2001.
- Demirtaş, İclal. "Dijital Oyunlar ve Hukuki Yansımaları- Şengün & Partners". Erişim 27 Haziran 2023. <https://sengunhukukyayinlari.com/dijital-oyunlar-ve-hukuki-yansimalari/>
- Dönmez, İbrahim Kafi. "Şahıs". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/270-273. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- Duman, Ali. *İslam Hukukuna Göre Siyasi Fikir Hürriyeti*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999.
- Dural, Mustafa. *Türk Medeni Kanunu'nda Gerçek Kişiler*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 1995.
- Dural, Mustafa- Ögüz, Tufan. *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2009.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1. Basım, 1981.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*. çev. Abdulkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınları, 12. Basım, 1994.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 25. Basım, 2019.
- Ergün, Ömer. "Kişi Kavramı ve Çeşitleri". *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi* 1/1 (2017).
- Eroğlu, Sinan. "Sosyal Medya Yasası". 2023. Erişim 18 Temmuz 2023. <https://www.sinaneroglu.av.tr/sosyal-medya-yasasi/>
- Eser, Ercan. *İslam Hukukunda Haksız Fiil ve Haksız Fiilden Doğan Sorumluluk*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007.
- Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1991.
- Gürel, Begüm. "Dijital Oyunlardaki Tehlike-Bg Hukuk Bürosu". Erişim 27 Haziran 2023. <https://www.bghukukburosusu.com.tr/9346/>
- Gürsoy, Kemal Tahir. "Mali Zarar ve Tazmini". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 30/1 (1973), 7-50.
- Hafif, Ali el-. *ed-Damân fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Bulak: el-Matbaatü'l-Fenniyye, 1971.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.

- Hoca Eminzade, Ali Haydar. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkam*. 4 Cilt. İstanbul: Tevsi-i Tabaat Matbaası, 3. Basım, 1330.
- Işık, Gülşah. "Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarına Hukuki Pencereden Bakış". *Özgün Law Firm*. Erişim 27 Haziran 2023. <https://www.ozgunlaw.com/makaleler/artirilmis-gerceklik-ve-sanal-gerceklik-uygulamalarina-hukuki-pencereden-bakis-849>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l Muhtar a'la Dürü'l-Muhtar*. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2. Basım, 1966.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisanu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, ts.
- Kapani, Münci. *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 8. Basım, 2023.
- Kara, Tolga. *Sosyal Medya Endüstrisi*. İstanbul: Beta Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Karaman, Abdullah. *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği - Mahremiyet-*. Ankara: Ebabil Yayıncılık, 1. Basım, 2008.
- Karaman, Hayrettin. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 19. Basım, 2016.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1. Basım, 1991.
- Kaya, Eyyüb Said - Hacak, Hasan. "Zimmet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/424-428. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Kaya, Mine. *Elektronik Ortamda Kişilik Hakkının Korunması*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Kaya, Mine. "Sosyal Medya ve Sosyal Medyada Üçüncü Kişilerin Kişilik Haklarının İhlali". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 119 (2015), 277-305.
- Kılıç, Saadettin. *Kitle İletişim Araçlarının Gelişimi ve Sosyal Medyanın Siyasal İletişimi Etkileme Rolü*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Koyuncu Sinanlıoğlu, Ebru. *Sosyal Medya'da Gerçekleşen Kişilik Hakkı İhlalleri ve Korunma Yolları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Mahmasanî, Suphi b. Muhammed Recep. *en-Nazariyyetü'l-Âmmeti li'l-Mucebâtı ve'l Ukûd fi 'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Daru'l-İlim li'l-Melâyîn, 1983.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyri. *el-Câmi'u's-Sahîh*. 4 Cilt. İstanbul: Dârü't-Tibâ'atî'l-Âmire, 2. Basım, 1992.
- Oğuzman, Mustafa Kemal. *Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 20. Basım, 2021.
- Oktay, Gonca. *Kişilik Haklarının Korunması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Onat, Ferah - Alikılıç, Özlem Aşman. "Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam ve Halkla İlişkiler Ortamları Olarak Değerlendirilmesi". *Journal of Yaşar University* 3/9 (2008), 1111-1143.
- Oymak, Hasan. "7253 Sayılı 'İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Getirdikleri". *Yeni Medya Dergisi* 9 (2020), 129-141. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1473782>
- Öncel, Ümit. "Sosyal medyanın kısa tarihi". Erişim 21 Haziran 2023. <https://webrazzi.com/2012/10/22/sosyal-medyanin-kisa-tarihi-infografik/>

- Öresin, Hüseyin. *Günümüz Hukukuyla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Özel Hayatın Korunması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Özdemir, Recep. “İslam Hukukuna Göre Mülkiyet ve Mülkiyetin Temellendirilmesi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/31 (2019), 259-291.
- Özdemir, Sami Sonat vd. “Sosyal Medya Kavramı ve Sosyal Ağ Sitelerinde Yer Alan Online Reklam Uygulamalarının İncelenmesi”. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 58-64.
- Öztan, Bilge. *Şahsın Hukuku: Hakiki Şahıslar*. Ankara: Turhan Kitapevi, 4. Basım, 2002.
- Özyürek, Öykü. *Kişilik Haklarına Saldırı Nedeniyle Manevi Tazminat*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Pezdevî, Fahu'l-İslâm Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Huseyn el-. *Usûlü'l-Pezdevî*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997.
- Sayımer, İdil. *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Yayınları, 1. Basım, 2009.
- Saymen, Ferit Hakkı. *Manevi Zarar ve Tazmini Sureti*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1948.
- Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Mısır: Daru'l-Marife, 1993.
- Serozan, Rona. “Kişilik Haklarının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler”. *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi* 14 (1978).
- Sirâc, Muhammed Ahmed. *Damanü'l-Udvan fi'l-Fıkhi'l-İslami*. 1 Cilt. Beyrut: el-Müessesetü'l-Camiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 1993.
- Soysal, Tamer. “Elektronik Posta Yoluyla Kişilik Haklarına Müdahaleden Doğan Hukuki Sorumluluk”. *Ankara Barosu Dergisi* 65/1 (2007), 144-167.
- Şen, Ersan. “İnternet Hukuku ve Kişilik Haklarının Korunması”. *Nevşehir Barosu Dergisi* 1 (2014), 285-291.
- Şen, Yusuf. “İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Tazmin Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”. *Ekev Akademi Dergisi* 68 (2016), 383-414.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-. *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- TUBİTAK. “Telefon: Kim, Ne Zaman İcat Etti?” Erişim 19 Haziran 2023. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/telefonun-icadi>
- Tuncî, Abdusselam. *Müessesetü'l-Mesûliyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*. Trablus: Menşûrâtü Cemiyeti'd-Daveti'l-İslâmî'l-Alemiyye, 1994.
- Uzunpostalcı, Mustafa. “İslam Hukukunda Ehliyet”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 8 (2006), 149-182.
- Uzunpostalcı, Mustafa. “İslam Hukukunda Şahsiyet ve Hakiki Şahıs”. *İslam Hukuku Araştırma Dergisi* 1/7 (2006), 55-88.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veled. *Türk Medeni Hukuku*. İstanbul: Evrim, 5. Basım, 1960.
- Yakub b. İbrahim b. Habib el Ensarî, Ebû Yusuf. *Kitabu'l-Harâc*. 1 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyyetü Li't-Turâs, 6. Basım, 1397.
- Yalçın, Funda Güleç. *Küçük İşletmeler İçin Sosyal Medya*. İstanbul: Abaküs Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Yavanoğlu, Uraz vd. “Sosyal Ağlarda Bilgi Güvenliği Tehditleri ve Alınması Gereken Önlemler”. *Gazi Üniversitesi Politeknik Dergisi* 15/1 (2012), 15-27.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Alfabetik İslam Hukuk ve Fıkıh İstılahları Kamusu*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.

- Zerkâ, Mustafa Ahmed ez-. *el-Fıkhü'l-İslâmî fî sevbihi'l-cedid*. Dımeşk: Daru'l-Kalem, 1965.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed ez-. *el-Medhal ilâ Nazariyyeti'l-İltizâmi'l-Âmmeti fî'l-Fıkhî'l-İslâmi*. Dımeşk: Daru'l-Kalem, 1999.
- Zevkliler, Aydın. "Tedavi Amaçlı Müdahalelerle Kişilik Hakkına Saldırının Sonuçları (82-83 Öğretim Yılı Açılış Dersi Metni)". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1982), 1-37.
- Zeydan, Abdulkерim. *İslami Uyanışa Doğru İslam Şeriatında Fert ve Devlet*. çev. Osman Zeki Soyyiğit. İstanbul: Hikmet Gazetecilik, 1969.
- Zuhayli, Vehbe. *Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuh*. Dımeşk: Daru'l-Fıkr, 1985.
- Zuhayli, Vehbe. *Nazariyatü'd-Damân*. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, 1982.
- "İnternet forumu- Vikipedi". Erişim 25 Haziran 2023. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nternet_forumu
- "NFT- Vikipedi". Erişim 22 Temmuz 2023. <https://tr.wikipedia.org/wiki/NFT>
- "Podcast- Vikipedi". Erişim 25 Haziran 2023. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Podcast>
- "Second Life- Vikipedi". Erişim 27 Haziran 2023. https://tr.wikipedia.org/wiki/Second_Life
- "Sosyal İmleme- Vikipedi". Erişim 07 Temmuz 2023. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_imleme
- "Wiki oluşturma ve düzenleme- Microsoft Desteği". Erişim 26 Haziran 2023. <https://support.microsoft.com/tr-tr/office/wiki-olu%C5%9Fturma-ve-d%C3%BCzenleme-dc64f9c2-d1a2-44b5-ac59-b9d535551a32>